

- 25 январ «қўзғолони»ни хотиралаш муносабати билан Сисийни Миср бошқарувидан ағдариб ташлаш учун қайта ҳисоб бошландими?

- Тунисдаги кураш ва тил биритирувлар!

- Эй Файсал Қосим Халифалик мумкин бўлган иш ва у Умматнинг амалий нажот йўли ва ҳақиқий озодлик орзуидир

- Уламоларнинг Пайғамбар ﷺдан «ворид бўлмаган», деган сўzlари маъносига шарҳ ва аниқлик киритиш

Эфиопиянинг Наҳза тўғони: Мусулмонлар юртларига қарши навбатдаги фитна

Қамарий ойнинг биринчи куни Ливан унверситети мусулмон ёшлари томонидан
Ливан ОА вазирлиги 1989/11/15да берган 166 сонли рухсат асосида чиқарилади

الوعي

Кенг қамровли-фикрий-сақоғий журнал
www.al-waie.org

АЗИЗ ЁЗУВЧИЛАРГА

- «Ал-Ваъй»да чиқадиган мавзуларни олдиндан изн олмасдан туриб қайта нашр килиш жоиздир. Факат «ал-Ваъй» журнали маңба сифатида кўрсатиб ўтиши лозим.
- «Ал-Ваъй» факат илгари нашр килинмаган мавзуларнига кабул килиди. Агар илгари нашр килинган мавзу бўлса, уни ёзиб юборувчи олинган маңбани кўрсатиб ўтиши шарт.
- «Ал-Ваъй» юборилган мавзуларни тузатиш хукукини ўзида саклаб колади ва нашрга кабул килинмаган мавзуларни эгаларига қайтариб юбориш мажбуриятини олмайди.
- Маколада келтирилган Куръон оялтарининг ҳаммасини ракамини кўрсатишингизни, оят ва ҳадисларни белгилаб қўйишингизни ҳамда Пайғамбар ﷺ ҳадисларни ровнийларини кўрсатишингизни сўраймиз.

НУСХА БАХОСИ

Ливан	1000 Ливан лираси
Германия	1 евро
АҚШ	2,5 АҚШ долларни
Канада	2,5 Канада долларни
Австралия	2,5 Австралия долларни
Британия	1 фунт стерлинг
Швеция	15 Швеция кронаси
Дания	15 Дания кронаси
Бельгия	1 евро
Швейцария	2 Швейцария франки
Австрия	1 евро
Пакистон	1 АҚШ долларни
Туркия	1 АҚШ долларни
Яман	40 риёл

ХАБАР ЙЎЛЛАШ УЧУН

info@al-waie.org

Qышбу сонга:

- **Ал-Ваъй сўзи:** 25 январ «қўзғолони»ни хотиралаш муносабати билан Сисийни Миср бошқарувидан ағдариб ташлаш учун қайта хисоб бошландими? 3
- Эфиопиянинг Нахза тўғони: Мусулмонлар юртларига қарши навбатдаги фитна 9
- Тунисдаги кураш ва тил бириктирувлар! 19
- Эй Файсал Қосим Халифалик мумкин бўлган иш ва у Умматнинг амалий нажот йўли ва ҳақиқий озодлик орзусидир 24
- Ақида ва шариатнинг соғ бўлишида қатъий усулий далилларнинг таъсири 29
- Уламоларнинг Пайғамбар ﷺдан «ворид бўлмаган», деган сўzlари маъносига шарх ва аниқлик киритиш 37
- Исломда ибодатларнинг вақтга алоқадорлиги (1) 46
- **Оlam мусулмонлари хабарлари** 54
- **Куръони Карим сұхбатида** 62
- **Жаннат боғлари:** 68
- **Сўнгги сўз:** Стратфор: Сурия ва Давлат ташкилотига қарши уруш масаласида ечим топилмаслиги иштирокчи давлатлар режалари турлича эканини кўрсатади! 71
- Вена конференцияси: Бўлинмаларга зарба бериш учун конференцияга қаршилик килаётган бўлинмаларни террорчи ташкилотлар рўйхатига киритиш 72

МАВЗУ ЙЎЛЛАШ УЧУН

subjects@al-waie.org

25 ЯНВАР «ҚҰЗҒОЛОНІ»НИ ХОТИРАЛАШ МУНОСАБАТИ БИЛАН СИСИЙНИ МИСР БОШҚАРУВИДАН АҒДАРИБ ТАШЛАШ УЧУН ҚАЙТА ҲИСОБ БОШЛАНДИМИ?

Сисий Мурсий президентлигига қарши тұнтариш ясаганига бир ярим йилга яқин давр ўтганидан кейин Миср құчаси унинг ахмоқона сиёсатидан асабийлаша бошлади. Айни вактда турли йұналишдаги фаяллар томонидан норозилик ҳаракати ҳам бошланди. Ижтимоий алоқа тармоқларида 25 январ күзғолонини хотиралаш муносабати билан Сисийни ағдариб ташлаш ва Мисрда ҳарбий бошқарувга бархам бериш учун оммавий юришларга чиқиши чакириқлари бошланди.

Сисийнинг барча соҳада муваффакиятсизликка учрагани кўриниб қолди. Чунки Миср қамоқхоналарида сиёсий маҳбуслар сони кескин ортди. Инсон хукуки ташкилотларининг ҳисоб-китобига кўра қамоқхоналарда минглаган маҳбуслар бор. Мисрлик хукуқчи адвокат аёл Моҳинурнинг айтишича Миср қамоқхоналаридаги сиёсий маҳбуслар сони ўтган давр орасида ортиб 41 мингга етган. Сисий Уйғониш тўғонини қуришга нисбатан муносабат билдиришда ҳам муваффакиятсизликка учради. Бунинг оқибатида Эфиопия шу тўғонни қуриб Нил дарёси оқимини ўзгартиришга яқинлашиб қолди. Бу эса Мисрнинг сув хавфсизлигига хатарли оқибатларни келтириб чикаради. Иқтисодий соҳа ҳам Сисийнинг кетма-кет алмашган ҳукуматлари муносабатда бўлган энг ёмон ишлардан бири бўлди. Чунки иқтисод тинимсиз пастлаб бормоқда. Долларнинг Миср жунайхига нисбатан нархи узлуксиз кўтарилимоқда. 2015 йилда товарлар нархи сезиларли равишда ортди. Туризм соҳаси ҳам абгор ҳолатда. Чунки бу соҳа хавфсизлик вазиятининг ёмонлашиши натижасида катта зарар кўрди. Туризм вазирлиги маълумотларига кўра Мисрга келган сайёҳлар сони 2010 йилда 14, 7 миллион бўлган бўлса 2015 йилга келиб уларнинг сони ўтган ўн ой орасида 6,06 миллионга тушиб қолган.

Буларнинг барчаси ва бошқа муаммолар Сисий рейтинги ахолининг ҳисоблашишга мажбур бўлинадиган кенг қатламлари орасида тез тушиб кетишига олиб келди. Халқ доираларида бўлсин

ёки элита, молия магнатлари, ишбилармонлар ва оммавий ахборот деб аталаётган доирада бўлсин унинг рейтинги тушиб кетди. Бу эса Сисийни Пайғамбар ﷺнинг мавлид шарифи (шариф түғилган кунлари)ни нишонлаш муносабати билан сўзлаган нутқида ўз муваффакиятсизлигини билдиришга мажбур қилди. У буни билдирап экан ўзининг мансабни тарқ этиш ҳақида ўйлаётганига ва ўз президентлик муддатини қонуний тўрт йилдан бир кун ҳам оширмаслигига ишора қилди. Унинг мансабдан кетиши ёки тўрт йилдан кейин президентликка ўз номзодини яна қўрсатмаслиги масаласида Сисийга ишонишдан йироқмиз. Чунки унинг дажжоллиги-маккорлиги яхши маълум. Лекин мана шу аҳволнинг ўзи ҳам унинг бошқарувдаги вазияти оғир эканини ва ўзининг истибоди, иқтисодий, хавфсизлик ва сиёсий соҳаларда муваффакиятсизликка учрагани натижасида босимларга учраётганини таъкидлаб қўрсатиб турибди.

Юқорида айтилган аҳволга қўшимча ўлароқ Сисийнинг ахборот воситалари зўр бериб жар солган «ютуқ» ҳам, яъни бир барқарор сиёсий низомни ўрнатиш мақсади кўзда тутилган йўл харитасини тамомига етказиш учун Миср жамиятининг вакили бўлган парламент сайланди деб жар солинган «ютуқ» ҳам том маънодаги бир гулдурос жанжални келтириб чиқарди. Чунки қавм келишолмай қолди ва уларнинг «ораси»дан Миср ҳарбий разведкаси бошдан-оёқ режалаштирган қора тўнтаришдан бери юз берган барча ишларни хеч ноаниқлик қолдирмай аниқ-тиник қилиб изоҳлаб берадиган кимсалар чиқди. Масалан Мисрнинг собиқ бош вазири Аҳмад Шафиқнинг айтишича, Ихвон бошқарувига қарши 30 июн «инқилоби»ни Миср хавфсизлик хизмати АҚШ билан ҳамкорликда уюштирган. Шафиқнинг ўзи ҳам бу ўзаро алоқаларда фаол иштирокчи бўлган. Лекин улар уни – унинг айтишича – Ихвондан сайланган собиқ президент Мухаммад Мурсий бошқарувини ағдариб ташлаш режаси муваффакият қозонганидан кейин қўлловсиз ташлаб қўйишган ва унинг ёрдамини билмасликка оладиган бўлишган. «Журналист» ва ҳозирда Миср парламенти депутати Тавфик Укоша ҳам хавфсизлик хизматига қарши ахборот кампаниясини уюштириди. Унинг таъкидлашича барча журналистлар Ихвонул муслимин бошқарувига қарши 30 июн инқилобини уюштириш учун Миср маҳсус хизмати билан мустаҳкам алоқада бўлишган. Президентлик сайловларида маршал Абдулфаттоҳ Сисийнинг сайлов кампаниясини олиб борган ёшлар қўмитаси секретари доктор Ҳозим Абдулазийм ҳам Миср маҳсус хизматининг Миср сиёсий майдонидаги барча бўғинларни қандай

бошқарганлиги ва бу маҳсус хизмат охирги парламентни ҳандай «пиширганлиги» ҳақида тўсатдан гумбурлаб «портлади». Ҳозим узок давр давомида ўзи ҳам иштирок этиб келган ҳодисалар тафсилотларини келтирас экан ўзининг ёзма гувоҳлигига қўйидагиларни таъкидлади: «Мен бу гувоҳликни унда шижаат, кўтариликни ва холисликдан иборат шахсан ўзим бошимдан кечирган барча инсоний ҳис-ҳаяжонлар тарихини ва ҳамда қўркув, ёлғон ва икки юзламачиликдан иборат барча инсоний заифлик тарихини келтириб ёзишга қарор қилдим». Унинг тушунтиришича «Мисрга мухаббат» ва «Мисрга ёрдам» деган икки рўйхат Миср бош маҳсус хизмати биносида ўтказилган йиғинда туғилган. Ҳозим шахсан ўзи бу йиғинга жумҳурият президентлик аппарати томонидан қилинган бевосита таклиф билан ҳозир бўлган.

Юкорида келтирилганлардан ташқари бу ерда Сисийнинг армия устидаги чангалини мустаҳкамлашга қанчалик қодир экани ҳақида қатор жиддий саволлар ҳам бор. Армия Сисийнинг ҳокимият тепасида қолаверишини кафолатлайдиган ягона ҳақиқий таянчdir. Ахборот воситалари армияда бир неча ячейкалар мавжудлиги, бу ячейкалар аъзолари қўлга олингани ва суд қилинганлиги ёки истеъфога чиқарилгани ҳақида бир неча хабарлар тарқатди. Масалан «Арабий Жадид» газетаси уч зобит ҳарбий тўнтариш ясашга тайёргарлик кўриш, президент Сисий жонига қасд қилиш ҳамда тартибсизликларни келтириб чиқариш ва куролли кучлардаги баъзи бир тарафлар бошлиқ қиладиган кўчаларга чиқишиларни тайёрлаш деган айблов билан қамоқ олингани ҳамда улар устидан қатл ҳукми чиқарилгани ҳақида хабар тарқатди. Газета тинтуб чоғида «ана шу режа тафсилотлари ва бир қанча портловчи моддалар топилгани»ни кўрсатиб ўтди. Бундан олдин ҳарбий суд армиядаги 26 зобит устидан ва «Ихвонул Муслимин» жамоати етакчиларидан икки киши устидан ҳам ҳукмларни чиқарган эди. Ана шу икки киши «Хуррият ва Адолат» партиясининг Жиза муҳофазасидаги секретари Ҳилмий Жаззор ва жамоатдаги иршод идораси аъзоси Муҳаммад Абдурраҳмон Мурсийdir. Ана шу 26 зобит устидан 10-15 йиллик қамоқ ҳукми ва абадий қамоқ ҳукми чиқарилди. Бундан олдин уларни ҳарбий разведка тергов қилди. Уларга жумҳурият президентига ва ҳукуматга қарши тўнтаришни тайёрлаш, мудофаа вазирлиги, телевидение биноси ва оммавий ахборот материалларини тайёрлаш шаҳарчаси каби ҳаётий муҳим иншоотларни эгаллаб олишга уриниш айблови қўйилди. Сисий ҳам бош разведка

ходимларидан 11 кишини нафақага чиқариш тӯғрисида жумхурият қарорини чиқарди. Бу қарорни расмий газета нашр қилди.

Юқорида айтилган барча нарсалар Миср ҳалқининг турли қатламлари орасида Сисий бошқарувидан бевосита зарар кўрган кенг ҳалқ базаси борлигини таъкидлаб турибди. Бу зарар кундан кунга ортиб бориб, режим ҳомийсининг ўзига ҳам ва «Миср элитаси»дан иборат режим эркатойларига ҳам тегмоқда. Бунинг оқибатида ҳоким режим муваффакиятсизлиги ортиб тоғдек уйилиб бормоқда. Бу эса ғазабга тўлиш ҳолати мавжудлигини кўрсатиб турибди, бу ҳолат ҳар қандай лаҳзада портлашга олиб келиши мумкин. Ана шу лаҳзага – Валлоҳу Аълам – жуда яқин қолган бўлиши мумкин ёки бир оз чўзилиши ҳам мумкин, лекин у албатта келади. Лекин Сисий бошқарувига қарши бу портлашнинг юз бериши – модомики қўйидаги икки ҳақиқатдан огоҳ бўлинмас экан – янги тузоқлар қўйилишидан ҳеч қачон омонда бўлмайди ва Сисийни қулатиш ҳақиқий самара берувчи бўлмайди. Огоҳ бўлиш зарур бўлган бу икки ҳақиқат қўйидагидир:

Америка Мисрдаги ҳоким ҳарбий режимни қўллаб-кувватлашдан ҳеч қачон воз кечмайди. Чунки бу режим 1952 йилда Жамол Абдунносир подшоҳ Форуқ бошқарувига қарши тўнтириш ясаганидан бери Американинг таянчи бўлиб келяпти. Шунга биноан демак Америка Миср кўчасида жиддий ўзгариш ясашга бўлган ҳар қандай уринишни бўғиб ташлашга уринади. Америка 25 январ кўзғолонидан кейин худди шундай иш тутди. Бунда Америка Муборак ва унинг жиноятчи тўдаси ўрнига ҳарбий кенгашни олиб келди. Бу ҳарбий кенгаш тоғут ўрнига вақтингчалик альтернативни қўйиб туриш учун Ихвонул Муслимин билан битим тузди. Кейин бу кенгаш бу битимга қарши дарҳол ҳарбий тўнтириш ясади. Америка ҳарбийларни бошқарувдан четлатилишига ҳам асло йўл қўймайди, ҳатто ҳарбийларнинг парда ортидан бошқарадиган бўлишига ҳам йўл қўймайди. Америка Миср ахлидан юз минглаб ёки миллионлаб одамларнинг қонини тўкиб бўлса ҳам бунга йўл қўймайди. Американинг Сурияда режим ҳарбий кучлари ва хавфсизлик хизматини бошқарувда қолдириш ечимини зўрлаб тикиштириш орқали Башар режимини мустаҳкамлашга уриниб қилаётган ишлари бунга яққол далиллар. Чунки Америка ёвуз мустамлакачи давлатdir. Америка Ўрта Шарқни ўзининг «экинзори» деб хисоблади. Шунинг учун бу минтақанинг Америкага темир ва олов (қурол) кучи билан қарам бўлиб қолоқ бўлиб қолавериши Америка учун муҳимдир. Чунки ана шунда Америка бу минтақадаги юртлар бойликлари ва

бандалар устидан ҳукмрон бўлиб қолаверади. Шунинг учун Американи душман деб билиш ва у билан боғлаб турган барча арқонларни узис ташлаш зарур. Америкага қарамлиқдан ва унга малай ҳокимларнинг сиртмоғидан озод бўлиш учун бутун қимматли нарсаларни қурбон қилишга тайёр бўлиш зарур. Лекин шундан ҳам огоҳ бўлиш зарурки, Америка режаси агар армия халқдан ажратиб ташланса, яъни армияни халққа қарши кўйилса муваффақиятли амалга ошади. Шунинг учун бу ҳалокатли қарама-қаршиликни йўқ қилиш зарур. Буни армиянинг ўзидағи яхши катламларни бирлаштириш ва уюштириш орқали амалга оширилади. Чунки ана шунда бу қатламлар Американинг ёлланма малайларига қарши бир тўсик бўлиб туради, ички уруш йўли тўсилади, армиянинг ўзи ҳам Америка ҳукмронлигидан холос бўлади. Бу албатта қийин иш, лекин иложи йўқ иш эмас. Айниқса 25 январ қўзғолонидан олдин ва кейин Америка билан боғланган малайларнинг фасоди, коррупцияга ботганилиги шундоқ кўриниб қолганидан кейин ва Американинг нафақат Миср ва унинг аҳлига, балки бутун Исломий Умматга бўлган хатари шундоқ кўриниб қолганидан кейин бу иложи йўқ иш эмас.

«25 январ қўзғолони» олдин тушиб қолган оғир хатодан сақланиш зарур. Чунки бу қўзғолонда алтернатив қоронғи бўлди, ҳар бир гуруҳ ўз «Лайли»сини куйлаб хиргойи қилди. Шунинг учун жамланиб бирлашиш тезда тарқаб тарқоқ бўлиб кетди ва гурухлардан ҳар бири ўзининг шахсий манафаатлари сари елиб-югурга бошлади. Улардан баъзилари ҳарбийлар билан битим тузган бўлса, баъзилари мансаб ёки обрў талашиб «курашдаги шериклари» билан хусуматлаша бошлади, баъзилари эса жамоат манфаатини ҳалқ манфаатидан ҳамда Уммат манфаатидан муқаддам кўйди. Шунга биноан демак қонхўр, фожир, мустабид ҳоким Абдулфаттоҳ Сисийни ва унинг югурдак тўдасини қулатиш билан бир вақтда Мисрда Америкага сифинаётган барча югурдак қулларни ҳам қаттиқ туриб улоқтириб ташлаш лозим. Ихвоннинг бошқарувдаги тажрибаси ҳам такрорланмаслиги керак. Чунки Ихвонларнинг қисқа муддатли бошқаруви барча меъёр-ўлчовлар билан олганда муваффақиятсиз бўлди. Чунки улар бошқарувни Ислом асосида тубдан ўзгартиришга ҳаракат қилишмади, аксинча бошқарувда собиқ режим йўлидан борди. Ихвон жамоати конституцияни Исломий ақида ва шаръий ҳукмлар асосида ўзгартиришга ҳаракат қилмасдангина қолмай балки собиқ конституцияга тузатиш киритди, холос. Натижада унинг моддаларидағи демократияни сақлаб қолди, Исломий шариатни

эса қонунчиликнинг ягона манбай эмас, балки унинг манбаларидан бир манба қилиб қўйди. Ихвонлар рибо билан иш юритадиган халқаро банк билан муомалада бўлишди, Миср билан «Исройл» ўртасидаги тинчлик келишуви каби Шариатга очик зид бўлган собиқ шартномаларни ва келишувларни сақлаб қолди.

Аслида ҳозирги мавжуд бошқарув низоми ўрнига Исломдаги бошқарув низомини ўрнатиш вожиб. Чунки Исломий альтернативни, яъни рошид Халифаликни бошқарувга олиб келиш ўзгариш ясашнинг тўғри меъёрларини йўлга қўйишининг кафолатидир. Бу альтернатив Миср ва бутун минтақа аҳли учун тинчлик, барқарорлик ва осуда ҳаётнинг йўл харитасини белгилаб беради. Чунки Ислом – адолат, яхшилик, ҳақдир. Ундан бошқаси ботилдир, зулм-зўравонликдир, истибоддир, қул қилиш ва қарамлиқдир. Ҳа, шундай, Пайғамбарлик минҳожи асосидаги рошид Халифаликни тиклаш орқали Исломни тўлиқ ҳукмрон қилиш Умматни ҳақиқий уйғониш йўлига, озодлик, азизлик ва бирлик йўлига қўйишининг кафолатидир. Чунки биз Аллоҳ Ислом билан азиз қилган Умматмиз. Шунинг учун ким Исломдан бошқадан азизлик истаса Аллоҳ уни хор қиласди.

Биз мана шу нуқтаи назардан туриб бутун мусулмонларни, хусусан мусулмонлар уламоларини Мисрдаги ва барча мусулмонлар юртларидағи мусулмонларни факат Аллоҳ душманларигина ва Унинг дини душманларигина рози бўладиган мана бу бузук ахволдан халос қилишнинг ягона йўли сифатида рошид Халифаликни тиклашга жиддий ҳаракат қилишда ўз ролларини адо этишга чакирамиз.

Аллоҳ Таоло деди:

﴿وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرِي اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتَرَدُونَ إِلَى عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَدَةِ فَيُنَيِّكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

«Айтинг: (Хоҳлаган) амални қилинглар. Бас, Аллоҳ, Унинг пайғамбари ва мўминлар қилган амалларингизни кўриб турар ва яқинда гайбу шаҳодатни (яъни, яширин ва ошкор нарсаларнинг барчасини) билгувчи зотга қайтарилурсизлар. Бас, У зот сизларга қилиб ўтган амалларингизнинг хабарини берур» [Тавба 105] □

ЭФИОПИЯНИНГ НАҲЗА ТЎҒОНИ: МУСУЛМОНЛАР

ЮРТЛАРИГА ҚАРШИ НАВБАТДАГИ ФИТНА

Умму Аввоб Года Абдулжаббор

Хартум – Судан

Эфиопия давлати Нил дарёсининг асосий ирмоқларидан бири бўлмиш Кўк Нил узра куришга бел боғлаган Наҳза тўғони ҳақида турли ижобий ва салбий фикрлар билдирилмоқда. Шунинг учун биз бу тўғоннинг асли ҳақиқати нималиги ва бу тўғоннинг Судан ва Мисрга қандай таъсири борлиги ҳақида қўйидаги ҳақиқатларга тўхтalamиз:

Биринчи: Наҳза тўғони ўзи нима:

Эфиопия ҳукумати 2011 йил март ойи охирида ушбу тўғонни қуриш ҳақида эълон қилди. Шу йилнинг апрел ойларида Миср ва Судан билан маслаҳатлашмай уни қуришга киришиди. Ваҳоланки, Эфиопия ва бу икки давлат ўртасида маслаҳатлашмасдан тўғон қурмаслик шартномаси бор эди.

Тўғоннинг баландлиги 170 метр бўлиб 62дан 74 миллиард куб метргача сувни ўзида сақлай олади. Бу миқдор Тана кўлидаги сув ҳажмидан икки баробар кўп деганидир (Тана кўлидаги сувнинг ҳажми 32 миллиард куб метрга teng). Асвон (Асуан) гидроузели кўлидаги сув ҳажмидан эса икки баробар кам деганидир (бу кўлдаги сув ҳажми 162 миллиард куб метрга teng). Бу тўғоннинг қуриб битирилиш муддати 4 йилдан 5 йилгача мўлжалланган. Агар у қуриб битирилса 6000 мегаватт электр энергия ишлаб чиқариши кутилмоқда. Бу эса Асвон гидроузели ишлаб чиқарадиган электр энергиядан 2,5 баробар кўп деганидир.

Лойиҳанинг умумий баҳоси 4,8 миллиард долларга teng. Эфиопия ҳукуматининг айтишича лойиҳани ҳукумат ўз даромади ва фуқароларга облигация чиқариш орқали молиялаштиради. Лекин мамлакат ичидаги иқтисодий аҳвол фуқароларга облигация сотиш каби ишларни кўтара олмайди. Хорижда эса минтақадаги бекарорлик туфайли облигация сотишнинг имконияти йўқ. Бундан ташқари облигациялар (Исройлга) таклиф қилинган ва катта қисми сотиб бўлинган. Тўғонни Италиянинг (Салини) ширкати қурмоқда ва Европа давлатларидан турли техника ва ускуналар сотиб олиш кутилмоқда. Эфиопия давлати бу тўғонни 2017 йилгача қуриб битказиши режаламоқда. Агар у қурилиш якунига етса бу Африкадаги энг катта ва дунёда ўнинчи ўринни эгаллайдиган тўғон бўлади.

Иккинчидан: Бу тўғоннинг Миср ва Суданга бўлган таъсиirlари:

Тўғонлар борасида олиб борилган хавфсизлик тадқиқотларида шу нарса ўз исботини топганки, Наҳза тўғонининг хавфсизлик коэффициенти 9 балнинг 1,5дан ошмайди. Дунёдаги сув ҳавзалари ва манбалари бўйича мутахассис ва профессор Нодир Нуриддиннинг тушунтиришича Эфиопия тўғони қандайдир хуружга учрайдиган бўлса 5 дақиқа ичидаги Судан давлати сув остида қолади ва Нилда жойлашган тўғон ва кўприклар гарк бўлади. Шунингдек шимолий Делта ва Мисрнинг юқори жанубий қисмидаги 6 миллион аҳолини кўчириш керак бўлади. Бундан ташқари олти йилдан ўттиз йилгача қурғоқчилик бўлиши мумкин.

Натижада Миср иқтисоди миллиардлаб жунайх зарар кўради. Шунинг учун кўплаб мутахассислар бу тўғонни ҳарбий аралашув йўли билан тўхтатиш кераклигини айтишган. Собиқ президент Муҳаммад Мурсий ўз вақтида бу ҳақда ташвиш билдирган эди. Айрим мутахассислар эса Миср армиясида ҳужумкорлик амалиёти етишмайди, шунинг учун Эфиопияни халқаро судга бериш керак дейишиди.

Тўғонлар борасида ўтказилган тадқиқотлар яна шуни кўрсатадики дунёда 340 та тўғон бўлиб, улардан 300 таси аварияга учраган. Бу аварияларнинг катта қисми Эфиопия тўғони ва Асвон гидроузели каби йирик тўғонларда содир бўлган. Асвон гидроузелини аварияга учраши эҳтимолдан йироқ. Чунки у цемент билан копланган тошлар уюмидан иборат. Аммо Наҳза тўғони бетондан иборат бўлиб, 5 дақиқа ичидаги вайрон бўлиб кетиши мумкин ва уни сақлаб қолиш имконияти йўқ. Лекин тошлар уюмидан иборат тўғонни бир неча ойларда қайта тиклаш мумкин. Бундан ташқари қўйидаги заарлар ҳам пайдо бўлиши мумкин:

1 – Мисрнинг сувдан бўлган улуши йилига 55,5 миллиард куб метрни ташкил қиласа, шу кўрсаткич 15 миллиард кубга тушиб қолади.

2 – Мисрдаги дехқончилик майдонлари ўртача 1,5 миллион фаддон атрофида қисқаради.

3 – Асвон гидроузелида ишлаб чиқилаётган электр энергия 20 фоизга пасаяди.

4 – Бу тўғоннинг Суданга келтирадиган зарари жуда улканadir. Сиёсатчилар тўғон қурилиб битганидан кейин дарё оқими тартибга солинади, тошқинларнинг олди олинади ва Судан давлати электр энергиясини ўз тан нархida сотиб олади дейишишмоқда. Лекин улар Суданни сахролардан иборатлигини, сув йўналишидаги тўғонга энг яқин жой эканини ва тошқин бўлса унга зарар аниқ эканини унтишияпти.

Наҳза тўғонини баҳолаш максадида учта давлат, яъни Миср, Судан ва Эфиопия ўртасида ҳамда тўртта халқаро мутахассислар иштирокида бўлиб ўтган йиғилиш қарори ҳақида қуидаги мулоҳазаларни айтиш мумкин:

– Ўтган икки ярим йил мобайнида тўғон сметаси (сарф ва харажатлар режаси)га киритилган тузатишлардан шу нарса ойдинлашадики, амалдаги қарор одамларни алдайдиган қарордир. Унда тошқинларга сабаб бўлаётган глобал иссиқлик эътиборга олинмаган.

– Унда яна қуида жойлашган давлатларга қанча сув оқиб бориши керак ва уни қандай қилиб бир маромда ушлаб туриш керак, шулар ҳақида маълумот йўқ.

– Унда яна Миср ва Судан давлатларидағи дарёнинг икки тарафидаги деҳқончилик майдонларига бу тўғоннинг таъсири ҳақида маълумот берилмаган.

– Бу тўғоннинг хусусан Мисрга бўлган таъсири аҳамиятлидир, чунки Носир кўлидаги сув тақчиллиги туфайли Асвон гидроузелида электр энергияси ишлаб чиқиш пасайиб кетади.

– Тўғон сметасида бир неча хатолар мавжуд.

– Йиғилиш амалдаги сметага тузатиш киритиш ва тўғоннинг ҳажмини ўзгартириш ҳақида тавсиялар берди. Лекин Эфиопия давлати бу тўғонни танҳо ўзи кураётган экан, бу тавсияларга амал қилишига кафолат йўқ.

– Йиғилиш яна тўғоннинг хавфсизлигини кучайтириш ва асраш йўлида тўла тадқиқотлар олиб боришини тавсия қилди.

Бу қарордан яна шу нарса равшанлашадики, Наҳза тўғонининг курилиш лойиҳаси ҳақида Эфиопия тарафдан шаффоффлик етишмайди ва чалкашликлар мавжуд. Бу ё қасдан қилиняпти, ёки тадқиқотлар ўта шошма шошарлик билан ўтказилган. Иккала ҳолатда ҳам бу «фитна сценарийси»ни мустаҳкамлади. Яъни бу лойиҳа ортида мусулмон юртларни сув масаласида тиз чўқтириш ва уларни инқирозлар орқали қамал қилиш учун фаолият қилаётган тарафлар мавжуд. Бу тараф Американинг минтақадаги куроли бўлмиш (Истроил)дир. Судан жанубининг ажralиб чиқишида ҳам (Истроил) муҳим рол ўйнаган эди.

Наҳза тўғони лойиҳаси билан мусулмон юртларни қамал қилиш тўлиқ тугалланади. Чунки бу лойиҳа ушбу юртларни стратегик жиҳатдан сиқув остида қолдиради, ҳамда сув ва энергия манбаларига хавф туғдиради. Хусусан, Италиянинг маслаҳат берувчи ширкати тақдим қилган ҳисоботга қарамай тўғон қуришда

шошма-шошарликлар бўлган. Чунки Италия ширкати тўғон курилиши белгиланган жой 73 миллиард куб метр сув оқимига бардош бера олмайди деб ҳисобот берган.

Шундан кейин (Исроил)лик муҳандис томонидан бошқа жой танланган ва Нил дарёси оқимини ўзгартириш учун учта тоғда портлатиш ишлари олиб борилган. Аммо Италия ширкати бу ерда тўғон қуриш мумкинлиги, лекин беш йилдан кейин у аварияяга учраши ҳақида айтган. Шундан сўнг Эфиопия ва унинг ортидан (Исроил) бу қарорни маъкуллаган.

Учинчидан: Миср давлати тўғон борасида Эфиопия билан имзолаган шартномалар

Миср Эфиопия билан бешта иккитомонлама шартнома имзолаган. Улардан муҳимлари қуйидагилар:

1902 йил май ойи Аддис-Абеба шартномаси: Британия бу шартномани Миср ва Эфиопия номидан имзолаган. Унда Эфиопия кироли Менелик иккинчи Кўк Нил, Тана кўли ва Собат дарёси узра ҳеч қандай иншоот қурмасликка ваъда берди.

1929 йил шартномаси: Судан давлати амалга оширмокчи бўлган ҳар қандай лойиҳа борасида икки давлат ўртасида келишув бўлиши зарур. Нил дарёси сувларини ўз манфаати учун ишлатиш борасида Миср давлати зарур амалиётларни қилиши мумкин.

1959 йилдаги шартнома: Бу шартнома 1929 йилдаги шартномани тўлдириди ва ўша пайтдаги ўзгаришлар соясида Нил сувларини назорат қилишни ўз ичига олди. Миср давлати бунда Асвон гидроузелини қуриш, Нилнинг юқори қисмидаги лойиҳаларини амалга ошириш ва Асвондаги сув сақлагичларнинг сонини кўпайтириш ҳақида хоҳиш билдириди.

Мана шу давргача Нил ҳавзасида яшаётган давлатларнинг сувга нисбатан улуши борасида ҳеч қандай муаммо йўқ эди. Бу давлатларнинг Миср ва Судандан ташқари барчаси Нилнинг юқори қисмida жойлашган. Улар Нил сувларига муҳтоҷ эмас. Чунки уларнинг сувга бўлган эҳтиёжининг 95 %ини ёмғирлар билан қоплади. Шунинг учун ҳеч қандай келишмовчилик рўй бермади. Хусусан бир ҳудуддан иккинчисига оқиб ўтадиган сувлар борасидаги БМТ шартномаси давлатлар ўртасида олдин имзоланган шартномаларни давлат чегаралари каби мутлақо ўзгартириб бўлмайди деб ҳисблайди.

1999 йил феврал ойида «Нил ҳавзасидаги давлатлар ташаббуси» номли шартнома имзоланди. Унда Нил давлатлари ўртасидаги ҳамкорлик стратегияси ишлаб чиқилди. Шунингдек иқтисодий ўсиш қўрсаткичларини яхшилаш ва қашшоқликка қарши курашиш

шиорлари кўтарилиди. Бундан ташқари Шарқий Нилда минтақавий илмий идора ташкил қилинди.

Мана шу даврдан бошлаб муаммолар туғила бошлади. Нилнинг юқори қисмидаги давлатлар қуйидаги давлатлар билан тараққиёт ва ривожланиш номи остида жанжаллаша бошлади. Нилнинг юқорисидаги давлатлар қуи давлатлар (Миср ва Судан) билан келишмай Энтебе шартномасини имзолашди. Шартнома ушбу икки давлатнинг сув борасидаги улушини хавф остига қўяди. Миср ва Судан давлатлари бу шартномани имзоламасликларига қарамай шартномада барча томонлар манфаати учун сув улуши қайта қўриб чиқиш ҳақида айтилмоқда. Бироқ, беш йилдан кўпроқ узилишдан кейин Миср тўсатдан Нил бўйи давлатлари ташабbusи йиғилишларида иштирок этадиган бўлиб қолди. Миср вакили Хартумда ўтказилган маслаҳат йиғилишида Нил бўйи давлатларининг кучли олқишлишлари остида иштирок этди.

Судан давлати келишмовчиликларни бартараф қилиш учун Нил бўйи давлатлари билан Миср ўртасида кординаторлик вазифасини бажарди. Миср давлати бир неча йиллардан бери ташабbusга қўшилишдан бош тортаётган эди. Чунки у Уганда, Кения, Эфиопия, Бурунди ва Конго давлатлари Нил бўйи давлатлари ўртасида имзоланганди олдинги шартномани тан олмайдиган Энтебе шартномасини имзолашганига эътиroz билдираётган эди. Хусусан Миср ва Судан каби қуи давлатлар улуши борасида ва қуи давлатлар фойдаланганидек юқоридаги давлатлар ҳам Нил сувидан бир хил фойдаланиши учун тўғонлар қуришга ҳуқуки борлиги борасида эътиroz билдираётган эди.

Эфиопия давлати 30 та тўғон қуришни режалаштирган, шундан 11 таси амалга оширилган. Энг катта лойихалардан бўлмиш Нахза тўғони аксар жанжал ва тортишувларга сабаб бўлмоқда. Бу тўғон (у минг йиллик тўғон номи билан машхур) Кўк Нил бўйида Судан давлати чегарасидан 20 км узоқликда жойлашган.

Тўртингчидан: Нахза тўғони борасидаги шартномалар остида хатар ва хиёнат яширинган, ҳамда у Уммат манфаатларини сотиш хисобланади.

Эфиопия, Миср ва Судан етакчилари 2015 йил 23 март душанба куни Хартумда асосий шартномани имзолашди. Унда келишича уч давлат Нахза тўғони борасида қуйидаги тамойилларга амал қилиши шарт:

1 – Ҳамкорлик тамойили: Агар мана шу банд билан тўққизинчи яъни ўзаро тенг ҳуқуқлилик бандини таққосласак, ҳамкорлик деган нарса алдов ва чалғитув экани ойдинлашади.

Ушбу бандда қўйидаги иборалар келган: (Уч давлат ўзаро тенг сувернитет, иқлимий давлатлар ҳамкорлиги, муштарак манфаат ва яхши ният асосида, ҳамда етук фойдаларни рўёбга чиқариш ва дарёни муносиб тарзда ҳимоялаш мақсадида ҳамкорлик қилишади). Ҳар бир давлат ўз ерида хоҳлаган ишини қилаётган бўлса, қандай ҳамкорлик бўлиши мумкин?! Масалан Эфиопия сув бошидаги давлат бўлса ва манбаларга эгалик қилса, сўнг сувернитетни рўкач қилиб сувни ўз манфаати йўлида тўсиб олса, бошқа давлатлар уни сувернитет тамойилига кўра қайтара олмайди. Шунингдек бу ҳамкорлик очиқ ва чекланмаган, шунинг учун унга амал қилиш имконияти йўқ.

2 – Тараққиёт тамойили: Минтақавий интеграция ва барқарорлик:

Бу тамойилга кўра тўғон қуришдан мақсад электр энергияси ишлаб чиқариш ва минтақавий ҳамкорликдир. Лекин (Исройл) етакчилигидаги турли давлатлар томонидан тўғон қуриладиган ерларга таклиф қилинаётган инвестициялар тўғон электр энергияси ишлаб чиқариш учун қурилаётганини савол остига қўяди. Аммо минтақа тараққиётини жадаллаштириш номли нарса алдовдан бошқа нарса эмас. Яна у минтақанинг барчасида тараққиёт бир хил бўлишини англатмайди. Чунки тўғон қурган давлатда тараққиёт жадаллашиб, бошқасида бу нарса кузатилмаслиги аниқ. Мутахассислар фикрига кўра бу кутилаётган нарса. Чунки уларнинг таъкидлашича тўғонни қуриш ва унга сув тўлдириш натижасида Миср ва Судан лойиҳаларига путур етади.

3 – Эътиборга молик заарларни пайдо қилмаслик тамойили: Тўғри, бу ерда заар яширин бўлиб қолди. Чунки, заарнинг ҳажми ва тури, яъни эътиборга молик зарар билан эътиборга молик бўлмаган заарнинг тури аниқ белгиланмади. Учинчидан заарни келтириб чиқараётган давлат уларни қоплаш керак. Мана масалан сув омборларини тўлдириш туфайли Мисрнинг сув улушига заар етса, Эфиопия уни қоплаши керак. Лекин мана шу қоплама ҳажми қанчалик бўлиши музокараларга хавола қилинган. Лекин бу қопламалар заарларни ёпа олмайди. (Қоплама заарга муносиб бўлиши керак) деган ибора мавжуд, аммо муносиб бўлмасачи? Ҳа заарни тўла бартараф этиш ҳақида ҳеч гап йўқ. Эътиборга

молик зарар деган ибора мавжуд, аммо уни ким белгилайди? Эфиопия эса эътиборга молик бўлмаган зарар деб қўя қолади!

4 – Инсоф билан ва муносиб тарзда фойдаланиш тамойили: Бу ерда сув манбаларидан инсофли ва муносиб тарзда фойдаланиш айтилган, аммо меъёр ҳақида ҳеч нарса йўқ. Масалан Эфиопия давлати унинг ерларидан бошланадиган Кўк Нил узра ҳеч қандай тўғон қурмаслик лозимлиги ҳақидаги олдинги шартномаларни ташвиқот қилаётган бўлишига қарамай ва илмий натижалар қўллаб қувватламаслигига қарамай тўғон қуришни муносиб иш деб кўрмоқда. Ваҳоланки Миср ва Судан давлатлари тўғон қуриш муносиб эмас деб ҳисоблашмоқда. Демак бу ердаги муносиб деган сўз собит бўлмаган ўзгарувчан сўз экан.

5 – Сувни йигиш ва тўғонни идора қилишда ҳамкорлик қилиш тамойили: Бу тамойилга кўра халқаро эксперталар гурухи тавсиялари бажарилиши керак. Шунингдек халқаро эксперталар гурухи лойиҳанинг турли босқичлари тўғрисидаги якуний қарорида тадқиқотлар ўтказишга тавсиялар берган. Уч давлат эксперталар гурухи мана шу тадқиқотлар ҳақидаги якуний холосалари хурмат қилиниши лозим. Лекин буларнинг барчаси алдов. Чунки Эфиопия ҳукумати ҳар қандай гуруҳдан кўра ўзидағи маълумотга таянади. Бу маълумотлар аниқ ва равshan бўлиб, Эфиопия уларни тадқиқотлар ўтказаётган маҳаллий фуқаролик жамиятларидан олади.

Лекин натижа салбий бўлди, чунки нодавлат ташкилотларидан тузилган халқаро гуруҳ тадқиқотлари натижалари чиққанидан кейин давлат фикрига тескари бўлган ҳар қандай фикрга қарши қаттиқ босим қўлланди. Бу ташкилотлардан бири халқаро дарёлар ташкилоти бўлиб, маҳаллий эксперталарга тадқиқот ўтказишни юклаган эди. Аммо сиёсий вазият бунга йўл қўймади ва тадқиқот маълумотлари ошкор қилинмади. Халқаро дарёлар ташкилоти ҳисботларидан шу нарса маълум бўлдики энергия сектори режалари хатарга тўла. Овозларни бўғиши сиёсати натижасида Эфиопиялик журналист Реут Алейму қамоққа олинди ва халқаро дарёлар ташкилоти ишчиси 2012 йилда ўлдирилиши ҳақида босимга учради.

6 – Ишончни мустаҳкамлаш тамойили: Бунда электр энергиясини сотишда қуий давлатлар устуворлиги белгилаб

кўйилган. Лекин кўриладиган заарлар оқибатида кутилаётган келишмовчиликлар исканжасида мутлақо бунинг иложи йўқ.

7 – Ўзаро маълумот ва ахборот алмашинув тамойили: Миср, Судан ва Эфиопия давлатлари ўз юртлари экспертларининг муштарақ тадқиқотларини бажариш учун лозим бўлган маълумот ва ахборот алмашинувини амалга оширишлари керак. У бу ишни яхши ният билан ва керакли вақтда бажариши лозим.

8 – Тўғон хавфсизлиги тамойили: Бу тамойилда шундай иборалар келган (Эфиопия экспертлар гурӯҳи тавсияларини яхши ният билан бажаради). Аммо маълумотларга қараганда хавфсизлик фақат 10 %ни ташкил қиласи, бошқача айтганда бу тўғон гўё вайрон бўлиш учун қурилгандек. Агар у аварияга учрайдиган бўлса Судан тўлалигича сув остида қолади. Бундан ташқари бу минтақа сейсмик (ер қимирилаши эҳтимоли кучли) зона ҳисобланади.

9 – Сувернитет ва вилоятлар яхлитлиги тамойили: Эфиопия мана шу банд асосида ўз ерида тўғон қуриш хуқуқини кўлга киритди. Давлат суверенитети тамойили боис ҳеч қайси минтақа давлати унинг ишига аралаша олмади. Шундай қилиб олдинги шартномалар бузилди ва бекор бўлиб қолди.

10 – Тенглик тамойили:

Бу бандда келишмовчиликларни бартараф қилиш қандайдир куч кўллаш ҳақида айтилмаган. Балки улар музокаралар ва воситачилар орқали ҳал қилинади ва бу имзо чеккан давлатлар етакчиларига ҳавола қилинади.

Бу ишда мажбурлаш механизми қўлланмайди. Аммо воқеда дарёнинг қуиши жойида жойлашган Миср давлати кафолатлар ва мажбурлаш механизмига муҳтоҷ. Лекин Эфиопия мажбурият калимасидан кўра эҳтиром калимасига маҳкам ёпишиб олган. Мажбурият эса битта воқедаги ишни қабул қилиш, яъни тўғонни қуриш. Айрим кишилар қуида жойлашган юртларга ўз улушини қайтариб бериш учун халқаро ташкилотлар билан бирга ўша юртларга ташриф буюришни таклиф қилишмоқда!

Шартномада тўғон қуриш борасида бирор қўшма идора ёки кузатув ҳақида ҳеч нарса айтилмаган. Агар шу нарса айтилганда бу Миср ва Суданни тинчлантирувчи омил бўларди. Шунинг учун Эфиопия ўзи хоҳлаган ишини бевосита амалга ошириш

учун тўғонни қуриш ва уни идора қилишга танҳо ўзи киришди. Эфиопия бу ишларни маслаҳат идорасини танлаш хусусидаги чалғитуви ва Туркия давлати билан ҳарбий иттифоқ тузиш ҳақидаги билдирувидан кейин амалга ошириди. Шуни ҳам айтиб ўтиш лозимки, генерал Сисий тинчлантирувчи бирор нарсага эришиш умидида Эфиопияга ташриф буюрди, бироқ икки қўлини бурнига сукканча ортига қайтди.

Бешинчидан: (Исроил) асос солган сув жанжали:

(Исроил)ни ўраб турган юртларнинг минтақавий тўсиқлари устидан сакраб ўтиш сиёсатини яхуд вужудининг биринчи бош вазири Давид Бен-Гурион қабул қилган. Бу сиёсат жадал суратда юргизилмоқда. Ушбу шахс ўз даврида: «Яҳудийлар араблар билан сув жанжалига шўнғимоқда, Исроил тақдири шу уруш натижасига боғлиқ» деб баёнот берган эди. Ранди Дейли Мейл газетасининг 2007 йил 20 май сони Америкалик сиёсий таҳлилчи Майкл Киллер номидан шундай ёзади: «Тел-Авивда Эфиопия вазирлари билан ўтказилган йиғилиш вазирлар Суданга оқиб ўтаётган сувни тўсиб, Нил узра тўғонлар қуришга келишишди. Бунда (Исроил) икки миллион доллардан кўпроқ молиявий ёрдам кўрсатишга ваъда берди. Шунингдек оғир техника қуроллари ва F-16 русумли самолётлар беришга ваъда қилди». Британиядаги инсон ҳуқуқлари соҳасида иш олиб борадиган араб ташкилоти тўғон қуришда (Исроил) иштирок этажидан огохлантирган. Энг биринчи пудратчилардан бўлмиш Италиянинг Салини ширкати ҳам бу ишда (Исроил) иштирок этажидан хабардор эди. Куддусда янги яшаш жойларини ўзлаштириш ишларида иштирок этажидан Франциянинг Алстом ширкати тўғон қуришда иштирок этажидан олоғланганда облигацияларни (Исроил) сотиб олгани ва у асосий шериклиги ошкор бўлган. (Қудсул Арабий газетаси 2013 йил 4 июн).

(Исроил) йигирманчи асрнинг 90-чи йилларида Африка давлатлари билан сиёсий, тижорий ва иқтисодий жиҳатдан кенг ва мустаҳкам алоқада эканини ошкор қилган эди. Шунингдек (Исроил) бу давлатлар билан алоқаларни мустаҳкамлаш ва ўз манфаатига ишлатиш учун уларга иқтисодий ва ҳарбий ёрдамлар берган. Чунки (Исроил) сувга ҳамда дехқончилик ва

боғдорчиллик учун яроқли ва кенг майдонларга муҳтоҷ. Шунингдек миллий хавфсизлигини кучайтирадиган нарсаларга муҳтоҷ.

(Истроил) Эфиопия ва Эритерия билан келишувларни имзолади. Шунингдек 2008 йилда иқтисодий ҳамкорлик иттифоқини тузган Руанда ва Бурунди давлатлари билан битимлар тузди. (Истроилнинг ташқи ишлар вазири Либерман Африканинг беш давлати, яъни Эфиопия, Уганда, Кения ва бошқа Нил бўйи давлатларига ташриф буюрди.

Бу ишлар (Истроил) Нил бўйи давлатларига ғамхўрлик қиласидаги икки давлат, яъни Миср ва Судан билан сув борасидаги иттифоқларни тузатиш ва улкан маблағларни талаб қиласидаги тўғонларни куриш тўғрисида талаблари кучайиб бораётганини кўрсатаяпти.

Улкан кўллардан иборат ушбу минтақада (Истроил) халқаро қонуний қоидаларни ўзгартиришга харакат қилди ва бунга дарё сувларини тақсимлаш доирасида эришди. Натижада сувни баҳолаш деган янги тушунчани пайдо қилди. Танзания президенти Жулиус Ньерере «Ньерере принципи»ни эълон қилди. Унга кўра сув баҳоланади ва сотилади. (Истроил) Танзанияда Миср ва бошқа Африка давлатларига қарши адоват ва тафриқа уйғотиш, ҳамда сув биржалари ва банкларини очиш учун киришга харакат қилди. (Истроил) у ерда сув тўғонлари куриш соҳасида фаолият юргизаётган (Истроил) ширкатларининг инженерлик фаолиятлари орқали илмий ва технологик кўмак кўрсатди. Шунингдек Руанда ва Заирга учта тўғон куришда мукаммал изланишлар тақдим этди. Бу буюк кўллар минтақаси устидан ҳукмронлик ўрнатиш программасининг бир бўллаги эди.

Хотима: Агар Мұхаммад ﷺ Умматининг ортида туриб жанг қилинадиган ва химояланиладиган имоми бўлганда бундай ишлар содир бўлмасди. Афсус Ислом Уммати ё ҳокимлар унга қарши тил бириктириши, ёки бепарволиги туфайли қийналмоқда. Пайғамбаримиз ﷺ уларни рувайбизалар деб бежиз айтмаганлар. Аллоҳим уларни ўзинг йўқ қил ва ўрнига Умматни ҳимоя қиласидиган, адолат ўрнатадиган ва оламга яхшилик тарқатадиган Халифани бер. □

ТУНИСДАГИ КУРАШ ВА ТИЛ БИРИКТИРУВЛАР!

Ҳамд Тобиб – Байтул Мақдис

Тунис ҳаётнинг барча соҳаларида ҳамон сиёсий ва иқтисодий зулм остида азоб чекмоқда. Бунга сабаб диктатор тўданинг Тунис ахли ва бу юртнинг иқтисодий ресурслари устидан ҳукмрон бўлиб олганидир. Бунинг яна бир сабаби бу юрт ва фуқаролар ажнабий коғир мустамлакачига қарам бўлиб қолгани ҳамдир. Тунис ахлининг азоб чекиши ҳисобига кечеётган малайлик курашидаги янгилик бу курашнинг гўзал, мағрур бу юртдаги ҳукмрон партиянинг ўзига, давлат муассасаларига ва бу муассасалардаги йирик арбобларга етиб борганидир. Ҳукмрон партия муассасаларида ва давлат муассасаларида кенг тарқалаётган бу кураш ҳақиқати нимадан иборат? Бу курашнинг қўзғолон машъаласи бўлган Тунис ахлига ва бу юртнинг сиёсий келажагига қандай таъсири бор? Қизиб бораётган бу кураш Тунис ахли манфаатига хизмат қиладими ва юрт ахлидан қашшоқликни кўтариб азоб-уқубатларни енгиллатадими ёки Америка ва Европа давлатлари каби кек-адоватли, жиноятчи мустамлакачи давлатлар манфаатига хизмат қиладими?!

Сиёсий жиҳатдан Фарбга садоқатли бўлиш учун мансаб ва нуфуз талашиб кечеётган бу кураш ҳақиқати (аслида нима экани) ҳақида сўз юритишдан олдин айтамизки, зулмга ва золимларга қарши қўзғалган қатъиятли Тунис ахли бу зулм воқесининг ташки кўринишидан бошқа ҳеч нарсани ўзгартиришмади. Қўзғолондан кейин Тунисда юз берган ишлар кетма-кет тил бириктирувлардан иборат бўлди. Бу тил бириктирувлар 2010 йил 17 декабрда қўзғолон аланга олиб Ибн Али ағдарилганидан кейин ҳокимиятга келган Фуад Мебаза ҳукумати томонидан бошланиб 2011 йилдаги таъсис кенгашига, сўнгра 2014 йилдаги қонунчилик кенгашига ва тўрт йилдан ошмаган давр оралиғида кетма-кет алмашган бир неча ҳукуматларга ўтиб давом этди. Бу ҳукуматларнинг охиргиси 2014 йил декабрда ҳокимиятга келган «Тунис нидоси» партиясининг Божи Сибсий бошчилигидаги ҳукумати бўлди. Сибсий эски гвардия вакили бўлиб, у ўзининг коррупцияга ботишида ва сиёсий малайлигига Бурқиба изидан бормоқда.

Тунис қўзғолони ҳам бошқа қўзғолонлар каби сиёсий алдовлар исканжасида қолди. Бу сиёсий алдовлар «мамлакат манфаатига қайғуриш», «демократияни ёйиш», «иқтисодий даражани кўтариш», «коррупциянинг барча кўринишларига,

айниңса иқтисоддаги күринишлигінде бархам бериш» каби воқеси ҳам, хеч қандай вужуди ҳам бўлмаган қуруқ шиорлар ва ёлғон ваъдалар билан никобланди... Тунисда коррупция барча соҳаларда тобора шиддатли тус олиб бормоқда. Қашшоқлик даражаси ҳам ошиб унинг Тунис ахли орасидаги нисбати 2015 йилда 25 %га етди. Ижтимоий ишлар вазири Аҳмад Аммор буни қўйидагича маълум қилди: «Тунис ахолисининг 25 %дан кўпроғи қашшоқлик ва саводсизликдан азият чекмоқда, ҳозир мамлакатда 870 мингга яқин муҳтоҷ оила бор». Ишсизлик даражаси ҳам 15 %дан ошиб кетди. «Миллий статистика институти»нинг маълум қилишича, ишсизлик илмий диплом эгалари орасида 30 %га етди. Туниснинг «Шуруқ» газетасининг 2015 йил 6 апрелда ёзишича мамлакатда 600 мингдан кўпроқ ишсиз бор. Одамлар бундай қийинчиликларга тоқат қиломай қолди. Шунинг учун улар – қўрқинчли хатарларга қарамай – денгизлар орқали кофирларнинг давлатларига кўчиб кетишимоқда. Мамлакат иқтисодига хўжайин бўлиб олган бир ҳовуч тўда нефт, газ, керосин каби мамлакатнинг ўта муҳим бойликларини ажнабий ширкатлар чангалига топшириб қўя бошлади. Улар бу ширкатлар билан эллик йиллик битимларни тузмоқда. Бу тўда бу бойликлардан қанча қазиб олинаётганини билмайди, Тунис ерларида қанча янги нефт қудуклари қазилаётганини ҳам билмайди, ҳатто бу нефт бойликларидан ва бошқа бойликлардан келаётган даромадлар миқдорини ҳам билмайди!!!

Буларнинг барчаси Тунисда ёлғон шиорлар ва воқедан чалғитиб адаштирувчи ишлар остида юз берди. Алдаб адаштирувчи сайловлар, сохта хукуматларни ўзгартириш, ҳалқ фикрини ва сиёсий интилишларини ифодаламайдиган парламентлар, Умматнинг дини ва шариатидан йироқ бўлган тўқима конституциялар ана шу алдаб адаштиришлар жумласидандир. Шунинг учун Тунис олдинга бир қадам ҳам ташлагани йўқ. Аксинча кундан-кунга ортга кетиб, янада қолоқлашиб бормоқда.

Ҳукмрон партия хисобланган «Тунис нидоси» партияси ичida сўнгги пайтларда ҳокимият мансабини эгаллаш ва етакчиликни қўлга киритиш устида кураш кучаймоқда. Бугунги кунда бу эътиборни тортадиган, тўхталиб тадаббур қилишга арзирли ва сиёсий жихатдан хушёр кузатилиши керак бўлган

ишdir. Ҳаммамет шаҳрида, партия ижроий бюросининг 2015 йил 1 ноябрдаги йиғинларида кечган бу кураш Туниснинг сиёсий саҳнасида юзага чиқиб қолди. Бу кураш бош секретар Мұхсин Марзук фракцияси (қаноти) тарафдорлари билан бош вазир Божи Сибсийнинг ўғли Ҳофиз бошчилигидаги Марзукнинг мухолифлари ўртасидаги жанжалда кўринди. Бу иш муштлашиш, бир-бирига таёқ кўтариш даражасигача етди. Бу ҳақда «Франс 24» сайти 2015 йил 4 ноябрда маълум қилди. Шундан кейин 30 депутат парламентдаги аъзолигини тўхтатиб кўйди. Улар – агар келгуси йиғинда ўзларининг ислоҳот ўтказиш ҳақидаги талаблари қондирилмаса – истеъфо беришларини айтиб таҳдид қилишди. Депутатлар билан мулоқот ўтказган «Франс 24» сайти уларнинг қуидаги сўзларини келтирди: «Биз бугундан бошлаб то ижроий бюро йиғини ўтказилгунига қадар ўзимизнинг партиядаги аъзолигимизни тўхтатиб қўйишимизни эълон қиласиз. У (яъни йиғин) қонуний структура бўлиб, унда ҳал қилувчи қарорларни қабул қилиш мумкин». Хўш, кетма-кет юз бераётган бу ҳодисаларнинг ҳақиқати (асл моҳияти) нимадан иборат? Охир оқибат бу ҳодисалар қаерга етиб боради? Бу ҳодисалар Тунис ва унинг аҳлига нималарни олиб келади?

Тунисдаги сиёсий кураш – айтиб ўтганимиздек – Тунис манфаатига хизмат қилмайди, унинг шаънини кўтармайди, уни кутқазмайди. Аксинча у коғир ажнабий фойдасига сиёсий малайлик қилиш ва манфаатларни қўлга киритиш курашидир. Бу «жанг»да кураш ролини бошқараётганлар эски сиёсий йўл тарафдорлари бўлган ҳукмрон партиянинг одамларидир. Уларга Божи Сибсий бошчилик қилмоқда. Сибсий эса эски давр, Бурқиба даври «сарқит»ларидан бири бўлиб, у ва унинг тарафдорлари инглизларнинг малайларидир. Уларга қарши турган қанот Мұхсин Марзук фракциясида эса америкаликларга очиқ-ошкор малайлик шундоқ кўриниб турибди. Бу малайлик айниқса Марзукнинг 30 октябрда Америкага қилган сафаридан кейин шундоқ кўриниб қолди. Марзук бу сафари чоғида қатор учрашувларни ўтказди. У Америка идорасидаги бир неча йирик масъуллар билан учрашди. Уларнинг орасида Америка разведка бошқармаси (ЦРУ)нинг собиқ директори Дэвид Петэрэус каби ташқи ишлар ва миллий хавфсизлик вазирликларидаги масъуллар бор. Марзук миллий хавфсизлик ишлари бўйича Оқ

үй маслаҳатчиси Эрик Половски, Американинг Тунисдаги собиқ элчиси Жакоб Валлс, ташқи ишлар вазирининг Ўрта Шарқ бўйича ёрдамчиси Энн Паттерсон ва Америка конгрессининг икки аъзоси билан учрашди. Бу икки конгрессмен конгрессдаги «Tunisia Causus»да икки асосий ёрдамчи ҳисобланади!!

Тунисдаги тобора ёмонлашаётган аҳвол, кетма-кет алмашаётган хукуматларнинг Тунисни қутқазишдаги муваффақиятсизлиги, бу мамлакатдаги бир неча малай сиёсий партиялар Американинг ўзига малай орттиришига, ҳатто ҳукмрон партия ичкарисида ҳам ўзига содик кишиларни орттиришига муваффак бўлишида жуда қўл келди. Америка ҳарбий муассасага худди шу тарзда суқулиб кириб боришга ҳам муваффак бўлди. Зеро бу иш Америкага ва унинг одамларига қийин эмас.

Америка Тунисга алоҳида эътибор билан қаради. Бунга сабаб Туниснинг қўшни давлатларга нисбатан аҳамиятидир. Айниқса Тунис Ливияда кетаётган курашни ҳал қилишда ёрдам бериш учун аҳамиятга эгадир. Тунис Жазоирга нисбатан ҳам аҳамиятга эга ва Американинг бу мамлакатларда сиёсий муассаса билан ҳарбий муассаса ўртасида кетаётган курашлардан фойдаланиб бу мамлакатлардаги сиёсий мувозанатларни ўзининг фойдасига ўзгартиришга бўлган қарашига нисбатан ҳам аҳамиятга эга. Шунинг учун Америка Тунисдаги курашни ўзининг фойдасига ҳал қилиш учун жиддий бош котира бошлади. Америка буни ҳукмрон партия ичидаги ва ҳарбий муассаса ичидаги одамлари орқали амалга оширмоқчи. Бунда Америка мамлакат ичкарисидаги сиёсий ва хавфсизлик соҳасидаги муваффақиятсизликлардан ва ёмонлашиб бораётган иқтисодий аҳволдан фойдаланмоқда.

Энди шундай савол туғилади: Тунис келажаги ҳақида ва унинг ахли манфаатлари ҳақида қайгурадиган мусулмонларнинг позицияси нимадан иборат бўлиши керак? Туниснинг холис ўғлонлари бу юрт ахлининг азият чекиши, баҳтсизликка гирифтор қилиниши, сарсон-саргардон бўлиши, қашшоқлик ва маҳрумликка маҳкум қилиниши ҳисобига ҳамда кофир мустамлакачилар фойдасига бўлаётган бу кураш қаршисида қандай ишларни амалга оширишлари керак?

Бугун қўзғолонлар машъаласи бўлган гўзал Тунис ахли орасидаги холис, онгли, ғаюр кишилардан талаб қилинадиган

иш мустамлакачи кофирларнинг қулига айланган ана шу малайлардан ташаббус тизгинини тортиб олишдир. Бу иш бўйсунмас Тунисдаги Уммат фарзандларида имон туйғуларини кўзғаш ва бу юртдаги мусулмонларга тил бириктирувларни тушунириш орқали амалга ошади. Яшилликка бурканган гўзал Тунисдаги фаюр кишилардан талаб қилинадиган иш сиёсий ва ҳарбий муассасалардаги турли даражадаги холис кишиларни топишдир. Бу иш Тунис ичкарисидаги барча партиялардан, обрўли ва таъсир кучига эга кишилардан таъсирли фаолиятни талаб қиласди. Шунингдек, бу иш Уммат фикри, дини билан, онгли ва холис фарзандларини харакатга келтириши билан ўз етакчилигини топшириши учун кенг жамоатчиликка мурожаат йўллашни ҳам талаб қиласди. Бу ишлар қилинмайдиган бўлса Тунис мавж ураётган мана шу «денгиз» гирдобида қолиб кетаверади, ҳали Америка, ҳали Франция ва Британия томонидан йўналтирилаётган хорижий «бўрон»лар бу «денгиз»ни тўлқинлантираверади. Бу мустамлакачи кофирлар ўзларининг манфаатларини ва сиёсий малайларини сақлаб қолиш учун бу юртни шундай тартибсизликлар, тўс-тўполонлар гирдобига отаверади.

Сўзимиз якунида айтамизки, фош бўлиб қолган бу кураш, сиёсий ва ҳарбий муассаса ичкарисида ёйилиб бораётган бу фасод Тунис ахлига яқин бир яхшиликдан албатта дарак бериб турибди. Уммат бир янги, онгли қўзғолон кўтариб мана шу ёлланма малайлардан ташаббус тизгинини албатта тортиб олади. Бу қўзғолон онг, фикр, ихлос асосига қурилиб, яшилликка бурканган гўзал Тунисда Аллоҳ Азза ва Жалла шариатини хукмрон қилишга олиб келади. Ўшанда Тунис ўтмишда ўзининг ақидаси ва дини билан бўлганидек яна гуллаб-яшнашга қайтади, Аллоҳ Китобини ўз ерларида ҳакам қиласди ва Уни – илгари бўлганидек – бутун башариятга яхшилик ва хидоят рисолати сифатида етказади... Аллоҳ Таолодан Тунис ахлидан фитналарни ва тил бириктирувларни – ошкорини ҳам, махфийсини ҳам – даф қилишини ва Тунисни илгари бўлганидек яна Европа мамлакатларига хидоят, яхшилик, нурни етказиши учун юришни бошлаш нуқтасига айлантиришини сўраб қоламиз... омин я Роббал аламин. □

ЭЙ ФАЙСАЛ ҚОСИМ ХАЛИФАЛИК МУМКИН БЎЛГАН ИШ ВА У УММАТНИНГ АМАЛИЙ НАЖОТ ЙЎЛИ ВА ҲАҚИҚИЙ ОЗОДЛИК ОРЗУСИДИР

Хасан ал-Хасан

Таниқли журналист доктор Файсал Қосимнинг «Халифалик қайтишини орзу қилаётганларга оддий савол» номли мақоласи Құдсул Арабий журналининг 2016 йил 1 январ сонида нашрдан чиқди ва бир неча электрон сайтларда эълон қилинди. Журналист бу мақолада бир қанча тўхтамаса бўлмайдиган чалкашликларни келтирган. Биз бундай чалкашликларни тадқиқот марказлари ва ахборот воситаларида марказий ўринни эгаллаган саноқли кишилардан эшлишишга одатланиб қолгандик. Бундай марказлар ва ахборот воситаларини умуман исломий фикрга ва хусусан Халифаликка чақираётганларга адовати бор давлат ва ташкилотлар маблағ билан таъминлайди ва бошқаради.

Қосим ўз мақоласида айтадики ҳар қандай давлат ва жамоат ўзи хоҳлаган сиёсий низомни орзу қилишга ҳаққи бор. Лекин биз олам ҳақида гапирав эканмиз реалист бўлишимиз керак. Қонунлар ва инсон ҳуқуқлари кўлланмаларидаги халқаро жиҳатдан тан олинган ҳуқуқлар билан воқеда содир бўлаётган нарсалар ўртасида катта фарқ бор.

Бундай мушаққатли замонда Халифалик давлатини ечим сифатида ташлаш орзудан бошқа нарса эмас. Бугун Фарбнинг капиталистик низоми ўзининг сиёсий, сақоғий, ижтимоий ва иқтисодий тармоқлари билан оламга ҳукмронлик қилаётган низомдир. Бу буюк кучга ҳали анчагача ҳеч ким бас кела олмайди. Ҳатто коммунистик низом ҳам капитализм модели қаршисида синди ва капиталистик гурухга кўшилди. Совет Иттифоқи қулаганидан кейин Москва Нью Йорк ва Лондондан ҳам капиталистлашган шаҳарга айланди. Қосим Халифаликка чақираётганларга ўзининг тасаввuri бўйича ечиб бўлмайдиган қийин масалани ташлайди. У айтадики: ҳеч қандай давлат ёки жамоат Америка сиёсий, иқтисодий ва маълумот жиҳатидан ҳукмронлик қилаётган халқаро низомга қарши чиқа олмайди. Чунки Америка давлатлардан доллари билан голиб чиқади. Ҳеч қайсиси долларсиз ҳаракатлана олмайди. Шунингдек Америка ва Farb уларнинг бирортасини оддий технологиядан маҳрум қилиб қўйса, куч ва қувватсиз оламдан узилиб қолади!

Доктор Файсалнинг хужжатлари бир қарашда жиддий бўлиб туюлади. Шунинг учун айрим кишилар унга лаққа тушиши мумкин. Чунки ахборот воситалари одамларни Умматнинг тақдирий масалалари ҳақида хато тушунчалари ва чалғитувчи миқёслари билан умидсизликка тушириб қўйган. Аммо бу хужжатларни яхшилаб текширган киши уларни арзимас эканини ва Файсал билмаган ёки ўзини билмасликка олган ҳақиқат ва маълумотлар қархисида кучсиз нарсага айланиб қолишини кўради. Улардан айримларини қўйида келтириб ўтамиш:

Биринчидан: Совет Иттифоқи коммунизм мафкураси арзимас бўлгани ва инсон табиатига мос келмагани учун қулади ва капиталистик лагерга қўшилди. Халқлар ундан нафратланди ва социалистик низом уларга фақат мاشаққат ва ноумидликни олиб келгани сабабли ундан газабланишди. Бу ишлар Америка кучли бўлгани ва ҳарбий жиҳатдан уни енггани учун содир бўлганий йўқ. Аммо исломий мафкура, бу мафкурага асосланган ҳаёт йўли ва ундан балқиб чиққан бошқарув низоми, яъни Исломий Халифалик низоми мусулмонларни ваҳн қамраб олишига ва улардан аксар содда кишиларни ўзига тортганига қарамай соф ҳолда турибди. Шунинг учун мусулмонлар ҳамон исломий ҳаётни қайта бошлаш ва Халифаликни қайта тиклашга интилмоқдалар. Доктор Қосимнинг ўзи ҳам шу мақоладаги ушбу сўзлари билан бунга иқрор бўлган: «Шубҳасизки миллионлаб оддий мусулмонлар Ислом байроғи ҳилпираб, мусулмонлар олий бўлган исломий замонни қумсанмоқдалар».

Шунинг учун Исломига завқу шавқ билан интилаётган ва уни ўз ҳаётида реал гавдаланган ҳолда кўришни хоҳлаётган Уммат билан ўз мабдасидан жирканяётган, уни зулматдан чиқарувчи нур учқунини кўриш умидида ўнгу-сўлга қараётган умматлар ўртасида катта фарқ бор.

Иккинчидан: Халифаликни тиклашга чақираётганлар Халифалик бошдан кечирган қийинчилик ва қаршиликларни яхши биладилар. Улар бошдан кечирган ва ҳамон бошдан кечираётган, қамашлар, қирғинлар, таъқиблар, қўрқитишлар ва Халифалик тиклаш йўлида қувғинга учрашлар уларни иш нақадар буюк эканини бошқалардан кўра яхшироқ тушунадиган қилиб қўйди. Лекин улар ўз масалаларига бўлган ишончи ва қанчалик қийин бўлишига қарамай Халифаликни ҳаёт мамот масаласи қилиб ушлашлари уларни ўз мақсадлари сари юришга

ундади. Уларнинг барчаси Умматига ишонади ва Аллоҳнинг нусрат ва имконият бериш борасидаги ваъдасига хотиржамдир.

Булар қийин даврларда бўлган эди, у пайтларда Халифаликни тиклаш маҳол ишга ўхшарди. Чунки Уммат бир водийда бўлса, Халифаликка чақираётганлар бошқа водийда эди. Бугун эса Уммат миллатчилик, социализм ва Farb фикрларини улоқтириб юборди ва Исломига боғланди. Халифаликни тиклаш мусулмонлар орасида кучли раъй оммга айланди. Шунингдек Халифалик яна қайта тикланишини олдини олиш учун маҳфий ва ошкора тил бириктираётган олам етакчилари тилидан тушмайдиган бўлиб қолди.

Учинчидан: Халифалик тиклангандан кейин бўладиган турли шаклдаги сиёсий, иқтисодий ва техниковий қамал каби қаршиликларга юзланганда у нимага суянади? Бунинг жавоби шуки Халифалик давлати бирор жамоатнинг ёки қитъанинг давлати эмас. Балки барча мусулмон юртлар ҳозирча ундан ташкарида бўлсада, Халифалик давлати ички сиёсатининг бир қисмидир. Шунинг учун у бўлажак муаммолар қаршисида умумий битта режа билан иш юритади. Бу Халифаликнинг ҳақиқий даъватчиларига ишнинг бошиданоқ аён эди. Шунингдек уларнинг фикрлари ва адабиётларида Халифалик вужудининг таянч нуктаси бошида Туркия каби битта кучли давлатда ёки Миср, Ливия ва Судан каби бир-бирига яқин бир неча давлатда бўлиши аён эди. Ана ўшандা мусулмонлар Аллоҳнинг шариатини ҳакам қилиш ва Уммат манфаатларини бошқаришда уларга юкланган вазифани бажариш имконияти туғилиши уларга аён эди.

Аммо бир қишлоқ ёки шаҳар ёки давлатга ўхшаш жойда Халифалик эълон қилиш одамларнинг тақдири билан ўйнашаётган ва Умматнинг кучини фойдасиз жойга сарфлаётган ташаббускорларнинг ишидир.

Бу Халифалик вазифасига ва уни тиклашдаги шаръий тариқатга тескаридир. Чунки у ҳаётда давом этиш қобилиятига ва шахсий ҳимоя кучига эга вужудда марказлашиши зарур.

Тўртинчидан: Қосимнинг мақоласидаги мазкур нуқталарнинг аксарияти у тасаввур қилаётган нарсаларнинг аксидир. Чунки капиталистик низом ваҳшийлиги ва олам узра хукмронлигига қарамай, ҳалокати ўзи билан бирга юради. Ҳақиқий Халифалик тикланганда капиталистик низомнинг мўртлиги кўринади ва

ундаги қувват нуқталари заифлик омили экани барчага аён бўлади. Шунингдек бугунги халқаро сиёсий, иқтисодий ва ахлоқий низом устунлик, ажратиш, зулм, зўравонлик ва талонтарож асосига қурилган. Режимлар одамлар билан ўрмон қонуни асосида муомала қиласи ва унда энг пасткаш кишилар ҳукмрон. Шунинг учун Халифаликни тиклаш мана шу ифлос режимлардан ўзгача моделни кўрсатишидир. Яъни бу барча одамлар учун раҳм-шафқат, яхшилик ва адолат ҳукм сурадиган ва ҳақиқий инсоний қийматларга асосланган амалий альтернативни ечим сифатида беришидир. Ана ўшанда бу оламдаги аксарият одамлар вазиятга бўлган қарашларини қайта кўриб чиқишига мажбур бўладилар. Яъни улар ҳақиқий манфаатлари капиталистик низомлардан зарап кўраётганини биладилар.

Нима учун олам Америка ва унинг ширкатлари ва халқи бошчилигидаги давлатлар яшаши учун эртаю кеч ишлаши керак. Нима учун улар дунё халқлари ҳаракати, бойликлари ва манфаатлари эвазига яшаши керак. Халифалик тиклангач олтин ва кумуш пуллар таги йўқ мўрт пулларни қувиб чиқадиган кучли омилга айланади.

Олтин ва кумушга таяниш Исломий давлатни молиявий силкинишлардан сақлайди. Шунингдек уни доллар ва бошқа таги йўқ валюталарга иқтисодий тобелиқдан чиқаради. Аммо электрон молиявий операциялар – уларнинг асосий қисми мубоҳ бўлган тижоратдан узоқ бўлади – хатарли ва шаръян ботил. Ислом бундай операциялардан қайтаради, на давлат ва на мусулмонлар бунга зид иш тутиши мумкин эмас. Халқаро Банк ва биржалар халқларни баҳтсиз қилди ва давлатлар ҳамда гигант ширкатларни қисқа сониялар ичида банкрот қилди.

Бешинчидан: Ғарбга битта вужуд сифатида қараш ва оламни Америка бошқараётган битта яхлит вужуд деб умумлаштириш хатодир. Бугунги кунда унга қарши чиқадиган альтернатив бўлмагани учун вақтинча шундай ҳолат юз бермоқда, лекин бу вақтинчалик ҳолат. Рошид Халифалик тиклангандан кейин ҳам бир неча давлатлар шахсий манфаатларидан келиб чиқиб иш юргазиши мумкин. Давлатлар манфаат ғоясига мувофиқ юради ва сиёсатини режалаштиради. Шунингдек бу давлатларнинг аксарияти турли умматлар бойликлари, хусусан мусулмонлар юртларидағи энергия манбалари устидаги манфаатларига

таянади. Халифалик тиклангач Американинг очкўз молиявий сиёсати хукмронлигидан озод бўлиб, мусулмонлар билан алоқа ўрнатишида улар учун стратегик манфаат бўлади.

Олтинчидан: Халифалик сиёсатдаги янгилик эмас, шунингдек у букри вужуд эмас. Балки у ўн уч аср давомида мавжуд бўлиб, шу давр мобайнода Америкага ўхшаш давлатлар яшаган оламда яшади. Халифалик шу давлатлар билан муомала қилди ва айримлари билан иттифоқлар тузди. Шундай экан Халифалик тикланса мусулмонлар узлатда ва хавфсираб яшамайди.

Биз ҳар қандай ҳолатда ҳам исломий Халифалик оламнинг уч қитъасига кенгайиши ва шунингдек ер шарининг барча жойларига ёйилишини унутмаслигимиз керак. Бу эса Халифалик узлатда яшамаслигини англатади. Чунки қайси давлат Халифаликдан узоқлашса қисқа давр ичida унинг ўзига кийинчиликлар туғилади. Лекин бу Ислом Уммати фойдаси ва бошқалар зарагига бўлади.

Ҳа, Халифалик низомини тиклаш осон иш эмас. Заиф фикрловчилар уни маҳол деб ўйлайдилар. Ёки Умматни умидсизлантириш, уни ожиз ҳолда қолдириш ва малай хоинларнинг душман режасига бўйинсунишларини оқлаш мақсадида уни маҳол иш қилиб кўрсатишади. Лекин воқени яхши кузатган киши Умматни Қосим ва унга ўхшаганлар ўйлаётган қийинчиликни енгиш арафасида турганини кўради. Хусусан Ғарб мусулмон юртларига тиклаган ҳоким режимларнинг Умматга, Исломга ва унинг манфаатларига душман экани ишончли далиллар билан исботлангандан кейин уни аниқ кўради. Бундан ташқари фақат Халифаликни тиклашгина Умматни Ғарб чўқтириб юборган ахлатхонадан қутқаради. Ҳа, мусулмонларнинг озодлик ва нажот ҳақидаги орзулари рўёбга чиқиш арафасида турибди. Одамлар эса яхлитлик, ҳимоя, азизлик, адолат, раҳм-шафқат ва тинчлик сари интилмоқдалар. □

АҚИДА ВА ШАРИАТНИНГ СОФ БЎЛИШИДА ҚАТЪИЙ УСУЛИЙ ДАЛИЛЛАРНИНГ ТАЪСИРИ

Ҳамд Тобиб – Байтул Мақдис

Аллоҳ Таоло бу Умматни ер юзидаги барча умматлар учун чиқарилган энг яхши Уммат деб мактади. Аллоҳ айтади:

﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجْتَ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتَوَمُّنُوا بِاللَّهِ﴾

«(Эй Уммати Мұхаммад), одамлар учун чиқарилган миллатларнинг энг яхиси бўлдингиз. Зеро сиз яхши амалларга буюрасиз, ёмон амаллардан қайтарасиз ва Аллоҳга имон келтирасиз. Агар аҳли китоб ҳам имон келтирганда эди, ўзлари учун яхши бўларди. Улардан мўминлари ҳам бор ва (лекин) уларнинг кўплари итоатсиз кимсалардир» [Оли Имрон 110]

Шунингдек Аллоҳ бу Умматни ўз иши ҳақида аниқ ҳужжатга эга экани, тўғри йўлда юриши, ҳамда фикрлаш, тадаббур қилиш ва назар солиш соҳиби эканини айтди. Бу Уммат шариати софлигига алоқадор кўп ишларда бошқалардан ажралиб туради. Мана масалан бу шариат ўз асосларига узилмас сахиҳ санад йўли орқали боғланган. Демак у бошқасида йўқ санадлар Умматидир. Бошқа бирор Уммат дин санадларига алоқадор кишиларнинг белгиларига бу Умматчалик эътибор бермаган. Абу Бакр ибн Арабий айтади: «Аллоҳ Таоло бу Умматни иснод, насаб ва эъроб (ифода) билан ҳурматлади ва буларни бошқа умматларга бермади. Шунинг учун сизлар яҳуд ва насронийлар йўлига юрманг». Агар биз яҳуд ва насронийларга назар солсак уларда дин ва шариат ҳақида ҳозиргина биз айтиб ўтган нарсалардан бирортасини топмаймиз. Балки кимлиги ноаниқ кишиларга мансуб сўзлардан иборат матнларни топамиз. Шунингдек бу матнларнинг ўз эгасига боғланиши ҳақида бирор ақлий далил йўқ ва битта шахсга тегишли матнларда ҳам зиддият ва қарама-қаршилик мавжуд. Улар Иоанн, Матфей, Лука, Варнава ва Маркуслардир. Турли шахсларга алоқадор матнлардаги зиддиятни гапирмаса ҳам бўлади.

Шариатимизнинг ақида ва ҳукм сифатида соф сақланиши ва ваҳи (Куръон ва Суннат)га чекланишида қатъий усувлар мавзууни улкан таъсири бўлди. Санад қолиб, ақл ва раъй аралашгач бунинг акси бўлди. Натижада айрим ақидавий фирмаларда ўзgartириш ва бузиш ҳолатлари юз берди. Шунингдек айрим фақихлар (акида ва шаръий ҳукм)дан иборат динни олишда соғлом йўлдан узоқлашгач ўзgartириш ва бузиш ҳолатлари юз берди. Бу ерда бир савол туғилади, бу мўътабар далиллар ақида ва шаръий ҳукмдан иборат шариатимизга қандай таъсир қилди ва соғлом шариатимиз аҳкомларидан узоқлашилганда қандай тескари таъсир қилди?

Биз бу саволга жавоб беришдан олдин айтамизки ақида ва хукмларнинг асоси бўлган далиллар ишончли бўлиши ва илмни ифодаллаши шарт, бошқача айтганда субути қатъий бўлиши шарт. Бундай қатъийлик факат Қуръон ва мутавотир ҳадисдир, ёки ақида мавзусида қатъий ақлий далил бўлиши шарт. Бу каби асослар ҳатто хабар сахих бўлса ҳам гумон билан олинмайди. Демак ақида, яъни имонга алоқадор ишлардаги асосий фикр (ёки унинг устига бошқа нарсалар қуриладиган) фикр субути ва далолатида қатъий бўлиши шарт. Яъни Қуръони Карим ва мутавотир ҳадисдан бўлиши шарт. Шунингдек Аллоҳнинг борлигини исботлаш ёки Қуръон Аллоҳнинг каломи эканини исботлаш каби эътиқод асослари бўлса ақлий далил бўлиши шарт. Бундан ташқари унинг маъноси ҳам далолатида қатъий бўлиши шарт ва оят ва ҳадиснинг маъноси ғайб ва имон мавзуси бўлиши шарт.

Демак биринчидан: субути ҳам, маъноси ҳам қатъий бўлиши шарт. Иккинчидан: оят ва ҳадиснинг мавзуси амалий хукмлар эмас, имон мавзуси бўлиши шарт. Шунингдек маъно бошқа фикрлар унинг устига қуриладиган асосий фикр бўлиши шарт. Лекин имонга алоқадор ҳар қандай фикр ақида бўлавермайди. Масалан ёмғир, чақмоқ, момақалдироқ ва ҳомила ҳақида имонга алоқадор хабарлар ворид бўлган, лекин улар бошқа фикрлар унинг устига қуриладиган асосий фикрлар эмас. Шунинг учун бу ақидалар субутида ҳам маъносида ҳам гумон билан олиб бўлмайди. Чунки Аллоҳ Таоло бизга ақидани ишончли далилдан олишга буюрган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنَّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلَيْمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ﴾

«Уларнинг қўплари факат гумонга эргашадилар, холос. Гумон эса бирон нарсада ҳақиқатнинг ўрнини босолмайди. Албатта, Аллоҳ уларнинг қилаётган ишларини билгувчидир» [Юнус 36] Қатъий маънога эга бўлган Қуръони Карим ва мутавотир ҳадис, ёки қатъий ақлий далилгина ишончли далил бўлади.

Аммо амалларга оид шаръий хукмларнинг асоси, яъни ижмолий далиллар субути қатъий бўлиши шарт. Уларни ҳам гумон, ақл ва нафс ҳаво билан олиб бўлмайди. Усули фиқхнинг далили ҳам субути қатъий бўлиши шарт. Шариат асослари ҳам ақидага ўхшаш, чунки улар ақида ва хукмларнинг асосидан иборат. Шунинг учун уларни факат ишончли далилдан олинади. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادُ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْعُولاً﴾

«(Эй инсон), ўзинг аниқ билмаган нарсага эргашма! Чунки қулоқ, кўз, дил — буларнинг барчаси тўгрисида (ҳар бир инсон) масъул бўйлур» [Исро 36]

﴿وَمَا يَنْهَاكُثْرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا﴾

«Уларнинг кўплари фақат гумонга эргашадилар, холос. Гумон эса бирон нарсада ҳақиқатнинг ўрнини босолмайди» [Юнус 36]

Хоҳ саҳих, хоҳ ғайрисахих бўлсин оҳод хабарлар барча фуқаҳо ва муҳаддислар наздида илмни эмас, гумонни ифодалайди. Имом Шотибий «мувафоқот» номли китобида айтади: «Диндаги фикҳ асослари зонний эмас, қатъийдир. Бунинг далили улар шариатнинг асоси эканида, қайси нарса шариат асоси бўлса, унинг далили қатъийдир». Имом Аснавий «Ниҳоя Савл» китобида айтади: «Оҳод хабарлар зонни ифодалайди. Шореъ усули дин ва усули фикҳ қоидаларида эмас, амалий масалаларда зонни олишга рухсат берди». Дин асослари ва фикҳ асослари Куръони Карим ва мутавотир ҳадисда бўлади. Мутавотир ҳадисларни бизга Росул ﷺ ва сахобалардан мутавотир йўл билан етиб келган...

Усули фикҳ мавзусида асосан Куръон ва Суннатdir ва иккиси конунчилик манбасидир. Ижмо ва қиёснинг мўътабар усул қоидаларидан эканига Куръон ва Суннатда далил ворид бўлган.

Саҳобалар ижмоси улар далилни кўришгани ва ўша далил уларнинг орасида машҳур бўлганига далилдир. Улар ҳукм устида ижмо қилишган ва унинг далилини ривоят қилишмаган. Чунки улар Росул ﷺ нинг қилган ишларини кўришган ва қавлларини эшлишишган. Уларнинг ижмоси Куръон ва Суннатдан далил борлигини кўрсатади, лекин улар бу нусусни ривоят қилмайди, балки улар ҳукмни ривоят қилишади ва унга ижмо қилишади. Аммо саҳобалар ижмоси хужжат ва асос эканига далил Куръонда уларни мақтаб қатъий нусуслар келган. Аллоҳ Таоло айтади.

﴿وَالسَّبِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعْدَّهُمْ جَنَّتٌ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَرُ خَلِيلِينَ فِيهَا أَبْدًا﴾

«Муҳожир ва ансорларнинг биринчи пешқадамлари ва уларга чиройли амаллар билан эргашган зотлар — Аллоҳ улардан рози бўлди ва улар ҳам Ундан рози бўлдилар. Яна (Аллоҳ) улар учун остидан дарёлар оқиб турадиган, улар абадий қоладиган жсаннатларни тайёрлаб қўйди» [Тавба 100]

Пайғамбаримиз ﷺ эса:

«خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِيٌّ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلْوَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلْوَهُمْ»

«Одамларнинг энг яхшилари менинг асримдагилар, сўнг улардан кейингилар ва яна улардан кейингилардир» Бухорий ривояти.

Ибн Салоҳ (Аллоҳ у кишини раҳматига олсин) муқаддима китобида айтади: «Уммат барча саҳобаларни ва ҳатто фитнага аралашганларини ҳам одил эканига ижмо қилган ва уламолар ижмосига суюнган». Иккинчидан: Саҳобалар (Аллоҳ улардан рози бўлсин) динни жамлаб, уни бизгача етиб келишига сабаб бўлишган. Шунингдек улар Росул ﷺ даврида содир бўлган ҳукмларни бизга нақл қилишган. Агар улар динни нақл қилишда ёлғон айтишлари жоиз бўлганда – бу эса маҳол иш – диннинг барчаси шубҳа остида қолган бўларди. Чунки Аллоҳ Таоло бизга Куръон ва Суннатдан ва у иккиси далолат қилган нарсадан иборат бу динни қиёматгача сақланиши ҳақида хабар берган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿إِنَّا هُنَّ نَرَأْنَا الَّذِكَرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَفِظُونَ﴾

«Албатта бу эслатмани (яъни Куръонни) Биз Ўзимиз нозил қилдик ва шубҳасиз, Ўзимиз уни сақлагувчимиз» [Хижр 9]

Аммо қиёсга келсак, Аллоҳ Таоло у тўғрида оятларида айтган. Аллоҳ Таоло жума сурасида:

﴿إِنَّمَا الَّذِينَ إِيمَنُوا إِذَا تُؤْدِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاصَّبُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ دَلِكُمْ﴾

﴿خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

«Эй мўминлар, қачон Жума қунидаги намозга чорланса (яъни аzon айтилса), дарҳол Аллоҳнинг зикрига боринглар ва олди-сотдини тарк қилинглар! Агар биладиган бўлсангизлар, мана шу (яъни Аллоҳнинг зикрига-Жума намозини ўқишига шошилиш) ўзларингиз учун яхшироқдир» [Жума 9]

дейди. Бу ерда жумага азон айтилгандан кейин савдони ман қилинишининг иллати намоздан чалғитаётганидир. Бу ерда ижара ва бошқа ишларни савдога қиёсланади, чунки улар ҳам намоз вақтида Аллоҳнинг зикридан чалғитади. Бундан ташқари суннатда қиёсга далолат қиласидан нусуслар ворид бўлган. Пайғамбаримиз ﷺ айтади:

«لَا يَقْضِيَ حَاكِمٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَصْبَانُ»

«Хоким ғазабланиб турган вақтда икки киши ўртасида ҳукм чиқармасин». Муттафақун алайҳ. Бу ердаги иллат тўғри ҳукм чиқариш ва адолатга таъсир қиласидан ҳар қандай нарсани олдини олади. Бунга одил ҳукм чиқаришга таъсир қиласидан очлик,

chanqoq va shunga uхашаш сифатлар қиёсланади. Шунга кўра қиёснинг далили Қуръони Карим ва қатъий суннатдир ва шунинг учун ҳам у қатъий далилдир.

Шундан маълум бўладики усул, яъни ақида далили ва усули фиқҳ, яъни ижмоли далиллар қатъий бўлиши ва илмни ифодалавши шарт. Улар зонний далилдан олиниши, ҳамда масолиҳи мурсала, истиҳсон ва баъзилар усул коидаларидан деб ҳисоблашадиган бошқа ақлий нарсалардан олиниши мумкин эмас.

Юкорида айтилганлар ақида ва шариатдан иборат дин асослари ишончли далилдан олиниши ва зон билан олинмаслиги ҳақида эди. Бу ерда асослар ишончли далилдан олинади ва у илмни ифодалавши шарт деган қоида билан амалга оид ҳукмлар (фуруълар) зон билан олинаверади деган қоида ўртасида фарқ бор. Чунки фуруъларни зон билан олса бўлишига шаръий далил бор. Биринчи: Росул ﷺ ва у кишидан кейин саҳобалар қилган ишлар. Розул ﷺ Муоз ﷺни дин ҳукмларини етказиш учун юборди. Агар ҳукмларни етказиш биттадан кўпроқ одамнинг хабарига муҳтоҷ бўлганда Розул ﷺ Муоз билан бирга бир неча саҳобани юборган бўлар эди.

Иккинчи: Абу Бакр ва бир қанча саҳобалар шаръий масалаларда Розул ﷺдан битта одамнинг ривояти ва нақлини олишган. Масалан Абу Бакр Муғийра ибн Шуъбадан Розул ﷺ бобога меъроснинг олтидан бирини бергани ҳақидаги ривоятини олган. Умар ﷺ эса Абдурраҳмон ибн Авфнинг мажусийлардан жизя олиш ҳақидаги ривоятини қабул қилган. Абдурраҳмон ибн Авф Розул ﷺнинг ушбу ҳадисини ривоят қилган эди:

«سُنُوا بِهِمْ سَيْئَةً أَهْلِ الْكِتَابِ غَيْرِ نَّاكِحِي نِسَائِهِمْ وَلَا آكِلِي ذَبَاحَهِمْ»

«Уларга (мажусийлар) аҳли китоблар борасидаги суннатни жорий қилинг, лекин улар сўйган жонлиқдан еманг ва аёлларига уйланманг». Табароний ривояти. Демак шаръий масалаларда амалга оид фаръий ҳукмларни бир кишининг хабари билан, яъни зон билан олса бўлади. Лекин усулда яъни ақида ва шариатдан иборат дин асосларида зон мутлақо жоиз эмас.

Аммо кимки усули фиқҳни зонний хабар билан олса, фуруларни соғлом асосига қуришдаги тариқатга зид иш тутган бўлади. Лекин унинг далили шибҳи далил (далилга ўхшаган гумонли далил) ҳисобланади ва ижтиходи шу усулга биноан шаръий ҳисобланади. Бир шарт биланки у вахи манбасидан (Қуръон ва Суннат) далилга ўхшаш нарса келтириши ҳамда далилни ақл ва нафс ҳаводан олмаслиги керак. Кимки масолиҳи мурсалани усулдан деса, уни Қуръон ва Суннатдан эканига шибҳи далил келтириши керак...

Шунингдек Қуръон, Суннат, саҳобалар ижмоси ва қиёсдан бошқасини усули фикх деса у аввало шибҳи далил келтириши керак. Иккинчидан, ўша далил мусулмонларнинг қонини ноҳақдан тўкиш ва рибонинг ҳаромлиги каби субути ва далолати қатъий вахига зид бўлмаслиги керак... Кимки ҳатто шибҳи далилга ҳам асосланмаган балки ақлга асосланган масолиҳни ушлаб, рибо ва мусулмонлар қонини тўкишни мубоҳ қилса, буни шибҳи далил дейилмайди. Айни пайтда у динда маълум бўлган ва қатъий далил билан исботланган нарсага қарши чиқсан бўлади... Бундай асос шаръий бўлмайди ва у асосидаги ижтиход ботил бўлади.

Юқорида айтганларимиз диннинг асослари ишончли ва илмни ифодалайдиган далиллардан олинниши ҳамда фуруъларда эса зон жоизлиги ҳақида бўлди. Энди шариат соф ҳолда қолишида буларнинг таъсири ва фойдалари қанчалик бўлишини қуидаги бандларда келтирамиз:

1 – Бу Уммат калимасини бирлаштиради ва уни бўлинib кетишдан сақлайди. Чунки тафриқа фуруъда эмас, усулда бўлади. Агар Уммат ақидада ихтилофлашса, яхуд ва насронийларга ўхшаб миллат, элат ва фирмаларга бўлинib кетади. Шунда ҳар бир фирмә бошқасига душманга айланади ва дин асосларида бошқасига зид ишларга эътиқод қиласи. Тасаввур қилиб кўринг, агар Уммат Қуръонни Аллоҳнинг китоби ва Росул ﷺни Аллоҳнинг элчиси эканида ихтилоф қиласа, мусулмонларнинг ҳолига нима бўлади?! Мана шу иш яхуд ва насронийларда рўй берди, улар Исо ﷺни илоҳ деб, илоҳ биттами ёки учтами деб тортишишди... Натижада турли фирмаларга бўлинишди ва бир-бири билан адоватлашиб, бир-бирини ўлдиришгача боришли.

Лекин Исломий Уммат фиқҳий мазҳаблар фаръий масалаларда ихтилоф қиссаларда Уммат яхлитлигича қолди. Аллоҳнинг китоби ва Росулининг суннати ҳамда ақида ва шариатдаги дин асослари уни бириктириб турибди. Кимки мана шу доира (ақида)дан ёки асосдан чиқса, Умматдан чиқибди. Кимки Росул ﷺ охирги Пайғамбар эмас деса, ёки исмат сифати одамларга ҳам тўғри келаверади деса... ақидадаги асосдан чиқади ва мусулмонлар гуруҳидан чиқади.

2 – Қатъий усульнин ташлаб, зон билан олинган усульнин олиш қатъий усулга қарши чиқиш ҳисобланади... Бундай ҳолат бугунги мужтаҳидларда рўй берди, улар ақлий маслаҳатни ва ақлий истиҳсонни олишди. Улар эҳтиёжни зарурат ўрнига қўйиб, уни фиқҳий асосга айлантиришди ва маслаҳатни ҳужжат қилиб, рибони ҳалол қилишди. Шундай қилиб улар рибо ҳақидаги субути

Америка бошчилигидаги сиёсий иттифокларнинг Исломга, Ислом аҳлига ва келгуси халифалик давлатига хатари ва далолати қатъий бўлган усули динга қарши чиқиши. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَمَ الْرِّبَا﴾

«Холбуки, Аллоҳ байъни ҳалол, судхўрликни ҳаром қилган»

[Бақара 275]

3 – Субути қатъий усулни ташлаш динда санади бўлмаган янги усулни қабул қилишга йўл очади, ёки нафс ҳаво ва ақлни асос қилишга йўл очади. Ваҳоланки шариатдаги қонун чиқаришдаги асос шаръий нусуслардан олинади. Масалан фуқаҳоларнинг бир кисми маслаҳатни (фойдали иш ёки нарса) қонунчиликда асос деб эътибор қилиши. Натижада вахи, яъни Қуръон ва Суннатдан, ҳамда ижмо ва қиёсдан санади бўлмаган ишни диндан деб қабул қилиши. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿أَتَتَّبَعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَشْبِعُوا مِنْ دُونِهِ أُولَئِءِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ﴾

«(Эй инсонлар), сизларга Парвардигорингиздан нозил қилинган нарсага (Китобга) эргашингиз, ундан ўзга «дўстларга» эргашмангиз! Камдан-кам панд-насихат олурсизлар» [Аъроф 3]

﴿وَمَا أَنْتُمْ أَرَسُولُ فَخُدُوهُ وَمَا نَهْكُمْ عَنْهُ فَاتَّهُوا وَأَتَقُوا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَقَابِ﴾

«Пайгамбар ўзи сизларга ато этган нарсани олинглар, у зот сизларни қайтарган нарсадан қайтинглар ва Аллоҳдан қўрқинглар! Албатта Аллоҳнинг жазоси қаттиқдир» [Ҳашр 7] Иш вахи (Қуръон ва Суннат)га чекланиши учун асослар қатъий бўлиши шарт. Яъни асос вахидан бўлса, шубҳасиз қатъий бўлади ва барча дин ҳукмлари унинг устига қурилади...

4 – Фиқҳдаги ақлий асослар шаръий нусус эмас ва уларда аниқлик йўқ. Улар ақлий қоидалар бўлиб, одамлардаги тафовутга караб ўзгариб кетаверади. Яна улар қатъий асосдан олинган событ насга ёки қатъий нас далолат қилган нарсага суюнмайди... Бир одам манфаатли деб ҳисоблаган нарсани бошқаси манфаатсиз деб, бири чиройли ҳисоблаганни бошқаси хунук деб ҳисоблаши мумкин. Шунингдек айримлар эҳтиёжни қондириш учун зарурат деб кўрган нарсани бошқалар зарурат эмас эҳтиёж холос деб кўриши мумкин. Шундай қилиб ҳукмлар аниқ фикрга эмас, нафс ҳаво ва майлга асосланиб қолади.

5 – Аллоҳ Таоло бу динни қиёматгача сақланишини хабар берган. Уни сақлаш унинг асоси соғ ва событ бўлишини, шунингдек асосига бирор шубҳа, гумон ва ихтилоф аралашмаслигини тақозо қиласи. Агар унинг асосида шунга

ўхшаш бирор нарса юз берса, бу дин сақланмайди ва одамларнинг тушунчаларига қараб зое кетади. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿إِنَّا هُنَّ نَرَلْنَا الْذِكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَفْظُونَ﴾

«Албатта бу эслатмани (яъни Қуръонни) Биз Ўзимиз нозил қилдик ва шубҳасиз, Ўзимиз уни сақлагувчимиз» [Хижр 9]

Росул ﷺ айтади:

«تَرَكْتُكُمْ عَلَىٰ يَيْضَاءَ نَقِيَّةٍ، لَّيْلَهَا كَنَهَارَهَا، لَا يَرِيْغُ بَعْدِي عَنْهَا إِلَّا هَالِكُّ

«Мен сизларни оппоқ соф нарса устида қолдирияпман, унинг туни қундузи қабидир, ундан бўйин товлаган киши ҳалок бўлади».

Булар усул энг ишончли далилдан олинишидаги фойда ва таъсирлардир. Бугун биз воқеда ақидавий фирмалар чиққанини, дин ҳукмларини ўзгартирганини, далолати қатъий асосга қарши чиққанини ва бу тоифалар шаръан мўътабар бўлган асосдан чиқиб кетганини ҳамда ўзларини ва бошқаларни зое кетказганини кўриб турибмиз. Шунингдек, айrim ақидавий фирмалар Росул ﷺ охирги Пайғамбар эмас, исмат одамларда ҳам бўлади, рисолат адашиб бошқасига тушиб қолган... дейишаётганини кўряпмиз. Аммо фуқаҳолар эса, уларнинг айримлари маслаҳатни рўкач қилиб рибони ҳалол қилди. Айримлари Америка режасига хизмат қилган ҳолда, юртни сақлаяпмиз деб мусулмонлар қонини ҳалол қилишди. Айримлари иқтисодни қўтаришга ҳисса қўшади деб Халқаро Валюта Фондидан рибога пул олишни ҳалол қилди... Шунинг учун усулда ихтилофга йўл очилса, мусулмонлар яҳуд ва насронийлар каби турли фирмаларга мазҳабларга бўлиниб кетади. Аллоҳ Таоло бундай ишдан қайтариб айтадики:

﴿وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شَيْعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا

﴿لَدِيهِمْ فَرِحُونَ﴾

«(Аллоҳга) қайтгувчи бўлган ҳолларингизда (Унинг динини маҳкам тутинглар) ва У зотдан қўрқинглар ҳамда намозни тўкис адо қилинглар! Мушриклардан бўлманглар! Улар (яъни мушриклар) динларини бўлиб, фирмә- фирмә бўлиб олгандирлар. Ҳар бир фирмә ўз олдиларида нарса билан хурсанддирлар»

[Рум 31-32]

Аллоҳдан ушбу Умматни тафриқадан сақлашини ва бу динни ўзгартириш, бузиш ва хароб қилишдан сақлашини сўраймиз... Омин. □

**УЛАМОЛАРНИНГ ПАЙГАМБАР ﷺДАН «ВОРИД БЎЛМАГАН»,
ДЕГАН СЎЗЛАРИ МАЊНОСИГА ШАРХ ВА АНИҚЛИК КИРИТИШ
Муовия Хижий – Абу Убайда
Сурия – Шом**

Бугун шу даврда динни битта тарафга, яъни бидъатларни йўқ қилишга чеклаган гурухлар чиқиб қолди. Улар бирор масалани ёки одамлар қилаётган бирор ибодатни кўрди дегунча, ёки ўз тушунча ва раъйларига зид ишни учратишлари биланоқ, дарҳол «бу бидъат», «бу салафлардан келмаган-ворид бўлмаган», деб айтадилар. Бу гапларни уларнинг олимлари ҳам, илмсизлари ҳам гапирмоқда. Ҳатто сиз буни Исломдан деярли ҳеч нарсани билмаган одамлардан ҳам эшитяпсиз...

Бу ерда мақсадимиз одамлар ҳаётидан кунлик мисолларни, яъни баъзилар «бу бидъатдир», деб айтаётган, аслида бидъат бўлмаган мисолларни келтириш эмас. Шунингдек, муайян жамоага раддия билдириш ҳам эмас. Балки мақсадимиз улар нотўғри қўллаётган фикрий қоидани ёритиб беришдир. Зеро, бу қоидани нотўғри қўллаш одамларни бидъатчи, адашган ва Пайғамбар ﷺнинг йўлидан чиқкан деб айблашга асос бўлмоқда. Ушбу фикрий қоида мазмунини тиник билмаслик сабабли нияти тўғрию аммо тушунчаси бузук баъзи кишилар масжидларда фитна қўзғамоқда, мусулмонлар орасида низо чиқармоқда, жамоани бузмоқда.

Биз уларнинг асосан – мусулмоннинг вазифаси фақат бидъатга қарши курашиш, деган хато йўллари ҳақида баҳс юритмаймиз. Балки бидъатга қарши курашиш мафкурасининг ўзи ҳақида баҳс юритамиз ҳамда унинг мањносини чукурроқ ёритиб, уни хато тушунаётгандарини, ундан хато фойдаланаётгандарини баён қиламиз. Чунки бидъатга қарши курашиш мафкурасини тўғри тушунилмагани, уни хато ишлатилгани сабабли мусулмонлар орасида парокандалик келиб чиқди, ҳатто айримлар ғулув кетиб, шариатимизни, жумладан, шу мафкурани хато тушунгандилари сабабли кўпчилик мусулмонларни «диндан чиқди», дейишгача борди. Мана шуларнинг бари бизни ушбу мафкурани ёритишга ундади. Токи ҳақ йўл залолатдан ажраб туриши учун шу мафкурани тушуниш ва татбиқ қилишда йўл қўйилган хато даф қилинсин.

Гап бундай: «Росулуллоҳ ﷺ қилмаганлар», деган гап аслида ибодатлар жиҳатидан тўғри ҳисобланади. Бироқ муаммо айни гап қаерда ишлатилиши кераклиги ва айримлар ундан қандай фойдаланаётганидадир. Улар бундан нотўғри фойдаланишяпти. Нотўғри фойдаланаётганига сабаб эса уч жиҳатдан келиб чиқкан.

Биз шу уч жиҳатга бир оз тўхталиб, ундан хираликни кетказмоқчимиз:

Биринчи жиҳат: бу гапни палапартиш, ҳамма нарсага нисбатан айтишлари:

Бу нарса уларнинг баён услубларидан маълумдир. Улар ўзлари далилидан хабарсиз ҳар қандай масала тўғрисида доим «келмаган-ворид бўлмаган», дея айтаверадилар. Қизик, келмаганини қаердан билишаркин?! Суннатнинг ҳаммасидан хабарлари бормикин?! Набий ﷺнинг ҳаётларидағи ҳар бир каттаю кичик нарсаларни билишармикин?! «Суннатда келмаган», дейишлари учун Росулуллоҳ ﷺнинг ҳамма суннатларини биттасини ҳам истисано қилмай жамлашганмикин?!

Кейин, эҳтимол, Набий ﷺдан муайян нарса келгандир-у, бу кишиларнинг эса хабарлари йўқдир?! Набий ﷺ айтган ёки қилган ёхуд сукут қилган иш бўлса-ю, улар бу билан таниш бўлмаган бўлсаларчи, шундай бўлиши мумкинку?! Ахир, улар «суннатни Муҳаммад ﷺдан бошқа ҳеч ким тўла ихота қилолмаган», деган гапни эскитдан такрорлаб келишадику. Имом Молик Мансурга қандай ажойиб гап гапирган. У киши «Инсонларга бизга етиб келмаган нарсалар етиб борган ва ҳар бир инсон ўзига етиб келган нарсага амал қиласди», деган эканлар.

Ана, Умар ﷺни олинг, Росулуллоҳ ﷺ билан ҳеч қачон ажралмай бирга бўлган шундай улуғ саҳобий, ҳар кун учрайдиган, доим бўлиб турадиган оддий бир масаладан хабари бўлмай қолган. У ҳам бўлса, бирорни олдига киришдан олдин рухсат сўраш масаласи эди. Умарга одамлар «Сизга бу масалани энг ёшимиз ҳам айтиб беради», дейишган. Бу ҳақдаги ривоят «Саҳиҳи Муслим» (177/6)да Абу Саид Худрийдан қилинган: «Мен Мадинада ансорлар сұхбатида ўтиргандим, олдимизга Абу Мусо ҳаллослаб ёки вахимага тушиб, келиб қолди. «Сизга нима қилди», деб сўрадик. У айтиб берди: «Умар мени олдига чақиртирганди бордим, эшиги олдида уч марта салом бердим, жавоб қилмади... ортимга қайтиб кетдим. Кейин эртасига Умар «нега олдимизга келмадинг», деб сўради. Мен бундай дедим: «Олдинизга келдим, эшигингиз олдида уч марта салом бердим, жавоб қайтармадингиз, ортимга қайтиб кетдим. Ахир, Росулуллоҳ ﷺ

«إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدًا كُمْ ثَلَاثًا فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ فَلْيَرْجِعْ»

«Агар бирортангиз уч марта изн сўрасаю, жавоб қайтарилмаса, ортига қайтсан», деганларку! Шунда Умар «бунга хужжат келтир, келтиrolмасанг, оғритадиган қилиб калтаклайман сени»,

Уламоларнинг Пайғамбар ﷺдан «ворид бўлмаган», деган сўзлари маъносига шарҳ ва аниклик киритиш деди. Убай ибн Каъб «Абу Мусо томонида фақат қавмнинг энг ёши турсин», деди. Абу Саид айтади: «Қавмнинг энг ёши менман», дегандим, Умар – мени келтиришларига буюрди...».

«Саҳиҳи Бухорий» (2498/6)да Холиддан, у Шайбондан ривоят қилади: Шайбон айтади: Мен Абдуллоҳ ибн Абу Авфо رضдан «Росулуллоҳ ﷺ тошбўрон қилишни қўллаганмилар», деб сўрадим. У «ҳа», деди. «Сураи нур нозил бўлишидан аввал қўллаганмилар ё кейинми», деб сўрагандим, «бильмайман», деб жавоб қилди. Бу ҳадисга Ибн Ҳажар «Фатҳул Борий»да бу улуғ саҳобий айрим аниқ масалалардан хабари бўлмаган, дея шарҳ беради.

«Саҳиҳи Бухорий»да ҳам Ибн Умар Росулуллоҳ ﷺнинг бундай деганларини ривоят қилади:

«أَمْرْتُ أَنْ أَقْاتِلَ النَّاسَ حَتَّىٰ يَشْهُدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَيُقَيِّمُوا الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءُهُمْ وَأَمْوَالُهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ»

«Одамлар то Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ, Мухаммад Аллоҳнинг пайғамбари, деб гувоҳлик бергунларига қадар ҳамда намозни адо этиб, закотни бергунларига қадар улар билан жанг қилишга буюрилдим. Агар шуни қилсалар, мендан жонлари ва молларини сақлаб қоладилар. Аммо Исломнинг ҳаққи бундан мустасно. Уларнинг ҳисоб-китоблари Аллоҳга ҳавола». Бу ҳадисга имом Бадриддин Айний «Умдатул Кори»да «Саҳиҳи Бухорий шархи» (1/490)да бундай шарҳ беради: «Мен айтдим, бу киссада шундай далил борки, баъзан суннатдан айрим йирик саҳоба رضлар ҳам хабарсиз қоладилар ва ундан оҳод (саноқли миқдордаги) саҳобалар хабардор бўладилар, холос».

Айниқса, Ибн Жавзий ўзининг «Азкиё» китоби (63-бети)да жуда ажойиб бир ривоятни нақл қилади: «Кунларнинг бирида бир йигит Шаъбийнинг олдида бир нарсани гапирган эди, Шаъбий «Биз буни эшитмаганмиз», деди. Йигит «Ҳамма илмни эшитганмисиз», деб сўради. «Йўқ, ҳаммасини эшитмаганман», деди. «Ярмини эшитганмисиз», деб сўраганди яна «Йўқ, ярмини ҳам эшитмаганман», деди. Йигит «у ҳолда, мен айтган нарсани ўша эшитмаганингиз ярмига қўшиб қўйинг», деди».

Қаранг, саҳобалар ва уламолар шундай бўлганлар. Илмнинг ҳам, Набий ﷺнинг ҳадисларининг ҳам ҳаммасидан хабардор бўлмаганлар. Модомики, бу тоғдек забардаст зотлар ҳолати шундай бўлган экан, у ҳолда, толиби илмлар ахволи қандай экан?! Толиби илмгина эмас, гирт илмсизлар ахволи қандай экан?!

Илмнинг яқинига йўламай туриб, яна Аллоҳ Таолонинг динига журъат қилаётган ва эшитмаган масаласи тўғрисида «Росууллоҳ ﷺдан келмаган бу», деяётганлар аҳволи қандай экан?! Ахир, сахих китобларнинг бирида келган бўлиши ва у эса билмаган бўлиши мумкинку, «келмаган», деган гапни айтаверадими?!

Иккинчи жиҳат: бу гапларнинг маъносини тушунмасликлари:

Юқорида биз бирортасининг «келмади», «ворид бўлмаган», деган гапи фоят ғулув кетишилик натижасидаги гаплигини, масала баъзан шаръий бўлиши, баъзан эса Набий ﷺдан суннат сифатида бўлиши, бироқ юқоридаги замондошларимиздан бирортаси ундан хабарсиз бўла туриб, «бу бидъат», дейишгани тўғрисида сўз юритдик. Энди, ўша «шариатимизда келмаган», деган жумланинг ўзини нотўғри тушунганлари тўғрисида баҳс юритамиз:

Мазкур кишилардан кўпчилиги «келмаган-ворид бўлмаган», деган гапдан масала тўғрисидаги сўзма-сўз ёзилган матнни, у ҳақда келган бевосита, очиқ зоҳирий хос далилни назарда тутадилар. Бундай тушуниш жуда ёмон нарса. Чунки уламоларнинг «шариатимизда келмаган», деган гапининг маъноси бу нодон кишилар тушунгандай эмас. Унинг маъноси, шу масала тўғрисида умумий далил ҳам, хос далил ҳам, ҳатто шибҳ далил ҳам келмаган, деганни англатади. Зоро, шариат далолати сўзма-сўз ёзилган зоҳирига чекланмайди. Набий ﷺ қилмаган ёки қилганликлари ҳақида келмаган канча-канча масалалар борки, у ҳақда умумий далил келганлиги боис, уни қилиш бизга жоиз ёки мустаҳаб бўлиши мумкин.

Демак, шаръий далиллар масалага ё бевосита далолат қилади ёки бевосита далолат қилмай, мафҳуми мухолафа ёки мафҳуми мувофақа орқали тушунилади. Ёки бўлмасам, масалага умумий далил далолат қилади ёки ишорат далолати билан тушунилади, ва ҳоказо. Гапларимиз фақат назарий бўлиб қолмаслиги учун қуйида татбиқий мисоллар ҳам келтирамиз:

— Саҳобалар воқеидан мисол: Саҳобий Ҳубайб ибн Адий мушриклар томонидан қатл қилинаётганда намоз ўқиди ва бу билан ўлимдан олдин икки ракат намоз ўқишини суннат қилиб қолдирди. Ваҳоланки, унга бу Росууллоҳ ﷺ томонидан хабар қилинмаган эди. Шундай бўлса-да, буни Аллоҳ Таолога яқин бўлишга ҳамда дунёни тарқ этаётиб Аллоҳнинг зикрида бўлишга тарғиб этувчи умумий далил сифатида қилди. Билол ибн Рабоҳнинг таҳорат олгандан сўнг намоз ўқишини суннат қилгани ҳам ҳаммага машҳур. Ваҳоланки, бунга Росууллоҳ ﷺ буюрмаган

эдилар ҳамда ул зот буни қилмаган ҳам эдилар. Шунга қарамай, Билол хоҳлаган вақтда намоз ўкиш жоизлиги билан боғлиқ умумий далиллар асосида бу амални суннат қилиб қолдириди.

— Улуғ кечаларда садака қилиш: Айрим давлатларда Қадр кечаси, шаъбон ойининг ўн бешинчи кечаси... каби улуғ кечаларда ширинликлар ёки таом улашиш одати бор. Бу амални айримлар «бидъат ва залолатдир, чунки Набий ﷺнинг қилганликлари тўғрисида ҳеч нарса келмаган», деб айтадилар.

Уларга жавоб бундай: Тўғри, Росулуллоҳ ﷺ буни қилмаганлар. Бироқ бунга далолат қилувчи умумий далил бор: Бу умумий далил шуки, Аллоҳ Таоло бизга мана шундай кечаларда Ўзига яқин бўлишимизга буюрдилар, яқин бўлиш воситалари эса кўпdir: намоз ўкиш, истиғфор айтиш, дуо қилиш, Куръон ўкиш... каби. Маълумки, садака қилиш Аллоҳга яқин бўлиш воситалари ичida энг афзалидир. Шунинг учун ҳам мусулмонларнинг улуғ кечаларда ширинликлар ва таомлар тарқатишлари шаръий амал бўлиб, унга шу умумий далил асос бўлган.

— Масалан, одамлар муайян кунда суннат сифатида рўза тутадилар. Яъни Аллоҳнинг фазлу қарамига эришишдек бир воқеага улар дуч келсалар, ёки Уммат дуч келса, бунинг шукронасига рўза тутадилар. Масалан, фарзанд кўрган кунларини хотирлаб ёки Константинополнинг фатҳ қилинган кунни хотирлаб ёхуд Айни Жолут жангини хотирлаб ва шунга ўхшаш Аллоҳ Ислом шаънини олий қилган кунларни эслаб рўза тутишлари каби. Бу амални ҳам айримлар бидъат ва залолат, чунки Набий ﷺнинг қилганликлари тўғрисида ҳеч нарса келмаган дейишади.

Уларга жавоб бундай: Тўғри, бунга хос далил келган эмас. Бироқ бу амални жоизлигига далолат қилувчи умумий далил мавжуд. Масалан, Набий ﷺнинг душанба куни рўза тутишларини олайлик.

Набий ﷺ айтдилар:

«ذَلِكَ يَوْمٌ وُلِدْتُ فِيهِ، وَأُنْزَلْتُ عَلَيْ فِيهِ»

«Мен мана шу кунда туғилганиман. Менга ваҳи нозил бўлган кун ҳам шудир» (Муснади Аҳмад ибн Ҳанбал 297/5).

Ошуро куни рўза тутиш ҳам шундай. Имом Бухорий Оиша رضдан ушбу ривоятни ишлаб чиққан: Оиша رض айтади: «Мушриклар жоҳилиятда ошуро куни рўза тутишарди, Росулуллоҳ ﷺ ҳам тутардилар. Мадинага келганларидан сўнг ҳам уни тутдилар ва тутишга буюрдилар. Рамазон фарз қилингач эса,

ошуро куни рўза тутишни ким хоҳласа тутишига, ким хоҳламаса тутмаслигига қўйиб бердилар».

— Намозхонлар намоздан сўнг «тақоббалаллоҳ» (Аллоҳ қабул қилсин), дейишади. Замзамда тахорат қилган кишига ҳам, зиёфат берган кишига ҳам шундай дейилади. Зеро, бунга ўхшаш дуоларга хос далил келмаган. Аммо биз бу дуони хос далил келмаган, деган нарсани хужжат қилиб, бидъат ҳисобланмайлик. Йўқ, унинг умумий далили бор. У ҳам бўлса, дуо қилиш мутлақ талаб қилингани ва ҳар қандай вақтда, қандай шаклда бўлмасин, дуо қилишнинг жоизлигидир.

Хуллас, уламолар муайян ишга «шариатда келмаган», дейишган бўлса, бунинг маъноси шу ишга далолат қиласидиган умумий далил ҳам, хос далил ҳам келмаганини англатади. Анавиларнинг «шариатда келмаган», деган гаплари билан назарда тутишган шу масала хусусидаги хос далил ёки айнан шу масала учун муайян далилнинг келишини англатмайди. Бу ғоят аҳамиятли ва жуда диққат қаратиладиган иш. Шунинг учун унга хушёр бўлиб, уни талаб қилингандек ва лозим бўлгандек тушунмоқ даркор. Айниқса, даъватни етказаётганлар уни тиник англамоқлари керак. Шу боис ҳам даъватни етказаётганларда усули фикҳдан, усул қоидаларидан муайян озуқа бўлиши зарур. Чунки улар даъват асносида шунга муҳтож бўладилар.

Учинчи жиҳат, Росулуллоҳ дан ва сахоба лардан келган ривоятларни девон қилиш назарияси:

Бу ерда оддий одамлар ва толиби илмлар орасида кенг тарқалган хато бор. Бундай хато одамлар олим санаган, лекин аслида улар нодон «калла»лар ҳисобланган, фазовий телеканаллар худди сериалдаги қаҳрамон актерлар каби уларни «юлдуз»ларга айлантириб олган кимсаларда ҳам топилади. Бу хато суннати набавия бутунича олти китоб (Бухорий, Муслим, Термизий, Абу Довуд, Муватто, Насойи китоблари)да қайд қилингандеган мазмундаги мафкурадир. Улар бу китоблар сирасига «Сунани Ибн Можа»ни, «Муснади имом Аҳмад ибн Ҳанбал»ни ҳам қўшадилар. Бинобарин, улар «Росулуллоҳ дан келган, аммо мана шу китобларда келмаган ҳар бир ҳадис заифдир, мавзудир, ул зотнинг суннатларидан эмас», дейишади. Бу гапнинг турган-битгани хато. Хатолиги икки жиҳатдан:

Биринчидан:

Росулуллоҳ нинг суннатларига аҳамият берган китоблар мана шу олти китоб, холос, дейиш хатодир. Бизга маълумки, Росулуллоҳ нинг суннатларини нақл қилган яна ўнлаб китоблар

бор ва улардан жуда кўпи саҳиҳ ҳадислар бўлиб, улар шу олти китобда зикр қилинмаган. Ёки олти китобда келган-у, аммо муҳим зиёдалари ва бошқа ривоятлари билан келган бўлиб, улар бизга кўпинча янада кенгқамровли ва кенгмаъноли тафсирларни беради.

Ха, олти китоб, «Муснади Ибн Ҳанбал» ва «Сунани Ибн Можа» китобларида суннати набавиядан жуда-жуда кўпи жамланган. Бироқ суннати набавиянинг ҳаммаси жамланмаган. Биз бу ерда олти китоб, «Муснади Ибн Ҳанбал» ва «Сунани Ибн Можа» китобларидан бошқа ўнлаб китоблар борлигини айтдик ва бу ўринда уларнинг ҳаммасини бирма-бир зикр қилишнинг ўрни эмас, албатта. Бироқ улардан мисол тариқасида айримларини келтиришимиз мумкин: «Сунани Байҳақий», «Шарҳу мушкили осори лит-Таҳовий», «Адабу муфрад лил-Бухорий», «Муснади Баззоз», «Мустадрак лил-Ҳоким», «Таҳзибул осор лит-Тобарий», «Сунани Доркутний», «Сунани Дормий», «Шарҳус суннати лил-Бағавий», «Саҳиҳи Ибн Хузайма», «Саҳиҳи Ибн Ҳиббон», «Муснафи Аби Шайб» ва бошқа китоблар.

Уларнинг «Бу Ресуллоро ﷺдан келмаган», деган гапларининг яна бир жиҳати: улар Ресуллоро ﷺ айтган, қилган ва сукут қилган амаллар фақат мана шу ҳадис китоблардагина қайд қилинган, дейишиади. Бу гап очиқдан-очиқ хато, унинг одамлар орасида ҳам, толиби илмлар орасида ҳам кенг тарқалган бўлишининг фарқи йўқ, аянчли даражада хатодир. Чунки суннати набавия барча ҳадис ахли китобларига ва хусусан, олти китобга чекланиб қолган эмас.

Бунинг боиси шундаки, Набий ﷺдан нақл қилинган ривоятлар фақат ҳадис китобларидагина ёки ҳадис девон қилишга аҳамият қаратилган китоблардагина мавжуд эмас. Балки Ресуллоро ﷺдан келган ривоятлар қайд этилган бўлса-да, лекин бошқа соҳаларда девон қилинган китоблар ҳам мавжуддир. Бу соҳаларнинг машҳурлари учта:

1 – Сийрат китоблари. Сийрат китобларида жуда кўп нарсалар ҳамда Набий ﷺ даврларида бўлиб ўтган ҳодисалар тафсилотлари, ул зотнинг ҳаётлари, сийратлари, даъватлари, фикрий ва сиёсий курашлари, Мадинаи Мунавварада ҳокимиятни қўлга олишлари, бутун дунёга даъватни етказишлари, Мадина ичкарисидаги амаллари, қилган газоту сариялари тафсилотлари... бор. Бу тафсилотлар сийрат китобларида маълум ва машҳурдир. Бироқ улардан яна кўплари ҳам борки, набавий ҳадисни келтиришга аҳамият қаратилган китобларда улар зикр қилинмаган.

2 – Фикҳ китобларнинг энг асосийларида келган ва фуқаҳолар томонидан фойдаланилган ривоятлар. Масалан, Шофеийнинг «Умм» китоби, Сарахсийнинг «Мабсүт»и, Имом Моликнинг «Мудавванутал Кубро»и... каби китоблар шулар жумласидандирки, уларнинг ҳаммаси олинади ва амал қилинади. Чунки улар мабодо сахих бўлмаган тақдирда ҳам, бироқ камида хасан ҳадисдир. Дарҳақиқат, шайх Тақийюдин Набаҳоний «Исломий шахсия» катобининг учинчи жузида айни мавзуда бундай дейдилар: «Ҳасан ҳадис сахих ҳадисдан мутлақо фарқсиз хужжат қилинади. Имомлар, уларнинг шогирдлари ва бошқа уламою фуқаҳолар ушбу ҳасан ҳадисни эътиборга оладилар ва хужжат қиладилар. Чунки улар ҳасан ҳадисни ҳукмга далил сифатида келтирганлар ёки ундан ҳукм истинбот этганлар. Чунки хоҳ усули фикҳ китоблари бўлсин, хоҳ фикҳ китоблари бўлсин, фарқсиз, улар ҳасан ҳадисдир. Фақат бу китоблар «Мабсүт», «Умм» «Мудавванатул Кубро» сингари мўътабар китоблар бўлиши шарт».

3 – Қуръоннинг мутавотир даражадаги етти хил қироатига аҳамият қаратилган китоблар. Бу китоблар бизга қорилар суннатларини, қандай қироат қилишни, адо этиш йўлларини, лабларни қандай қимирлатишни, тажвид аҳкомларини, суралар ўртасини равм, ишмом, вақф ва васл қилиш аҳкомларини, аузу ва бисмиллоҳни айтиш, хатми Қуръондан кейин дуо қилиш... ларни зикр қиласи ва буларнинг ҳаммаси Набий ﷺдан нақл қилинган. Чунки бу масала сийрат китобларида очиқ келган, бироқ қироат китобларида очиқ келмаган, шу боис бу ҳақда очиқ мисоллар келтирамиз:

– Қироат китобларида, Ҳафс қироатида мусхафда тўртта сакта борлигини гувоҳи бўласиз: Каҳфдаги ﴿عَوْجًا﴾ сўзида, Ясиндаги ﴿مَرْقَدْنَا﴾ сўзида, Қиёматдаги ﴿مَنْ رَاقِ﴾ ﴿مَنْ﴾ дегандаги ﴿بَلْ رَانَ﴾ ﴿بَلْ﴾ сўзида сакта бор.

– Қироат китобларида масалан, бисмилло мавзусини, яъни, Ҳамза қироатида нақл қилингани каби, асли икки сура ўртасида бисмилло талаффуз қилинмаслигини гувоҳи бўласиз.

– Шунингдек, қироат китобларида равм, ишмом мавзуларини ҳам кўрасиз. Масалан, Юсуф сурасидаги Аллоҳ Таолонинг ﴿أَللّٰهُ﴾ сўзи каби. Бошқача ибора билан айтганда, қироат китоблари лабларни қимирлатиш суратини нақл қилган.

Сиз бу бундан бошқа мавзуларни фақат қироат китобларида борлигини, уларнинг ҳаммаси Росулуллоҳ ﷺдан сахиҳи мутавотир

Уламоларнинг Пайғамбар ﷺдан «ворид бўлмаган», деган сўзлари маъносига шарҳ ва аниқлик киритиш санадлар билан нақл қилинганини гувоҳи бўласиз, аммо уларнинг деярли бирортасини ҳадис ёки сийрат китобларида топмайсиз.

Мисол учун, Зухо сурасидан то Қуръоннинг охирига қадар ҳар суранинг орасида овозни чиқариб Аллоҳу акбар, дейишни айримлар бидъат дейди. Аммо қираот китобларида бу қорилар суннати эканлиги маълум бўлган. Хатми Қуръондан сўнг дуо қилишни ҳам баъзилар бидъат дейди. Ваҳоланки, бу ҳам етти хил қироат китобларида келган. Чунки Аллоҳу акбар, дейишни ҳам, хатми Қуръондан сўнг дуо қилишни ҳам нақл қилганлар айнан равм, ишмом, сакта, имола, тасхил ва бошқаларни нақл қилган қишилардир.

Шундай қилиб, демак, набавий суннат китобларида суннатга турли шаклда эътибор қаратилганини кўриш мумкин. Бу ихтилоф сабаби шуки, ҳар бир олим Росууллоҳ ﷺдан келган ривоятларни муайян соҳадан туриб девон қилган ва ёзган. Аҳли суннат Муҳаммад ﷺнинг сўзларига, амалларига, сукутларига биринчи навбатда аҳамият қаратганлар. Сийрат аҳли фикрий, сиёсий, жиҳод ва ғазот билан боғлиқ амаллар орқали даъватни етказиши жиҳатига аҳамият қаратганлар. Етти хил қироат китобларида эса айнан шу соҳанинг ўзига, яъни қорилар, қандай қироат қилишлар, тажвид аҳкомлари... кабиларга аҳамият қаратилган. Катта фиқҳий китобларда биринчи навбатда фиқҳга аҳамият қаратилган.

Шунинг учун бирор инсон муайян нарсани билмаслиги ўша нарсанинг бидъат ва залолат эканини англатмайди. Чунки ҳадис китобларида келмаган бўлса, бошқа китобларда келган бўлиши мумкин, сийрат китобларида, етти хил қироат китобларида, катта китобларда... ва бошқаларда келган бўлади. Шу сабабдан ундайларнинг «бу келмаган», деган гаплари ғоят хунук хатодир. Чунки бу сўзни бу тарзда истеъмол қилиш асосан ботилдир. Чунки келган-келмаганини қаердан биласиз, бир амални келмаган, десангиз-у, бироқ юқорида айтиб ўтганимиз суннатнинг нақл қилиш воситаларидан бирортасида келган бўлиши ёхуд Росууллоҳ ﷺдан нақл қилинган бўлиши, сиз эса бундан бехабар бўлишингиз мумкинку, қаердан биласиз?! □

ИСЛОМДА ИБОДАТЛАРНИНГ ВАҚТГА АЛОҚАДОРЛИГИ (1) (Намоз)

Ибодатлар адо этиладиган муайян бир вақтга алоқадор бўлиши Аллоҳнинг ҳикматидир. Агар ибодатлар белгиланган вақтдан олдин адо этилса ёки кеч қолдирилса улар ботил бўлади. Масалан намоз муайян вақтларга белгиланган. Агар намоз ўша вақтлардан бошқа вақтда адо этилса ботил бўлади. Бомдод намозини субхи содиқдан олдин, пешинни заволдан олдин, асрни ҳар бир нарсанинг сояси икки баробар бўлишидан олдин, шомни қуёш ботишидан олдин ва хуфтонни қизил шафак кетишидан олдин ўқиб бўлмайди... Рўза ҳам шу каби Аллоҳ чеклаб қўйган муайян вақтга алоқадор. Кимки рамазон ойидан бошқа пайтда рўза тутса, ундан рамазоннинг рўзаси соқит бўлмайди... Ҳаж ибодатини ўзи учун белгиланган вақтидан олдин ёки кейин қилиб бўлмайди. Зулхижжа ойининг саккизинчи ёки ундан олдинги кунлари Арофатда туриш ёки ундан бошқа ойларда ҳаж қилиш билан бу ибодатни адо қилишимиз мумкин эмас... Шунингдек закот мол нисобга етганидан кейин бир йил айланиши, зироатда эса ҳосил олинган кунда берилиши вожиб...

Намозни бир кунда беш вақтга белгиланиши

Куръони Карим намоз ўқишга буюрганидан кейин, унинг вақтлари масаласига ишора қилиб шундай деди:

﴿فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ قِيمًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا أَطْمَانَتُمْ﴾

﴿فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَبًا مَوْقُوتًا﴾

«Намозни адо қилиб бўлганингиздан кейин ҳам турган, ўтирган ва ёнбошлигар пайтларингизда доим Аллоҳни ёд этингиз! Бас, қачон хотиржам бўлгач, намозни тўкис адо этингиз! Албатта, намоз мўминларга (вақти) тайинланган фарз бўлди» [Нисо 103] Бу ерда намоз «(вақти) тайинланган фарз бўлди» ибораси маъноси: намоз маълум вақтларда адо қилиниши вожиб ва ҳар қандай ҳолатда ҳам ўша муайян вақтлардан ташқарига чиқиб бўлмайди деганидир. Соҳибул минор айтади: «(вақти) тайинланган фарз бўлди» иборасининг маъноси: чекланган вақтларга белгиланган деганидир. Имкони борича ўша вақтларда адо этилиши вожиб. Намозни қисқа қилиб ўз вақтида адо этиш уни кечикириб тўла қазо қилишдан яхшидир.

Фарз намозлар беш вақтга чекланган бўлиб, Росул ﷺ ҳаёти давомида шу беш вақтда уларни адо этиш орқали кўрсатиб берганлар ва бу у кишидан тавотур йўли билан бизга етиб келган.

Уммат намозларни ўша муайян вақтларда ўқилишини авлоддан авлодга қолдирган. Ҳатто энг кийин ва инқирозли даврларда хам уларнинг вақтига ўзгартириш киритмаган.

Намознинг вақтлари ҳақида ҳадислар кўп бўлиб, улардан Абдуллоҳ ибн Амрдан Муслим ривоят қилган ҳадисни келтириш кифоя қиласди. Ушбу ҳадисда Пайғамбаримиз ﷺ айтадилар:

«إِذَا صَلَّيْتُمُ الْفَجْرَ ، فَإِنَّ وَقْتَ إِلَى أَنْ يَطْلُعَ قَرْنُ الشَّمْسِ الْأَوَّلُ، ثُمَّ إِذَا صَلَّيْتُمُ الظَّهَرَ فَإِنَّ وَقْتَ إِلَى أَنْ يَحْضُرَ الْعَصْرُ، فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْعَصْرَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ تَصْفَرَ الشَّمْسُ، فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْمَغْرِبَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى أَنْ يَسْقُطَ الشَّنَقُ، فَإِذَا صَلَّيْتُمُ الْعِشَاءَ فَإِنَّهُ وَقْتٌ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ»

«Агар бомдод намозини ўқисангиз, унинг вақти қуёш чиққунигача, пешинни ўқисангиз, унинг вақти асрнагача, асрни ўқисангиз, унинг вақти қуёш ботгунигача, шомни ўқисангиз, унинг вақти шафақ йўқолгунигача, хуфтонни ўқисангиз, унинг вақти туннинг ярмигача».

Куръони Каримда намоз вақтлари сони, номлари ва вақтлари ҳақида очик нусус келмаган. Лекин унда намозларнинг мана шу вақтларига ишора қиласидиган ва далолат қиласидиган оятлар бор. Куйида ушбу ояtlарни келтирамиз:

1 – Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوةِ وَالصَّلَوةَ آتُو سَطِيًّا وَقُومُوا لِلَّهِ قَبِيتِينَ ﴾

«Барча намозларни ва хусусан ўрта намозни (аср намозини) сақланглар-ўз вақтларида адo қилинглар! Ва Аллоҳ учун бўйсунганд ҳолда туринглар!» [Бакара 238]

Бу оят намозлар сони бешта эканлигига далолат қиласди. Буни шундай тушунамиз, Аллоҳ Таолонинг «**Барча намозларни сақланглар**», деган қавли намозлар сони учта эканига далолат қиласди, чунки жам (кўпллик) энг камидан учта бўлади. Аллоҳнинг (**Хусусан ўрта намозни**), деган қавли учтадан кўп эканлигига далолат қиласди. Агар ундей бўлмаса такрорлаш лозим бўлар эди, аслида ундей эмас. Бу зиёдалик тўртта хам эмас, чунки тўртта соннинг ўртасида ўрта сон мавжуд эмас. Демак бу ерда яна битта сон кўшилиши шарт, шунда бештанинг ичидан ўрта сон мавжуд бўлади. Оят шу жиҳатдан намоз вақтлари бешта эканига далолат киляпти. (Розийнинг тафсирул кабир китоби 2 жилд 482 сахифа).

2 – Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِ الْهَارِ وَرُلَفًا مِنْ أَلَيْلٍ إِنَّ الْحَسَنَتِ يُذَهِّبُنَّ الَّسَّيْئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرٌ لِلَّذِكْرِ﴾

«Кундузниг ҳар икки тарафида ва кечадан бир бўлагида намозни тўқис адо қилинг! Албатта, яхши амаллар ёмонлик-гуноҳларни кетказур. Бу қулоқ тутгувчилар учун эслатмадир»

[Худ 114]

Бу оятдаги (*Кундузниг ҳар икки тарафида*), ибораси бомдод ва аср намозларини англатади. Чунки субҳ кундузниг аввалги қисми киришидан олдин содир бўлса, аср кундузниг иккинчи қисми киришидан олдин содир бўлади. «*Кечадан бир бўлагида*» ибораси маъноси эса шом ва хуфтон намозини англатади. (Розий тафсирул кабир китоби 4 жилд 209 сахифа).

Замахшарийга кўра, кундузниг икки тарафи: эрталаб ва кечкидир. Эрталабки намоз бомдод, кечки намоз пешин ва асрdir. Чунки заволдан кейин кеч киради. Кечаси ўқиладиган намозлар эса шом билан хуфтондир.

3 – Аллоҳ Таоло айтади:

﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ الْلَّيْلِ وَقُرْءَانَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْءَانَ الْفَجْرِ كَارَ مَشْهُودًا﴾

«Кўёш оғишидан то тун қоронгусигача намозни тўқис адо қилинг ва тонгги ўқиши (бомдод намозини) ҳам (тўқис адо қилинг). Зеро тонгги ўқиши (кеча ва кундуз фаришталари) ҳозир бўладиган намоздир» [Исро 78]

Бу ерда қўёш оғиши завол ва тун қоронгуси эса зулматли тундир. Қўёш оғишидан тун қоронгусигача чўзилган вақт пешин, аср, шом ва хуфтон намозлари вақтидир. (*Тонгги ўқиши*) эса субҳ намозига далилдир.

4 – Аллоҳ Таоло айтади:

﴿فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَيْحَنْ يَحْمِدُ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ إِنَّا نَعْلَمُ أَلَيْلٍ فَسَيْحَنْ وَأَطْرَافَ الْهَارِ لَعَلَّكَ تَرَضَى﴾

«Бас (эй Мухаммад), улар айтиётган сўзларга сабр-тоқат қилинг ва қўёш чиқишидан илгари ва ботишидан аввал Парвардигорингизга ҳамду сано айтиши билан (У зотни покланг-намоз ўқинге)! Кеча(нинг аввалги ва охирги) вақтларида ҳамда

кундуз(нинг аввалги ва охирги тарафлари)да ҳам тасбех айтинг-намоз ўқинг, шояд хурсанд бўлурсиз» [Тоҳа 130]

Куртубий айтади: «Бу оят беш вақт намозга ишора қиляпти. (**Күёши чиқишидан илгари**) субҳ намози. (**Кечада**(нинг аввалги ва охирги тарафларида) хуфтон. (**Кундуз(нинг аввалги ва охирги тарафлари)да**) пешин ва шом. Чунки пешин вақти кундузнинг бошланиши ва тугашигача, демак кундузнинг икки қисмининг ўртаси. Учинчи қисми эса, қуёш ботиши яъни шом вақти. (Куртубий Қуръон ҳукмлари мажмуаси 11 жилд 261 саҳифа). Бу оят намознинг беш вақтига далолат қилади. Чунки вақт ё қуёш чиқишидан олдин ё қуёш ботишидан олдин бўлади. Кечада ва кундузи ушбу икки лафз доирасига киради.

5 – Аллоҳ Таоло айтади:

﴿فَسُبْحَنَ اللَّهَ حِينَ تُمُسُوتَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي آلَّسْمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

﴿وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظَهِّرُونَ﴾

«Бас тунга кириши пайтларингизда ҳам, тонгга кириши пайтларингизда ҳам, оқшомда ҳам, пешин пайтига киришингизда ҳам Аллоҳни поклангиз (яъни У зотга ҳамду сано айтингиз. Зеро) осмонлар ва ердаги бор ҳамду-сано Уникидир (яъни коинотдаги барча мавжудот Унга ҳамду-сано айтур)»

[Рум 17-18]

Розий айтади: «Бу оят намоз вақтларини баён қилган оятлар ичиде энг ёрқинроғидир». (Розий тафсирул кабир 2 жилд 482 саҳифа). Ибн Аббосдан Қуръонда беш вақт намоз ҳақида айтилган оятни биласизми деб сўрашганида ҳа деб жавоб бериб шу оятни ўқиган экан (Замахшарийнинг кашшоф китоби 3 жилд 456 саҳифасига ва Куртубийнинг Қуръон аҳкомлари китоби 14 жилд 14 саҳифасига қаранг). Бунинг баёни қуйидагича: (**Бас тунга кириши пайтларингизда ҳам Аллоҳни поклангиз**) иборасининг маъноси шом ва хуфтон намозини ўқинг деганидир. (**Тонгга кириши пайтларингизда ҳам**) дегани субҳ намозини ўқинг, (**Оқшомда ҳам**) дегани аср намози маъносидар. (**Пешин пайтида ҳам**) дегани пешин намози маъносидадир. (Аввалги икки манбанинг 3 жилд 456 саҳифа ва 14 жилд, 14 саҳифа, ҳамда Розийнинг тафсирул кабир китоби 2 жилд, 482 саҳифа, Байзовийнинг Анворун танзил китоби, 2 жилд, 218 саҳифасига қаранг). Булар намозларнинг бешта вақтига оид гаплар эди. Энди намозларни ушбу беш вақтга белгилашнинг ҳикмати ва ҳар куни беш марта тақрорланишининг сири ҳақида қуйида келтирамиз.

Намоз вақтларини бу тариқа белгилашда бир қанча сир ва хикматлар бўлиб, уларнинг энг муҳимлари қуйидагилар:

1 – Намоз ҳар куни беш марта такрорланиши мусулмоннинг қалби фафлат босишидан ва гуноҳ қилиб кирланишидан поклайди. Пайғамбаримиз ﷺ айтадилар:

«أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنْ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلُّ يَوْمٍ حَمْسًا، مَا تَقُولُ ذَلِكَ يُبَقَّى مِنْ دَرَنِهِ؟ قَالُوا: لَا يُبَقَّى مِنْ دَرَنِهِ شَيْئًا، قَالَ: فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَواتِ الْخَمْسِ، يَمْحُوا اللَّهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا»

«Ўйлаб кўринг ҳовлингиздан анхор оқса, сиз унда ҳар куни беш марта ювинсангиз, бу нарса сизда кир қолдирадими? деб сўраган эди, сахобалар йўқ, кир қолдирмайди деб жавоб беришди. Шунда Росул ﷺ айтдилар: **бу беш вақт намозга ўхшайди, Аллоҳ у туфайли хатоларни кетказади**. Бухорий ривояти. Гоҳида Мусулмон нафс ҳавосини енга олмай қолади, гоҳида ғазаби устун келади ва гоҳида ўзи ундан яралган тупроқ иштиёқида хатога йўл кўяди. Шунда беш вақт намози туфайли тўғри йўлга юради ва Роббисига қайтади. Дараҳтнинг қуриган шохидаги барглар тўкилганидек намоз туфайли гуноҳлари тўкилади.

Салмон ﷺ ривоят қилишича: Росул ﷺ билан дарахт остида ўтирган эдик, Росул ﷺ бир қуруқ шохни олдида уни силкиган эди барглари тўкилиб кетди. Шунда Росул ﷺ айтдики:

«يَا سَلَمَانُ، أَلَا سَأْسُالُنِي لِمَ أَفْعَلْ هَذَا؟ قُلْتُ: وَلَمْ تَفْعَلْهُ؟ قَالَ: إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحَسَّ الْوُضُوءَ، ثُمَّ صَلَّى الصَّلَواتِ الْخَمْسَ، تَحَاتَّ حَطَايَاهُ كَمَا يَتَحَاتَّ هَذَا الْوَرَقُ»

«Эй Салмон нима қиляпсиз деб сўрамайсанми? Мен у зотдан нима қиляпсиз деб сўрадим. Шунда у зот: **Мусулмон таҳорат қилса ва уни чиройли қилиб беш вақт намоз ўқиса мана шу барг каби унинг гуноҳлари тўкилади**. Сўнг ушбу

«وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي الْنَّهَارِ وَرَلَفًا مِنَ الْأَلَيلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِنُنَّ الْسَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذَكْرٌ لِلَّذِكْرِينَ»

«Кундузнинг ҳар икки тарафида ва кечадан бир бўлагида намозни тўқис адo қилинг! Албатта, яхши амаллар ёмонлик-гуноҳларни кетказур. Бу қулоқ тутгувчилар учун эслатмадир»

[Худ 114]

оятини ўқиди.

2 – Намоз вақтларини куннинг турли соатларига белгилаш бандани Аллоҳ билан доимий алоқада қилиб кўяди. Банда Аллоҳни туну кун эслайди, шунда банда фафлат босган ҳолда ёмонликларни

қилмайди ёки яхшиликларни қилишдан тўхтаб қолмайди. Тун охирлаб тонг ёриша бошлагач, уфқларни тўлдириб Аллоҳга дуо қилади... Ухлаётган кишиларни уйқудан яхши бўлган намозга туришлари учун уйғотади. Шунда мусулмонлар уйқудан турганда ўқиладиган дуони ўқийдилар, натижада шайтоннинг боғлаган тугунлари ечилади ва мусулмонлар намозга файрат билан шошиладилар... Туш пайти келиб қуёш заволдан оғгач ва одамлар дунё ишлари ва кунлик мashaққатлар билан банд бўлиб турган бир пайтда муazzzin иккинчи марта Аллоҳнинг зикрига чакиради. Шунда улар маълум вақтлар ичида яратувчиси билан боғланишлари учун ишларини тўхтатиб, хаёт икир-чикирларидан тийиладилар. Улар шу вақтда моддий нарсаларга муккасидан кетиш ва дунё ташвишларига ғарқ бўлишдан тийиладилар... Нарсаларнинг сояси ўзига икки баробар бўлгач ва қуёш ботиш томон мойил бўлгач, муazzzin учинчи марта аср намозига чакиради... Қуёш ботиб уфқда кўринмай қолгач, тўртинчи марта яъни кечанинг аввали бўлмиш шом намозига чақиради... Шафақ йўқолгач муazzzin мусулмон кунининг хотимаси бўлмиш охирги намоз яъни хуфтонга чақиради.

Демак мусулмон ҳар бир кунини намоз билан бошлаб, намоз билан тугатади. Фалак айланиб, тун ва кун алмашар экан мусулмон Аллоҳ билан доимий алоқада бўлади. Ошқозонга кунлик озука шарт бўлгани каби бу беш вақт намоз унинг кунлик руҳий озуқасидир. Банда намозда Роббисига дуо қилар экан, унинг қалби нурга тўлади, Роббисига боғланади, Унинг ҳузурида пардасиз ва таржимонсиз туради. Роббисини кўриб тургандек дуо қилади, қувват эгасидан паноҳ сўрайди, баҳил бўлмаган ғаний зотдан сўрайди.

Шайх Валийюллоҳ Дехлавий намознинг кеча ва кундуз пайдар-пай такрорланиб келиши ҳикмати хақида шундай дейди: «Нафс ҳар лаҳза намозни интизорлик билан кутиши ва унга тайёр туриши керак, ҳамда намоз ўқиб бўлгандан кейин унинг нури унда кўриниши керак. Ана шунда Уммат тўла бошқарилади ва вақтларининг барчасидан бўлмасада аксариятидан унумли фойдаланади».

З – Намоз вақтлари галма-гал ва пайдар-пай келиши, ҳамда кундалик ишлар билан аралашиб кетиши ҳаёт диндорлик саҳнаси эканини билдиради. Шунингдек диндорлик маҳсус бир вақтга чекланиб, киши бошқа вақтларда бўшалиб кетадиган нарса эмаслигини билдиради. Ушбу беш вақт ҳаёт тасарруфлари ва кунлик амаллар билан қоришиб кетар экан, уларга диний рух ва

маъно киради. Намоз соғ ибодат бўлиб, у намозхонда холис диний туйгуларни уйғотади. У кун бўйи инсон амалларини ўраб туар экан, уларни ибодат руҳига тўлдириб юборади. Намозхоннинг ҳар бир куни мана шундай маънолардан ажрамайди. У бошқа ишлар билан шуғулланар экан, уларни холис ният билан ва Аллоҳнинг розилигини умид қилиб амалга оширади. Агар намоз вақтлари пайдар-пай келмаганида, вақт чўзилиб, инсонни ғафлат ва унудиш эгаллаб олган бўлар эди. Натижада унинг кунлик амалларини ўраб оладиган арзимас манфаатлар билан ўралашиб қолар эди.

4 – Намозларга бундай муайян вақт белгиланишининг яна бир ҳикмати шуки агар нарсаларнинг муайян вақти бўлмаса, бу уларга бўлган эътиборсизлик ва риоя қилмасликни пайдо қиласди. Шу каби ибодатлар ҳам вақт белгиланмагандা, кўпчилик эътиборсизлик қиласр эди. Агар намозларга вақт чекланмагандা кўпчилик ялқовлик қилиб, уни ўқимай қўяр эди. Лекин Аллоҳ Таоло фарз намозларнинг вақтини чеклар экан, уларни қисқа вақтда адо қилиниши мумкин, аммо бундан ҳам қисқа бўлиши мумкин эмас. Чунки кимки бир кечга кундузидаги ушбу беш вақт намозга белгиланган қисқа вақтга эътиборсизлик қиласа, у Роббиси ва ўзини унудиди, ҳамда ғафлатга фарқ бўлади. Аммо кимки имони кучли ва қалби покиза бўлса, Аллоҳни қисқа эслаш ва дуо қилиш билан чекланмай, Аллоҳ қодир қилганча бошқа нафл ибодат ва зикрларни зиёда қиласди. У бундай амалларни зиёда қиласр экан, ибодат ва дунё ишлари билан шуғулланиш вақтларига риоя қиласди.

5 – Намоз вақтларини бундай белгилаб қўйилиши Исломий Умматни ҳарбий вазифалар каби амалий жиҳатдан тарбиялади. Чунки мусулмонлар намозларни мана шу вақтларда сусткашлик қилмай адо этишлари зарур. Бу нарса мусулмонларга вақтга эътибор бериш зарурлигини уқтиради. Чунки намоз банда ва Роббиси ўртасидаги алоқа, у муайян вақтга чекланган. Бунда яна шундай ишора мавжудки мусулмоннинг биродари билан бўлган алоқаси вақтга риоя қилиш ва эътибор бериш, ҳамда уни беҳуда кетказмаслик асосига асосланиши шарт. Шунингдек намозга пайдар-пай вақт белгиланишида вақт аста секин ажал сари кетаётганига танбех бор.

6 – Намозни ҳар куни беш вақтга белгиланиши ва уларни жамоат билан адо қилишга қизиктирилишида мусулмонларнинг

бирдамлигига катта таъсири бор. «Жамоат намози мусулмонлар ўртасида иттифоқ, муҳаббат ва биродарликни пайдо қилади ва уларни мустаҳкам уюшмага айлантиради. Чунки улар жамланиб, намоз ўқишар, сажда ва руку қилишар экан, уларнинг қалблари бир-бирига яқинлашади. Шунингдек улар ўртасида биродарлик шуури вужудга келади. Бундан ташқари жамоат намози уларни ўз амирларига итоат қилишга тарбиялади, вақт ва тартибга риоя қилишга ўргатади. Шунингдек улар ўртасида тенглик, ўзаро раҳмдиллик, дўстлик ва ҳамдардликни пайдо қилади. Натижада уларнинг барчаси яъни бою-камбағали, каттаю-кичиғи, ҳамда пасту-баланди ёнма ён турганини кўрасиз. Шунингдек уларни шарафли ва пасткаш, ҳамда олий ва қуиғига ажралмай бир сафда турганини кўрасиз».

Қайси жамиятда мана шу исломий ҳамдардликдан кўра афзалроқ ҳамдардлик мавжуд? Чунки бу исломий ҳамдардлик Аллоҳга ибодат қилиш асосига асосланган ва у мана шу ибодат моҳиятидан балқиб чиқмоқда. Шунингдек бу ҳамдардлик кунлик, ҳафталик ва йиллик намозларда, ҳамда ёмғир сўраш, кусуф, хусуф, жаноза ва ҳайит намозлари каби жамоат манфаати ва ҳаётига алоқадор умумий муносабатларда кўринмоқда...

Бир кунда беш марта пайдар-пай намоз ўқиши мусулмонларни ўзлари учун муҳим бўлган ҳар бир иш учун жамланишларига ва ишларини тадбир қилишда ҳамкор бўлишларига тайёрлайди. Чунки улар бир-бири билан қанча кўп учрашса, шунчалик бир-бири билан дўст ва ҳамкор бўладилар, ҳамда бир-бирининг ахволидан хабардор бўладилар. Улар намоз фазилати туфайли ижтимоий бинодаги ҳамкор биродарга айланишади. Уларни бўлиниш ва ажралишлар саросимага солмайди ва улар ўртасида Пайғамбаримиз ﷺ сифатлаган бирлик кўриниши устувор бўлади. Пайғамбаримиз ﷺ айтадилар:

«تَوَّى الْمُسْلِمِينَ فِي تَرَاحِمِهِمْ وَتَوَادِهِمْ كَمَثِيلِ الْجَسَدِ الْوَاحِدِ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضُوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْأَعْضَاءِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَّى»

«Мусулмонлар ўзаро раҳмдиллик ва биродарликда бирор аъзоси шикастланса бошқа аъзоларга иситма ва бедорлик етказадиган битта жасадга ўхшайди». □

Мисрлик З зобитни қатлга, 26 зобитни қамоққа ҳукм қилиш ва бошқаларини истеъфога чиқариш

Миср судидаги манбаларнинг «Арабий Жадид»га маълум қилишича, ҳарбий суд бутунлай махфий равишда армиядаги уч зобит устидан қатл ҳукмини чиқарган. Бу уч зобитга бир неча айбловлар, жумладан ҳарбий тўнтаришни тайёрлашга бош кўшиш, Миср президенти Абдулфаттоҳ Сисий жонига қасд қилиш режасини тайёрлаш, бу билан мамлакатда тартибсизлик ҳолатини пайдо қилишни мақсад қилиш, кўчаларда куролли кучлардаги баъзи бир тарафлар бошчилигидаги ишларга йўл ҳозирлаш айбловлари қўйилган. Ўша манбалар «ана шу режа тафсилотлари ва бир қанча миқдордаги портловчи моддалар топилди» деб таъкидлади. Айтилишича, бу ҳукм Сисий даврида ҳарбийлар устидан чиқарилаётган биринчи ҳукм эмас. Чунки ҳарбий суд армиядаги 26 зобит устидан ва «Ихвонул Муслимин» жамоатидаги икки етакчи устидан ҳам ҳукмлар чиқарган эди. Ихвон жамоатидаги ана шу икки етакчи «Ҳуррият ва Адолат» партиясининг Жиза муҳофазасидаги секретари Ҳилмий Жаззор ва жамоатдаги иршод идораси аъзоси Муҳаммад Абдурраҳмон Мурсийдир. 26 зобит устидан 10 йилдан 15 йилгача бўлган қамоқ ҳукми ва умрбод қамоқ ҳукми чиқарилган. Бундан олдин улар Аҳмад Форук исмли зобитнинг маълумот бериши билан ҳарбий разведка томонидан тергов қилинган. Уларга «Ихвонул Муслимин» жамоатига қўшилиш, жумҳурият президентига ва ҳукуматга қарши тўнтаришни тайёрлаш, мудофаа вазирлиги, телевидение биноси ва оммавий ахборот материалларини тайёрлаш шаҳарчаси каби муҳим иншоотларни эгаллаб олишга уриниш айбловлари қўйилган. 26 зобит яқинларининг таъкидлашича бу зобитлар ҳарбий қамоқ ичкарисида қаттиқ қийноқларга солинган. Айниқса уларга қўйилган айбловларни тасдиқлайдиган ҳеч қандай моддий далиллар йўқлиги ва бу айбловларнинг барчаси қуруқ гап эканлиги шароитида улар шундай қийноқларга солинган. Худди шу масала бўйича Сисий ҳам бир жумҳурий қарорни чиқарди. Расмий Жарida газетасининг хабар тарқатишича у бош разведканинг 11 агентини нафақага чиқариш ҳақидаги карордир!

Тавфиқ Уккоша: Ҳамма журналистлар Ихвонни ҳокимиятдан ағдариш учун хавфсизлик хизмати билан ҳамкорлик қылған

Шов-шув қўзғаган журналист ва ҳозирги парламент аъзоси Тавфиқ Уккошанинг айтишича ҳамма журналистлар 2013 йил 30 июндан олдинги даврда хавфсизлик хизматининг дўйстлари бўлишган ва Ихвонни ҳокимиятдан ағдариб ташлашни исташган. Уккоша хусусий телеканаллардан бирида бўлган сухбат чоғида ўзининг илгари қўлга олиниб қамоққа ташланганидан бошлаб хавфсизлик хизмати томонидан ўзига нисбатан хиёнат қилиш нияти борлигини сезганини айтди. У ўзига нисбатан режим роли ниҳоясига етган кимса сифатида муносабатда бўлаётганига ишора қилиб «Улар менинг гўштимни олишиб, бир сук яхши сифатида иргитиб ташлашди, мен улар учун бир муаммога айланиб қолдим» деди. Ўз навбатида журналист Амр Адип Тафвиқ Уккошага – унинг айтган гаплари сабабли – қаттиқ ҳужум қилиб «Уккоша хавфсизлик хизматининг энг эркатойидир» деб таъкидлади.

Ал-Ваъй: Уккоша айтган журналистлар – ваҳоланки унинг ўзи ҳам улардандир – хавфсизлик хизмати билан ҳамкорлик қилишибгина қолмай балки улар жуда кўп ҳолатларда хавфсизлик хизматининг етишириб чиқарган қўғирчоқлариdir. Чунки уларга минбарларни ва пулларни берадиган шу хавфсизлик хизматидир. Хавфсизлик хизмати уларни ўзига хизмат қилдириш учун қўғирчоқлардек ҳаракатга келтиради.

Давлат аппаратлари бир-бирини «ейиш»ни бошладими?

Абдулфаттоҳ Сисий сайлов кампаниясида ёшлар қўмитаси раиси бўлган сиёсий фаол доктор Ҳозим Абдулазиймнинг ўзи гувоҳ бўлган нарсаларни айтганлиги кўп шов-шув қўзғади. Чунки у бош разведка хизматининг Мисрдаги бутун сиёсий майдонни қандай идора қилгани ва бу маҳсус хизмат «Мисрга ёрдам» парламент коалициясини тузиш режасини ишлаб чиққани ва уни идора қилаётгани хақида батафсил сўзлаб хавфсизлик тизимиға ҳужум қилди. Сиёсий фанлар профессори доктор Ҳозим Ҳусний ўзининг ижтимоий алоқа тармоғи «Фейсбуқ» сайтидаги ҳисобида бунга шарҳ бериб қуйидагиларни айтди: Бу гувоҳликнинг унинг мавзуси бўлган

ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ	قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخْوَ الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْدُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулмон мусулмоннинг биродаридир. Унга зулм қилмайди, уни ташлаб қўймайди ва камситмайди»	ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ
бош разведка хизматининг ўн икки агенти нафақага чиқарилиши билан бир вақтга тўғри келганлиги муҳимдир. Чунки баъзиларнинг бошларнинг танадан учиб кетиши мавсуми бошланганини сеза бошлагани аниқдир. Шунинг учун ҳимояланишнинг энг яхши воситаси ҳужум бўлиши мумкин. Бўлаётган бу ҳодисадаги хатарли нарса давлат аппарати «рус рулети» тарзида бир-бирини «ейиш»ни бошлаган бўлишидир. Ҳозим Ҳусни сўзини давом эттириб: «Аниқ нарса шуки ҳозир бирор бирорвга ишонмай қўйди ва хатарли ўйин оқибатлари барча эҳтимолларга, жумладан янада қиммат тушадиган эҳтимолларга ланг очиқ бўлиб қолди» – деди.		
<p>Сисий парламенти раисаси: «Аллоҳ шариатига хилоф келмайдиган нарса билан» деб айтувчини қувиб чиқараман</p> <p>Парламент аъзоси доктора Омина Насир – бу аёл Миср парламентининг ўтказиладиган биринчи мажлисига ёши энг катта аёл деган эътиборда раислик қиласи – Нур ҳизби аъзоларига таҳдид қилди. Агар улар парламентда қасамёд қилишга баъзи бир ибораларни киритиб, улардан бири «Аллоҳ шариатига хилоф келмайдиган нарса билан» деган жумлани қўшиб қўядиган бўлса бу раиса аёл уни мажлиснинг ўзидаёқ дарҳол ҳибсга олдириш билан таҳдид қилди. Насир «Явмус Сабиъ» газетасига берган интервьюсида сўзини давом эттириб: «Қасам доирасидан чиқиб кетиши Миср давлатига эҳтиром кўрсатиш эмас, қасамга эҳтиром кўрсатиш давлатга эҳтиром кўрсатишдир, шунинг учун ҳамма қасамни қандай бўлса шундай, ҳеч бир ўйин қилмай, камайтирмай ёки кўпайтирмай, адо этиши лозим» деди. Насир қўйидагиларни ҳам айтди: «Кимки ўз мамлакатининг байроғига эҳтиром кўрсатиш учун ўрнидан турмаса унинг мажлисига киришга умуман ҳаққи йўқ». У «Парламентнинг ўз қонунлари, ўз устави, ўз эҳтироми бор, шунинг учун ким буни қилса (қасамга қўшимча киритса) нарсани унинг зидди билан қилган бўлади» деб қўшимча қилди. У яна: «Агар парламентнинг бирон аъзоси байроқка эҳтиром кўрсатиш учун ўрнидан турмаса бу қонундан чиқиб ҳисобланади», деб «Бу чиқиб кетишларни тўхтатадиган қонунлар» борлигини кўрсатиб ўтди. Бу Омина Насир ақида ва фалсафа илмлари профессоридир ва Азхар университетининг</p>		

ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ	قال تعالیٰ: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْرَجُوا﴾ «Мұмиллар ҳеч шак-шубхасız оға-инилардір»	ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ
Искандариядаги филиалида гуманитар фанлар факультетининг сабиқ деканидир.		
2015 йилдаги коррупция Мисрға 600 миллиард жунайх зарар келтириди		
<p>Мисрнинг «Явмус Сабиъ» газетаси ҳисоб марказий палатаси раиси маслаҳатчи Ҳишом Жунайнанинг сўзларини келтирди. Унинг айтишича Миср муассасаларидағи коррупциянинг қанчага тушганини аниқ ҳисоблаб чиқиш қийин. У «Лекин палата аъзолари назорат қилаётган назорат ҳисоботлари орқали бу заарлар 2015 йилда 600 миллиард жунайхдан ошиб кетди, деб айтишимиз мумкин» деб қўшимча қилди. Унинг яна қўшимча қилишича, марказий ҳисоб палатаси аъзолари бутун йил давомида назорат ҳисоботларини ҳукумат идоралари масъуллари билан ўзаро алмашишмоқда.</p>		
<p style="text-align: center;">Европага келаётган муҳожирлар сони 2015 йилда бир миллионга етди</p>		
<p>Халқаро иммиграция ташкилотининг билдиришича, Европага келаётган муҳожирлар сони 2015 йилда бир миллионга етди. Бу эса иккинчи жаҳон урушидан бери муҳожирларнинг энг катта оқимидир. Уларнинг ярми Суриядан, қолган ярми эса бошқа жойлардандир. Масалан Афғонистон, Ироқ, Эритерия, Нигерия ва Сомалидан келишган. Бу тўғрида немис ташқи ишлар вазири Франк Вальтер Штайнмайер ҳафталик «Дер Шпигел» газетаси билан бўлган мулокотда гапириб, Европа Иттифоқининг баъзи давлатларининг қочқинларни квоталар программалари бўйича қабул қилишдан бош тортгани муносабати билан қуидагиларни айтди: «Бу муаммоларни бошқа йўллар билан ҳал қилиш имкони бўлмаса бу масалалар муносиб келувчи қонуний каналлар орқали ҳал қилинади». У «Европа қонун жамиятидир» деб қўшимча қилди. Немис канцлери Ангела Меркел эса ўз партияси олдida қочқинлар оқимини «сезиларли равишда» камайтиришни, буни Европа даражасида ҳаракат қилиш орқали амалга оширишни ваъда берди. Айни вақтда у чегараларни ёпиб қўйишини инсоний сабабларга кўра рад этди. Меркел бунинг ечими «Европа бирдамлиги»ни сақлаш учун ва Европанинг ташқи чегаралари устидан назоратни кучайтириш учун эришиладиган бирон келишув орқали ҳамда Туркия билан ҳамкорлик орқали ўтишини</p>		

ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ	قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَنْعَذِلُهُ وَلَا يَعْقِرُهُ» «Мусулмон мусулмоннинг биродаридир. Унга зулм қилмайди, уни ташлаб қўймайди ва камситмайди»	ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ
таъкидлади. У Германияга келаётганлар сони учун потолок қўйиб қўйишни рад этишини таъкидлади.		
<p>Ал-Ваъй: Европада қочоқларни қабул қилиш – гарчи бу масала улар томонидан инсонпарварлик қўламлари деган нарса билан ниқобланётган бўлса-да – Европа учун бир муҳим манфаатни рўёбга чиқариб беради. Буни немис канцлери Ангела Меркел: «Қочоқларнинг Германияга келиши биз учун бир ҳақиқий фурсат-имкониятдир» деб ифодалади. Ишчи қўллар етишмаслиги муаммоси бўладими ёки мамлакат аҳолиси сони тобора камайиб бораётганлиги муаммоси бўладими, қочоқларнинг келиши Германия учун ана шундай фурсатдир. Айни вақтда – қаттиқ афсуслар бўлсинки – юртларимиз ҳокимлари қочоқлар у ёқда турсин ҳатто ўз фуқароларини ҳам оғир юқ деб хисоблаб, имкони борича бу «юқ»дан қутулмоқчи бўлишяпти!</p>		
<p>Қатарнинг тўққиз самолёти собиқ амир оёғи синиб қолганлиги сабабли Швейцарияга келиб қўнди</p>		
<p>Қатар хукумати бир баёнот чиқариб унда Қатарнинг собиқ амири шайх Ҳамд ибн Халифа Оли Сонийнинг оёғи дам олиш пайтида синиб қолганини билдириди. Ҳоким оила аъзолари тушган бир неча самолётнинг Швейцарияга келиб қўнганини мана шу ҳодиса изоҳлаб турибди. Қатардаги ҳоким оила рождество байрами муносабати билан Мағриб (Марокаш)да атланта тоғларидаги қишки курортда дам олаётган эди. Швейцариянинг Берн шаҳридаги фуқаролик авиацияси федерал бюроси вакилининг таъкидлашича Қатардаги ҳоким оиланинг бир неча самолётлари бу оила аъзоларидан бирининг сиҳат-саломатлигига тааллуқли тўсатдан юз берган ҳолат сабабли Цюрихга келиб қўнган. Вакил бу билан немис тилида чиқадиган Швейцария газеталари тарқатган маълумотларни тасдиқлади. Британиянинг «Гардиан» газетаси ҳам Қатарнинг тўққизта самолёти Швейцарияга келиб қўнганини, улардан бальзилари тиббий ускуналар билан жиҳозланганини таъкидлади.</p>		
<p>Россия Саудиянинг нефт бозорини бекарор қилишдан жавобгар эканлигини даъво қилмоқда</p>		
<p>Рус маъмурлари Саудиянинг жаҳон нефт бозорини бекарор қилишдан жавобгар эканини даъво қилишди. Рус ахборот агентлиги ТАССнинг хабар тарқатишича, рус энергетика вазири Александр Новак душанба куни «Саудия нефт қазиб олишни кўпайтириб нефт бозорининг бекарор бўлишига сабабчи бўлди» деб билдириди. Новак: «Саудия бу йил нефт қазиб олишни кунига</p>		

ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ	قال تعالیٰ: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْرَجُوا﴾ «Мұмиллар ҳеч шак-шубхасız оға-инилардір»	ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ
1,5 миллион баррелга оширди, бу эса бозордаги вазиятнинг бекарор бўлишига сабаб бўлди» деб кўшимча қилди. Саудия рус вазирининг бу гапларига қарши ҳеч қандай муносабат билдирмади. Маълумки Россия оламда нефт қазиб олувчи энг катта давлатлардан бири ҳисобланади. У бу тўғрида Саудия ва Кўшма Штатлар билан рақобатлашади. Россия нефт экспорт қилувчи давлатлар ташкилоти «ОПЕК»ка аъзо эмас.	Ал-Ваъй: Нефт нархларини тушириш Америка президенти Барак Обама ўз мамлакати иқтисодини жонлантириш учун қабул қилган ва эълон қилган Америка стратегиясининг бир қисмидир. Колаверса Американинг йирик нефт ширкатлари нефт нархларининг кўтарилиб ва тушиб туришига ўз хукмини ўтказадиган асосий ўйинчилардир.	Олам бўйлаб Америка қурол-аслаҳалари сотилишининг сезиларли равишда ошганлиги
<p>Америка қурол-аслаҳаларининг хорижга сотилиши бу йил олдинги йилдагидан кўра 35 %га (26,7 миллиард доллардан 35,2 миллиард долларга) ошди. Яъни 10 миллиард долларга яқин ошди. Жаҳон бозорида ошиш деярли қайд қилинмаганига қарамай шундай бўлди. Нью-Йорк Таймс газетаси конгресснинг бир хисоботига таяниб ёзишича, мазкур ошишни акс эттирган битимлар Саудия, Жанубий Корея ва Қатар давлати билан тузилди. Газетанинг изоҳ беришича, Америка бозорнинг 50 % улушига эга бўлиб, ҳамон қурол-аслаҳа экспорт қилиш бўйича оламда биринчи ўринда турибди. Ундан кейин Россия турибди (унинг қурол экспорти 2013 йилда 10,3 миллиард доллар бўлган бўлса ҳозирда 10,2 миллиард доллардир). Швеция эса учинчи ўринни эгаллаб турибди, унинг қурол-аслаҳа сотиши 5,5 миллиард долларга етди. Ундан кейин Франция (4,4 миллиард доллар) ва Хитой (2,2 миллиард доллар) турибди. Газетанинг яна ёзишича Кўшма Штатларнинг асосий иттифоқчиси жанубий Корея оламда энг кўп қурол-аслаҳа сотиб олувчи давлат бўлиб қолди. Чунки у қиймати 7,8 миллиард доллар бўлган қурол-аслаҳа сотиб олди. У ўзи билан қўшниси шимолий Корея ўртасидаги мавжуд кескинликларни ҳисобга олиб шунча қурол-аслаҳа сотиб олмоқда. Жанубий Кореядан кейин Ироқ турибди. Ироқ ўз ерларидан Америка кучлари чиқиб кетганидан кейин ўз армиясини кучайтириш учун қиймати 7,3 миллиард доллар бўлган қурол-аслаҳа сотиб олди.</p>		

ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ	قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخْوَ الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْدُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулмон мусулмоннинг биродаридир. Унга зулм қилимайди, уни ташлаб қўймайди ва камситмайди»	ОЛАМ МУСУЛМОНЛАРИ ХАБАРЛАРИ
Де Мистура: Суриядаги сиёсий амалиётни издан чиқариш борасидаги давомли ривожларга асло йўл қўйилмайди		
<p>БМТнинг Сурияга юборган вакили Стеффан де Мистура 25 январда Женевада Суриядаги тарафлар ўртасида тинчлик сўзлашувлари ўтказилиши вақтини эълон қилди. У буни Жайшул Ислом қўмондони Заҳрон Алуш ўлдирилишидан бир кун кейин эълон қилди. БМТ вакиллиги идораси бир баёнотда билдиришича, де Мистура Женевада президент Башар ҳукумати билан оппозиция ўртасида музокаралар ўтказилиши ҳакида умид билдирган. Мистура ўзининг Суриядаги барча манфаатдор тарафлар томонидан бўладиган тўлиқ ҳамкорликка таянишини қўшимча қилди. Де Мистура бу амалиётни издан чиқариш борасида у ерда давом этаётган ривожларга асло йўл қўйилмаслигини таъкидлади. У бу билан бир ҳужумда Жайшул Ислом қўмондони ўлдирилганига ишора қилди. Оппозициянинг айтишича ана шу ҳужумни рус авиацияси амалга оширган.</p>		
«Иордания Ихвони»дан 400 кишининг истеъфо берганлиги, уларнинг бошида эътиборли шахслар турибди, уларнинг орасида жамоатнинг собиқ назоратчisi ҳам бор		
<p>Иорданиядаги Ихвон жамоатининг 400 аъзоси Исломий ҳаракат фронти партиясидан истеъфога чиқишганини эълон қилишди. Бу партия подшохликдаги бу жамоатнинг сиёсий қанотидир. Бу истеъфолар жамоат ичидаги кескин ички келишмовчиликлар оқибатида рўй берди. Истеъфо берганлар рўйхатида бир гуруҳ ҳозирги ва собиқ етакчилар, шўро мажлисининг бир неча аъзолари, бўлимлардаги идорий кенгашлар аъзолари ва бир гуруҳ собиқ депутатлар бор. Улардан энг кўзга кўрингандаридан бири жамоатнинг собиқ бош назоратчisi, шўро мажлиси аъзоси Солим Фаллоҳот ва жамоатдаги ҳукамолар қўмитаси раиси Абдуллатиф Арбийотдир. Истеъфо ҳақидаги баёнотда билдирилишича бу ерда келгуси хафталарда бошқаларни ҳам истеъфога ундейдиган омиллар бор. Баёнотда кўрсатилишича истеъфога чиқсан 400 киши келгуси икки кун орасида жамоатда истеъфога чиқишига унданаган сабаблар ҳақида изоҳ берувчи баёнотни чиқаришмоқчи. Бу сабаблар ҳизб (партия)нинг бир неча муассисийни ҳам шунга мажбур қилди, уларнинг орасида собиқ бош секретар Ҳамза Мансур ҳам бор. Ўз навбатида Иордания университети профессори доктор Абдуллатиф Арбийот «Мисрийол Явм»га берган интервьюсида бу истеъфога чиқиши жамоатни ислоҳ қилиш</p>		

мақсадида юзага келганини айтди. Чунки – деди у – жамоат «диктатура тарзида... иш олиб борадиган раҳбарият остида бўлиб қолди, бу ахвол жамоатнинг барча соҳаларда ортга кетишига олиб келди». Жамоатнинг бош назоратчиси доктор Абдулмажид Занбиётнинг бўлиниб ажralиб чиқишлар кўпаяётганини ва ҳеч тўхтамаётганини айтди. У жамоатнинг бош назоратчиси доктор Ҳумом Сайдни ва унинг идора қилиши юзлаб кишиларнинг ажralиб чиқиб кетишига сабаб бўлаётганини кўrsатиб ўтди. Бунга сабаб – деди у – минтақа ва оламдаги янгиликларга ярамай қолган эски фикрлардир.

Эрдоган: Туркия «Исроил»га муҳтождир, шунинг учун у билан нормал алоқаларни қайта тиклаш зарур

Туркия президенти Ражаб Тоййиб Эрдоган «Исроил»нинг Ўрта Шарқда Туркияга муҳтож бўлгани каби, Туркия ҳам «Исроил»га муҳтож эканини билдириди. Шунингдек, у икки давлат ўртасидаги 2010 йилдан бери таранг бўлиб келаётган алоқаларни нормаллаштиришга чақирди. Турк президенти ўтган шанба куни берган – кўзга кўринган Турк ва араб рўзномаларининг биринчи сахифасида чоп этилган – баёнотида жумладан, бундай деди: «Исроил минтақада Туркия каби бир давлатга муҳтож. Биз ҳам Исроилга муҳтожлигимизни тан олишимиз лозим. Чунки бу минтақадаги реал ҳақиқатдир». У яна бундай қўшимча қилди: «Ҳар иккала томон бир неча ишларни чин юракдан амалга ошиrsa, алоқаларни нормаллаштиришга эришамиз». «Исроил»лик масъуллар декабрнинг ярмида «Исроил ва Туркия ўзаро алоқаларни нормаллаштириш учун бир-бирини тушунишга эришди, бунга Швейцарияда ўтказилган махфий музокаралардан кейин эришилди» деб билдиришган эди.

Ал-Ваъй: Бу ерда баъзиларнинг Эрдоганин ҳамон ҳимоя қилиб уни исломий лойиҳа соҳиби деб ҳисоблаётгани жуда ҳайрон қолдиради. Эрдоган намоз ўқиб, Қуръон қироат қилаётгани ва унинг хотини хижобда юргани учунгина уни шундай деб ҳисоблашади. Ҳолбуки унинг устидан ҳукм унинг энг муҳим исломий юрт президенти эканлиги асосида чиқарилиши лозим. Демак унга у эгаллаб турган мансабдан айри ҳолда шунчаки бир шахс сифатида эмас, балки унинг сиёсатларига, Уммат масалаларига нисбатан қандай амалий позиция тутаётганлигига ва унинг ҳоким сифатидаги шаръий вожиб-вазифаси нимадан иборат эканига назар ташламоқ лозим! □

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ҚУРЬОНИ ҚАРИМ СУХБАТИДА

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ إِمَانُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصاصُ فِي
الْفَتْلَىٰ لَحْرٌ بِالْحَرٍ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ
فَمَنْ عَفَنَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ
إِلَيْهِ بِإِحْسَنٍ ذَلِكَ تَحْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ
أَعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾١٧٨﴾
وَلَكُمْ فِي
الْقِصاصِ حَيَاةٌ يَتَأْوِلُ الْأَئْبِنِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾١٧٩﴾

«178. (Эй мўминлар) сизларга ўлдирилган кишилар учун озод киши муқобилига озод кишидан, қул учун қулдан, аёл киши учун аёлдан қасос олиш фарз қилинди. Энди кимга биродари томонидан бир оз афв қилинса (яъни қотилдан қасос олиш ўрнига товон олишга рози бўлинса), у ҳолда яхшилик билан бўйсуниш ва чиройли суратда товон тўлаш лозимдир. Бу (хукм) Парвардигорингиз томонидан енгиллик ва раҳм-шафқатдир. Бас, кимки шундан кейин ҳаддан ошса (масалан, товон тўлангандан кейин ҳам қотилни ўлдиурса), унинг учун аламли азоб бордир. 179. Сизлар учун қасосда ҳаёт бор, эй аҳли донишлар! Шояд (жиноятлардан) сақлансангизлар»

[Бакара 178-179]

Ҳизб ут-Тахрир амири Ато ибн Халил Абу Роштанинг (у кишини Аллоҳ хифзу химоясида асрасин) «Тайсир фи Усулит Тафсир» номли китобида қўйидагича келади:

Аллоҳ Таоло ўтган оятларда имон, куфр, мунофиқлик, яхудларнинг Аллоҳ берган неъматларга нонкўрлик қилишлари, аҳли китобларнинг ўз китобларида келган Пайғамбар ﷺнинг сифатлари борасидаги гапларга қарши чиқишлиари, ўзларининг динлари ва қиблаларини афзал, деб талашиб-тортишишлари ва бошқа диннинг усуллари, қоидаларини баён қилди. Шундан

сүнг Аллоҳ одамлар ўртасидаги муносабатларни тартибиға солувчи айрим шаръий хукмларни баён қилишга ўткапты.

Аллоҳ Таоло бу икки оятда қуйидагиларни баён қиласы.

1 – Қотиллик учун қасос олинишда ҳамма баробар. Хеч кимнинг ҳеч кимдан ортиқлиги йўқ. Қотил ким бўлишидан қатъий назар, ўлдирилади. Қул қулни ўлдирса, ўзи ҳам ўлдирилади. Ўлдирган қул ўлган қулдан яхшироқ эди, бу қулни ўлдириш учун у ҳурни ўлдирган бўлиши керак эди, дейилмайди. Ҳур ҳурни ўлдирса, ўзи ҳам ўлдирилади. Ўлдирган ҳур ўлган ҳурдан яхшироқ эди, унинг учун бир қул ўлдирилса ҳам бўлаверарди, дейилмайди. Аёл аёлни ўлдирса, ўзи ҳам ўлдирилади. Ўлдирган аёл ўлган аёлдан яхшироқ эди ёки ўлган аёл эркакка teng аёл эди, шунга кўра, бу қотиллик учун ўлдирган аёл эмас, унинг ўрнига бир эркак ўлдирилиши керак, дейилмайди.

Бу оят мана шундай воқеалар баёни учун нозил қилинган. Ривоятларга кўра, жоҳилият даврида икки араб қабилалари орасида қонли тўқнашувлар бўлиб турган. Улардан бири иккинчисидан кучлироқ бўлган. Шунинг учун улар, агар биздан бирор қулни ўлдирсалар, улардан бир ҳурни ўлдирамиз, агар биздан бир аёлни ўлдирсалар, улардан бир эркакни ўлдирамиз, деб қасам ичишган. Ислом келгач, Пайғамбар ﷺ нинг олдиларига ҳакамлик қилишларини сўраб келишган ва мана шу оят нозил бўлган.

Оятнинг мантуқи, ташқи маъноси, мавзуси мана шу. Бу ерда эътибор сабабнинг хослигига эмас, лафзнинг умумийлигига қаратилади. Бу ерда ўлдирилган ким бўлишидан қатъий назар, қотилнинг ўлдирилиши айтилиб, ҳур учун ҳур, қул учун қул, аёл учун аёл, дейиляпти. Шу ерда бир савол туғилади: Агар ҳур қулни ёки эркак аёлни ўлдирган бўлса-чи? Шунда ҳам қотил ўлдириладими?

Бунга жавоб шуки, ха, бундай ҳолатда ҳам қуйидаги далолатларга кўра, қотил ўлдирилади.

а) Ўлдирилганлар учун қасос олиш умумий маънода келяпти.

﴿كِتَبٌ عَلَيْكُمْ الْقِصَاصُ فِي الْقَاتْلِ﴾

(Сизларга ўлдирилган кишилар учун қасос олиш фарз қилинди). Яъни, сизларга фарз қилинди. Қасос сўзининг

күлланиши (كتب) сўзининг қатъий талаб маъносини ифодалаётганига қаринадир. Бинобарин, ўлдирилганлар учун қасос олиш фарздир. Ўлдирилганлар сўзи умумий маънода бўлиб, у ким бўлишидан қатъий назар, қотилдан қасос олинади, яъни қотил ҳам ўлдирилади. Бирор бирорга нисбатан қандайdir бир ишни қилса, унинг ўзига нисбатан ҳам ўшандай ишни қилиш қасосдир. Бу сўз уни хослайдиган бир қарина бўлгандагина хосланади. Масалан, Пайғамбар ﷺ айтадилар:

«لَا يُقْتَلُ وَاللّهُ بُوَلْدُو»

«Ота боласи учун ўлдирилмайди».¹ Агар ота ўз боласини ўлдирса, бунинг учун у ўлдирилмайди. Яна Пайғамбар ﷺ айтадилар:

«لَا يُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ»

«Мусулмон коғир учун ўлдирилмайди».² (Коғир уч хил бўлади: мусулмонларга қарши курашаётган коғир ҳарбий коғир, дейилади. Мусулмонлар билан тинчлик шартномаси бор бўлган коғир аҳли аҳд, дейилади. Мусулмонларга жизя тўлаб турадиган коғир зиммий, дейилади.) Агар бир мусулмон ҳарбий коғирни ўлдирса, бунинг учун у ўлдирилмайди. Хўш, биз нима учун бу ерда ҳарбий коғирни, деяпмиз. Чунки Пайғамбар ﷺ зиммий ва аҳли аҳд коғирни бу қатордан чиқариб юборгандар. Уларни ўлдирган одамдан қасос олинишини айтганлар.

«لَا يُقْتَلُ مُسْلِمٌ بِكَافِرٍ وَلَا ذُو عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ»

«Коғир учун мусулмон ҳам, ўз аҳдида турган (яъни, аҳдлашилган муддат ҳали ниҳоясига етмаган) **аҳли аҳд ҳам ўлдирилмайди».**³ Бу ҳадисдаги коғир аҳли аҳд бўлмаган коғирдир. У аҳли аҳд бўлмаганидан кейин, зиммий ҳам бўймаслиги ўз-ўзидан аён. Хуллас, ҳарбий коғирни мусулмон ёки аҳли аҳд коғир ўлдирса, бунинг учун қотил ўлдирилмайди.

б) Бу гапнинг мантуқи, ташқи мазмуни ҳур учун, қул учун, аёл учун аёл, деган маънони англатади. Мағхумидан, ички мазмунидан эса қул учун ҳур, аёл учун эркак ўлдирилмайди,

(1) Термизий: 1321, Ахмад: 1/49.

(2) Бухорий: 6394. Термизий: 1332.

(3) Насойи: 4653, 4654.

деган маъно чиқади. Мана шу мағұмға амал қилинмайды. Чунки Пайғамбар ﷺ

«الْمُسْلِمُونَ تَسْكَافُ دِمَاؤُهُمْ»

«Қон масаласида ҳамма мусулмонлар баробардирлар»,¹ деганлар. Демак, бу масалада әркагу аёл, хуру қул баробардир. Шунингдек, Пайғамбар ﷺ

«مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلْنَاهُ»

«Ким кулини ўлдирса, унинг ўзини ҳам ўлдирамиз»,² деган гапни ҳам айтғанлар. Умар ﷺ эса бир неча сахобаларнинг күз ўнгидә битта ўлик учун бир неча кишиларни ўлдирган. Бир болани етти киши ўлдиришган. Шунда Умар ﷺ уларнинг ҳаммасини ўлдирган ва агар уни бутун Санъо аҳли ўлдирганида, уларнинг ҳаммасини ўлдирган бўлардим, деган. Демак, қотил сонию тури қандай бўлишидан қатъий назар, ўлдирилади.

2 –

«فَمَنْ عَفَنَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ»

(Энди кимга биродари томонидан бир оз афв қилинса). Бу оятда икки иш бор:

а) (أَخِيهُ بِيِرْوَادَارِي) сўзининг қўлланиши. Гўё ўликнинг эгалари қотилнинг биродарларидек. Бу гапда ўлик эгасини кечиришга, афв этишга ундаш бор.

б) (شَيْءٌ بِيِرْ وَرَحْمَةً) сўзининг қўлланиши. Яъни, андаккина афв бўлса, қасос бекор қилинади. Бунинг маъноси ўлик эгаларидан бирортаси афв этса, бошқалари афв этмаса ҳам қасос бекор қилинади. Меросхўрлардан айримлари афв этиб, айримлари афв этмаса, афв тўла бўлмайди. Лекин қасос бекор қилинаверади. Бу ишда одамларга енгиллик бор. У Аллоҳнинг раҳмати, фазлу марҳаматидир.

«ذَلِكَ حَقِيقَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ»

(Бу (ҳукм) Парвардигорингиз томонидан енгиллик ва раҳматашафқатdir).

3 – Агар тўла ёки бир қисм афв бўлса, ўликнинг эгалари қотилдан тегишли хунни яхшилик билан талаб қилишлари, айни

⁽¹⁾ Абу Довуд: 3758, Насойй: 6952, Аҳмад: 1/119, 122, 192.

⁽²⁾ Термизий: 1334. Насойй: 4655. Абу Довуд: 3914. Ибн Можа: 2653. Аҳмад: 5/10, 11, 12.

пайтда қотил ҳам ўз бўйнидаги товонни яхшилик билан бериши лозим бўлади. Шунда диллар таскин топиб, кўнгил хотиржамлашади.

Ўликнинг эгалари хоҳласалар товон эвазига кечирадилар, хоҳласалар ҳеч қандай товонсиз, шундок кечириб юборадилар. Ҳамма ҳолатда ҳам уларни мажбур қилинмайди. Улар қасосми, товонми, кечиришми, истаганларини қиласидилар. Шундан ошириб ҳам юборолмайдилар. Пайғамбар ﷺ айтадилар:

«مَنْ أُصِيبَ بِقَتْلٍ أَوْ خَيْلٍ فَإِنَّهُ يَخْتَارُ إِحْدَى ثَلَاثٍ: إِمَّا أَنْ يَعْفُوَ وَإِمَّا أَنْ يَأْخُذَ الدِّيَةَ فَإِنْ أَرَادَ الرِّبَاعَةَ فَخُذُوا عَلَيْهِ، وَمَنْ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ نَارُ جَهَنَّمَ حَالِدًا فِيهَا»

«Кимгадир ўлим ёки (бирор аъзонинг ишдан чиқиши каби) жароҳат мусибати етса, у уч ишдан бирини танлайди: Ё қасос олади, ё кечириб юборади, ё товон олади. Агар тўртинчи ишни хоҳласа, унинг қўлидан ушланглар. Шундан кейин ҳам ким тажовуз қиласа, ҳаддидан ошса, унинг учун жаҳаннам ўти бордир ва у дўзахда колур».¹

Шунга биноан, ким қотилдан бошқасини ўлдирса ёки афв этганидан ё товон олганидан кейин қотилни ўлдирса, унинг учун аламли азоб бордир. Ё қотиллиги учун шу дунёда унинг ўзидан ҳам қасос олинади ёки охиратда жаҳаннам оловида куяди.

4 – Аллоҳ Таоло охирги оятда биз учун қасосда ҳаёт борлигини баён қиляпти.

﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيْثُ تَأْوِي الْآلَبِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

(Сизлар учун қасосда ҳаёт бор, эй аҳли донишлар! Шояд (жиноятлардан) сақлансангизлар). Буни мана бундай тушунамиз:

а) Қасоснинг қонунлаштирилишида қотил учун ҳам, ўлдириладиган киши учун ҳам ҳаёт бордир. Чунки қотил бирорни ўлдиргани учун ўзининг ҳам ўлдирилишини билса, бу ишга қўл урмайди. Гўё шу билан қотилнинг ҳам, ўлдириладиган кишининг ҳам ҳаёти сақланиб қолади. Бу оятга мана шундай маъно берадиган бўлсак, қонунлаштирилиши деган сўз дилда бор бўлади.

⁽¹⁾ Абу Довуд: 3898. Ибн Можа: 2613. Дорамий: 2245. Ахмад: 4/31.

б) Қасоснинг ўзида, яъни, қотилнинг ўлдирилишида бошқа одамлар учун ҳаёт бор. Негаки, агар қотилдан қасос олинмаса, у қўйиб юборилса, унинг ёмонлиги бошқа одамларга ҳам тегиб қолиши мумкин. Бу ердаги қасос сўзи аслида умумий маънода. Лекин оятга мана шундай маъно берадиган бўлсак, у фақат қотилгагина хосланади. Шу билан бу гапдан қотилнинг ўлдирилишида у яна ўлдириши мумкин бўлган бир неча одамлар учун ҳаёт бор, деган маъно чиқади. Бу ерда умумий қасос қотил билан хосланяпти, қасоснинг маъноси қатл учун мажоз эмас, ҳақиқат бўляпти. Яъни, қонунлаштириш сўзи дилда бор, дейилмаяпти. Фақат қотилни ўлдириш билан хосланяпти.

Тил қоидаларига кўра, хосланган ҳақиқат дилда сақлашдан (бу ҳам мажознинг бир тури) устун туради. Яъни, шу икки қоида бир келиб қолса, олдин хосланган ҳақиқат қоидаси олинади. Мазкур оятда шу икки қоидани яъни, қасос сўзини фақат қотилни ўлдириш билан хослаб туриб, мажозий маънода эмас, ҳақиқий маънода кўллаш қоидаси ва қонунлаштириш сўзи дилда бор, деган эътибор билан уни мажозий маънода кўллаш қоидасини ишлатиш мумкинлигини айтиб ўтдик. Энди усули фикҳда машхур бўлган хослаш қоидаси дилда сақлаш қоидасидан устун туриши эътибори билан бу ердаги иккинчи маъно кучлироқ ва тўғрироқ бўлади. Яъни, қотилнинг ўлдирилишида у озод қилиб юборилса, келгусида ўлдириши мумкин бўлган бир неча кишилар учун ҳаёт бор, деган маъно кучлироқ ва тўғрироқдир.

в) Қасос натижасида ҳосил бўладиган ҳаётни англайдиганлар Аллоҳнинг оят-аломатлари ҳақида тафаккур, тадаббур қиласидан аҳли донишлардир. Шунинг учун Аллоҳ хитобни хусусан уларга қаратяпти. Бу гапнинг мағзини фақат ўшаларгина чақа оладилар ва шу билан хусусан қасос жазосига, умуман Аллоҳнинг ғазабига дучор бўлиб қолишдан ўзларини эҳтиёт қиласидар. □

ЖАННАТ БОГЛАРИ

قالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : إِذَا مَرَّمْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعِمُوا

Расулллоҳ Ҳадиси: «Агар жаннат боғларидан ўтсангизлар, (мўл-кўл мевалардан) тотинглар»

ЖАННАТ БОГЛАРИ

— Абдураҳмон ибн Бобоҳдан ривоят қилинган ҳадисда у киши айтади: Абдуллоҳ ибн Умар билан Байтуллоҳни тавоф қилаётган эдик, бир киши йўлиқиб, эй Абу Абдураҳмон Росул ﷺ нажво ҳақида нима деганини эшитганмисан? деди. Шунда бундай жавоб берди: мен Росул ﷺ ни шундай деганини эшитганман:

«إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ دَعَا اللَّهُ بَعْدِهِ، فَيَضَعُ كَفَهُ عَلَيْهِ، فَيَقُولُ: أَلَمْ تَعْمَلْ يَوْمَ كَذَّا وَكَذَّا ذَبَّ كَذَّا وَكَذَّا؟ فَيَقُولُ الْعَبْدُ: بَلَى يَا رَبَّ، فَيَقُولُ: فَإِنَّي قَدْ سَرَّتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَغَفَرْتُ ذَلِكَ الْيَوْمَ»

«Қиёмат куни бўлгач, Аллоҳ бандасини чақиради ва унга соя солиб: сен фалон кунларда фалон гуноҳларни қилганмидинг? деб сўрайди. Бандаси ха шундай деб жавоб беради. Шунда Аллоҳ айтади: мен дунёда ўша гуноҳларингни яширган эдим, бугун эса уларни кечириб юбораман».

— Уқба айтади: Бир куни Росул ﷺ чиқдиларда, Ухудда ўлганларга жаноза ўқиди, кейин минбарга чиқиб, шундай деди:

«إِنِّي فَرَطْكُمْ، وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، وَإِنِّي وَاللَّهِ لَأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الْآنَ، وَإِنِّي قَدْ أُعْطَيْتُ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ - أُوْ - مَفَاتِيحَ الْأَرْضِ، وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوْ بَعْدِي، وَلَكِنْ أَخَافُ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنَافَسُوْ فِيهَا»

«Мен охиратга сиздан олдин бораман ва сизнинг амалларингизга гувоҳман. Аллоҳга қасамки ҳозир ҳавзим олдида туриб, (ундан айримларингизни маҳрум бўлаётганини) кўриб турибман. Менга барча ер хазиналари берилди, мен сизларни мендан кейин

мушрик бўлишингиздан қўрқмайман, лекин сизларни ўша ер хазиналари устида бир-бирингиз билан мусобақалашишингиздан қўрқаман».

— Абдуллоҳ ибн Умар ривоят қилган ҳадисда РОСУЛ ﷺ айтади:

«Хириٰتُ بَيْنَ الشَّفَاعَةِ وَبَيْنَ أَنْ يَدْخُلَ شَطْرُ أُمَّتِي الْجَنَّةَ، فَأَخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ، لِأَنَّهَا أَعَمُّ وَأَكْفَى، أَقْتَرُونَهَا لِلْمُؤْمِنِينَ الْمُتَقِّينَ؟ لَا، وَلِكِنَّهَا لِلْمُذْنَبِينَ، الْمُتَلَوِّثِينَ، الْخَاطِئِينَ»

«Менга шафоат қилиш ва Умматимнинг ярми жаннатга кириши ўртасида ихтиёр берилди. Шунда мен шафоатни танладим, чунки шафоат (умматимнинг барчасига) умумий ва кифоя қилувчидир. Сизлар шафоатни тақводор мўминлар ҳақида деб ўйламанг, у хато қилган, айбга ботган ва гуноҳ қилганларгадир».

— Анас رض ривоят қилган ҳадисда РОСУЛ ﷺ айтади:

«إِنَّ كُلَّ نَبِيٍّ دَعَوَ بِهَا لِأُمَّتِهِ، وَإِنِّي اخْتَرْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

«Хар бир Пайғамбарнинг уммати учун (бу дунёда) қиласидаги дуоси бор. Мен Умматим учун қиёматда шафоат қилишни сўрадим».

— Ибн Аббосдан ривоят қилинган ҳадисда РОСУЛ ﷺ айтади:

«إِذَا فَرَغَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ خَلْقِهِ، أَخْرَجَ كِتَابًا مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ: إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَصَبِي، وَأَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، فَيُخْرِجُ مِنَ النَّارِ مِثْلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ - أَوْ - مِثْلِي أَهْلِ الْجَنَّةِ قَالَ: وَأَكْبُرُ ظَنِّي أَنَّهُ قَالَ: مِثْلِي أَهْلِ الْجَنَّةِ بَيْنَ أَعْيُّهُمْ: عَنْقَاءُ اللَّهِ

«Аллоҳ Таоло бандалари ўртасида ҳукм қилиб бўлгач, арши остидан бир китоб чиқариб айтадики: Менинг раҳматим ғазабимдан устундир ва Мен энг раҳмдил зотман. Шундан сўнг дўзахдан жаннат аҳличалик, ёки

жаннат аҳлининг икки баробаричалик кишиларни чиқаради». Анас رض айтадики: Мен кўпроқ гумон қиламанки у киши: жаннат аҳлининг икки баробаричалик, уларнинг кўзлари ўртасидан Аллоҳ тавбаларини қабул қилгани билиниб туради, дедилар».

— Ибн Умар ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар صلی اللہ علیہ وسّع آنہ айтадилар:

«يُوتَى بِالْمَوْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي صُورَةٍ كَبْشٍ أَمْلَحَ، فَيَذْبُحُ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، أَيْقُنُوا بِالْخُلُودِ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ، أَيْقُنُوا بِالْخُلُودِ. قَالَ: فَيَزِدُّ أَدَمُ أَهْلَ النَّارِ حُزْنًا، وَأَهْلُ الْجَنَّةِ سُرُورًا»

«Қиёмат куни ўлим оқ қора қўчкор суратида келтирилади ва жаннат билан дўзах ўртасида сўйилади. Сўнг эй жаннат ахли (жаннатда) абадий қолишга ишондингизми, дўзах ахлига эса (дўзахда) абадий қолишга ишондингизми? дейилади. Шунда дўзах аҳлининг хафалиги ва жаннат аҳлининг хурсандчилиги ортади».

— Али رض ривоят қилган ҳадисда Росул صلی اللہ علیہ وسّع آنہ айтади:

«إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَعَرَفًا يُرَى ظُهُورُهَا مِنْ بُطُونِهَا، وَبُطُوئُهَا مِنْ ظُهُورِهَا، فَقَامَ أَعْرَابِيٌّ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِمَنْ هِيَ؟ قَالَ: هِيَ لِمَنْ طَيَّبَ الْكَلَامَ، وَأَطْعَمَ الطَّعَامَ، وَأَدَمَ الصَّيَامَ، وَصَلَّى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ»

«Жаннатда бир хона бўлиб, унинг ташқи тарафи ичкарисидан, ички тарафи ташқарисидан кўриниб туради. Шунда бир аъробий туриб, эй Аллоҳнинг Росули бу хона кимлар учун деб сўради. Росул صلی اللہ علیہ وسّع آنہ эса: У чиройли сўзларни гапирган, камбағалларни таомлантирган, давомли рўза тутган ва одамлар тунда ухлаётган вақтда намоз ўқиган кишилар учундир» деди. □

СТРАТФОР: СУРИЯ ВА ДАВЛАТ ТАШКИЛОТИГА ҚАРШИ УРУШ МАСАЛАСИДА ЕЧИМ ТОПИЛМАСЛИГИ ИШТИРОКЧИ ДАВЛАТЛАР РЕЖАЛАРИ ТУРЛИЧА ЭКАНИНИ КҮРСАТАДИ!

Америка стратегик тадқиқотлар муассасаси «Стратфор»нинг билдиришича, Сурия кризисига ечим топишда иштирок этаётган томонлар бутун аҳамиятини уни ҳал қилишга қаратмай факат ўз максадларини амалга оширишга харакат құлмоқда. Қузатувчилар «панадаги разведка муассасаси» деб хисоблайдиган бу муассасанинг күрсатиб ўтишича айнан мана шу нарса «Давлат ташкилоти»га қарши уруш қилишда харакатларни бирлаштиришга түсік қўйишнинг асосий сабабидир. Муассаса эксперктлари: Саудия мудофаа вазири Мухаммад ибн Салмон «терроризм»га қарши ғылған күлгән 34 давлатдан иборат ҳарбий «исломий иттифок»ни тузиш Сурия кризисидаги муайян томонлар манфаатларигагина хизмат қиласы – деб айтишмоқда. Шунинг учун рус президенти Путин бу янги коалиция тузилишидан ҳайрон колганини билдириб, унда иштирок этаётган давлатлар аслида Кўшма Штатлар бошчилек килаётган коалициянинг бир қисми бўла туриб бу янги коалициянинг тузилишига нима сабаб эканлигини билолмаётганини очик айтди!

Стратфор «ИШИД»га қарши курашда муваффакиятга эришмаганлиги сабабли кўп ва каттиқ танқидларга учраган Кўшма Штатларнинг бу низо минтақасидан кўшимча кучларни шерик қилишга зўр бериб интилаётганига эътиборни қаратди. Туркия ҳакида эса бу муассаса янги исломий коалиция кучлари Анқаранинг Сурия кризисида иштирок этишига конуний статус берилишига ўз хиссасини қўшади, деган фикрни билдиримокда. Муассасанинг күрсатиб ўтишича Туркия жанг майдонида руслар ва эронликларнинг мавжудлигидан ташвишланмоқда, шунинг учун «исломий коалиция»ни ўзига иттифоқчи деб билмоқда. Лекин қизиги шуки, Малайзия, Индонезия ва Покистон масъуллари бу коалицияга қўшилиш тўғрисидаги таклифни рад этиши. Эрон ҳамда Суриянинг ўзини-ку айтмаса ҳам бўлаверади. Бу эса мазкур коалициянинг ўз режа-максадлари борлигини таъкидлаб турибди.

Муассаса Сурияда курашга киргандар давлатларнинг режа-максадлари бир-бирига қарамакарши эканлигига амалий намуна-мисолларни келтирди. Масалан – дейди муассаса – рус амалиётлари Иъзоз минтакасида Давлат ташкилотига қарши режалаштирилган Туркия-Америка амалиётига кучли тўскинилк қилди. Бунга кўшимча равишда Эрон Дамашкини, бевосита таклифсиз ва Сурия ҳукумати билан олдиндан келишмасдан туриб Сурияга бўладиган ҳар қандай ажнабий аралашув оқибатидан огоҳлантириди. Техрон Сурияда Саудия кучларининг туриши – агар бу юз берадиган бўлса – алоҳида ташвишга солувчи муаммо бўлади, деб билмоқда. Эроннинг бу курашда катта миқдордаги кучлар билан Сурия ҳукумати томонида туриб иштирок этаётганини эътиборга олинса Техроннинг бундан ташвишга тушиши табиийdir. Шунга кўра демак Эрон кучларининг Саудия кучлари ва унинг иттифоқчилари билан тўқнашувга киришиши хатари тобора кескин тус олиб бормоқда. Бунга кўшимча ўлароқ турклар билан курд ҳалқ ҳимояси қисмлари ўртасидаги душманлик амалиётлари Давлат ташкилотига қарши ҳар қандай муштарак харакат уфқларини янада торайтиришга ўз хиссасини қўшмоқда. Кўшма Штатлар ҳам маҳсус Америка кучларини юборди, бу кучларни сўлчи курдлар бошчилек килаётган «демократик кучлар»га ёрдам бериш учун Суриядаги Фурот дарёсидан шаркка (бу минтакада араблар билан курдлар ўртасидаги низолар авж олиб бормоқда) жойлаштириди.

Стратфор муассасасининг фикрича, регионал ва ҳалкаро тарафларнинг максадлари ва манфаатлари бир-биридан қаттиқ фарқ қиласы, бу эса Суриядаги фуқаролик урушига таъсир қилмоқда. Бундан ташқари низодаги асосий иштирокчиларнинг бутун эътибори Давлат ташкилотидан бошқа душманларга қаратилмоқда. Чунки «исёнчи»лар ва Сурия ҳукумати ҳатто «ИШИД»га қарши урушни давом эттира туриб ҳам бутун эътиборларини бир-бирига қаратишмоқда. Русларнинг ҳаво зарбаларидан энг кўп қисми ҳамон Давлат ташкилотини эмас, бошқа «исёнчи» кучларни нишонга олмоқда. Айни вактда туркларнинг ҳозирда олиб бораётган асосий жанг амалиётлари Курдистон ишчилар партиясига қарши қаратилмоқда. Эроннинг Ҳалаб жанубидаги асосий амалиётлари эса Сурия Озодлик армияси қисмларига, Ахороруш Шомга ва Жабхатун Нусрага қарши қаратилгандир. □

ВЕНА КОНФЕРЕНЦИЯСИ: БҮЛИНМАЛАРГА ЗАРБА БЕРИШ УЧУН КОНФЕРЕНЦИЯГА ҚАРШИЛИК ҚИЛАЁТГАН БҮЛИНМАЛАРНИ ТЕРРОРЧИ ТАШКИЛОТЛАР РҮЙХАТИГА КИРИТИШ

Вена баёни бу конференцияда иштирок этәётган давлатларнинг Сурияда иш олиб бораётган ва «террорчи ташкилотлар» рүйхатига киритилдиган бўлинмалар ва жамоатларни аниқлаш ва карши курашиб лозим бўладиган террорчи ташкилотларнинг битта рүйхати билан чиши борасида бир фикрда бўлиши зарурлигини таъкидлайди. Бу тўғрида Иорданияга – у шу рүйхатни ишлаб чиши учун – мана шу ифлос вазифа топширилди. Бу ифлос режа конференцияда иштирок этәётган давлатлар разведкалари вакиллари билан ҳамкорликда амалга оширилади. Бундан максад сиёсий амалиёт бошланishiдан олдин шу жамоатларга зарба беришdir. Бу ифлос вазифани бажаришга Иорданияни танлаб олингандиги Гарбнинг Иордания разведкасининг ифлослигига бўлган ишончидан келиб чиқмоқда. Бу ифлос вазифа гоятда хатарли қадамdir ва Вена конференцияси муваффакияти учун ўта мухимdir. Демак у Америка лойихасини зўравонларча тикиштиришdir. Шуни ҳам айтиш керакки, Вена конференциясида иштирок этәётган давлатларнинг ҳар бирига Америка қуидаги икки йўналиш бўйича босим ўтказади: Биринчи йўналиш Америка террорчи деб билган жамоатларни «террорчи ташкилотлар» рүйхатларига киритиш. Иккинчи йўналиш эса: Американинг ўзи пул бериб, қўллаб-кувватлаётганларни бу рүйхатга киритилишига йўл қўймаслик. Шунинг учун иштирокчи давлатлар ўртасида кескин келишмовчиликлар чиши кутилмоқда. Чунки бу давлатларнинг нуктаи назарлари турличадир. Аммо келишмовчилик бўлмайдиган ташкилот «ИШИД» ташкилотидир. Жабхатун Нусра эса, гарчи бошида бу жамоатни «террорчи жамоатлар» рүйхатига киритилмаган бўлса-да ва унга – ал-Қоидадан ажраби чишини ва хориждан келаётган жангчилардан воз кечиши учун – босимлар ўтказилган бўлса-да, уни ҳам кейинроқ – унга зарба бериш максадида – «террорчи ташкилотлар» рүйхатига киритиш кутилмоқда.

Америка ўзининг Сурияда юритаётган жинояткорона сиёсатарида Исломга ва холис мусулмонларга душманлик қилишида барча чегаралардан ўтиб кетди. Чунки у мусулмонларни Ислом билан бошқаришга асло йўл қўйилмаслигини ва янги бошқарув илмоний, фуқаролик, коғир бошқарув бўлиши кераклигини очик-ошкор эълон килди... Шу максадда Америка Асадни ҳокимиyатda қолдирди, Эронни олиб кирди ва Россияни ечимда шерик килди... Аммо Америка учун энг кийин бўлаётган қадам бўлинмалар ўртасига низо солиб ўзаро ички уруш холатини пайдо қилишdir. Америка шу максадда Вена конференциясини тайёрлади. Максади ўзининг сиёсатига карши чиқаётган бўлинмаларга – «улар террорчи» деган баҳона билан – зарба беришни бошлашdir. Шу максадда Америка ўзига малай мусулмонлар ҳокимларига – ўзлари ёрдам кўрсатаётган бўлинмаларга, айниқса исломий бўлинмаларга Вена конференциясида иштирок этиб, бошқарувнинг демократик коғир бошқарув низоми бўлишига рози бўлишини ва Америка чакираётган тинчлик амалиётiga рози бўлишга буюришларини – буюрди. Исломнинг бошқарувга қайтишига қарши уруш килиш учун олам давлатларини ўзига шерик қилаётган Америка тил бириктируви муносабати билан баъзилар Сурияning холис мусулмон аҳлининг позицияси заиф, деб ўйлаши мумкин. Йўқ, асло, бундай эмас. Чунки иш бунинг тамоман тескарисидир. Чунки Шом Сурияси Аллоҳ динига ва буюн Халифалик давлати лойихасига содиклии воҳасига айланди. Бу эса бундай тил бириктирувлар, конференциялар, қарорлар ва хиёнатлар билан бузид ташлаш мумкин бўлмаган ишdir. Чунки булар канчалик улкан бўлмасин Аллоҳ улардан кўра Буюкроқdir. Ҳатто конференцияга бориб имзо чеккан бўлинмалар ҳам тарқалиб кетишига дучор бўлмоқда, улардан якка тартибда ва жамоий тарзда ажраби чишилар кузатилмоқда. Чунки уларнинг хиёнатига сукут килиб тураверишнинг ўзи ҳам яна бир хиёнатdir.

Шуни ҳам мuloхаза қилиш керакки, ҳозирда жадал шаклда бораётган сиёсий амалиёт Америка малайи Асаднинг мағлуб бўлишидан кейин ва унинг армияси тарқалиб кетиши мумкинлигидан кўркувга тушишдан кейин юзага келмоқда. Бу сиёсий амалиёт Америка малайи Эрон ва унинг Ҳизби, бу Ҳизбнинг куролли тўдалари кўзғолонни бостира олмаганидан кейин ва ҳатто айтиш мумкини, майдондаги вазиятни Асад фойдасига ўзгартириш учун русларнинг бевосита ҳарбий араплашувидан кейин юзага келмоқда... Мана шу иш Американи ўз сиёсий қадамларини тезлатишига мажбур килди. Америка холис мусулмонлар Шомни Дорул Ислом уқрига айлантириб ўзини додга қолдирмасликлари учун ўзининг сиёсий қадамларини тезлатишига мажбур бўлмоқда... Демак Суриядаги мусулмонлар кучлидирлар, шунинг учун уларнинг душмани улар билан минг бор хисоблашмоқда. Аллоҳ Таоло деди:

«مَنْ كَانَ يَظْهُرُ أَنَّ لَنْ يَنْصُرُهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ فَلِيمَدَدْ سَبَبَ إِلَى الْسَّمَاءِ ثُمَّ لَيَقْطَعَ فَلَيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِنَ كَيْدُهُ، مَا يَغْيِطُ»

«(Албатта Аллоҳ ўз пайгамбарига ёрдам берур, энди) қимода-қим: «Аллоҳ ҳаргиз унга ёрдам қилмас», деб гумон қилгувчи бўлса, у ҳолда бир арқон билан осмонга-шифтга осилиб, (ўзини ердан) узсин (яъни ўзи учун дор ясад, унга осилсан), сўнг қарасин – бу найранги газабини кетказармикан»